

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI EKONOMİ POLİTİK VE İŞLETMECİLİK BİLİM DALI

**BAĞIMSIZLIĞINDAN GÜNÜMÜZE SUDAN;
SİYASİ VE EKONOMİK YAPI**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Selçuk BAŞ**

İSTANBUL, 2007

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI EKONOMİ POLİTİK VE İŞLETMECİLİK BİLİM DALI

**BAĞIMSIZLIĞINDAN GÜNÜMÜZE SUDAN;
SİYASİ VE EKONOMİK YAPI**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Selçuk BAŞ

Öğrenci No:
050743028

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Latif

İSTANBUL, 2007

YEMİN METNİ

Sunduğum Yüksek Lisans Tezimi, Akademik Etik ilkelerine bağlı kalarak, hiç kimseden akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim. 27/09/2007

Aday: Selçuk BAŞ

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

26.09.2007

Enstitümüz *İşletme Yönetimi* Anabilim dalı *Uluslararası Ekonomi Politik ve İşletmecilik* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden 050743028 numaralı *Selçuk Baş'ın* "Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**BAGIMSIZLIĞINDAN GÜNÜMÜZE SUDAN; SİYASİ VE EKONOMİK YAPI**" tezini, Yönetim Kurulumuzun 19.09.2007 tarih ve 2007/47 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Kampüsünde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (55) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

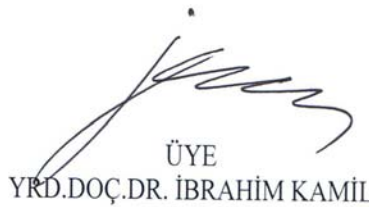
İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
YRD.DOÇ.DR. HÜSEYİN LATİF

ÜYE
DR. GÖKHAN AYKAN

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. İBRAHİM KAMİL

BAĞIMSIZLIĞINDAN GÜNÜMÜZE SUDAN; SİYASİ VE EKONOMİK YAPI

Tezi Hazırlayan: Selçuk BAŞ

Özet

Bu Tez Çalışmasında; Bağımsızlığından günümüze Sudan Cumhuriyeti'nin siyasi ve ekonomik yapısı irdelenmeye çalışılmış olup bu paralelde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıların çeyrek asırdan fazla devam eden ve şuana kadar iki buçuk milyon kişinin öldüğü iç savaş diğer adıyla güney sorunu olarak bilinen probleme dayandığı anlatılmaya çalışılmıştır. Bu sorununun çözülebilmesi içinde siyasi ve ekonomik yapıdaki bölünmüşlük ortadan kaldırılarak tüm siyasi ve etnik unsurların dengeli katılımının sağlandığı bir konsensüs ile mümkün olabilir. Bu hipotezden hareketle tezde problemlerin kökeninde yatan ekonomik ve siyasi parçalanmışlık ve çözüm için gerekli olan birliktelik, paylaşım ve beraber hareket etme geleneğinin ne derece var olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sudan'ın Siyasi ve Ekonomik Yapısı, Sudan'da sivil savaş, Sudan'da etnik unsurlar.

**SUDAN FROM INDEPENDENCE TO TODAY;
POLITICAL AND ECONOMIC STRUCTURE**

Presented by: Selçuk BAŞ

Abstract

In this thesis work, political and economic structure of Republic of Sudan from its independence to today have been studied to examine. Meanwhile economic difficulties the country has been in and continued since more than a quarter century have been tried to explain based on civil war. This civil war has caused from south problem which was going to criticize within this work. To solve this problem, it is necessary to be remove the partial and divided structure of its political and economic construction. To succeed this goal is feasible only by a consensus in which all political and ethnic factors participate as a balance. By considering this hypothesis in this thesis, the basis of the economic and political dividency and the degree of togetherness, sharing, tradition of acting together to solve problems without war have been studied.

Key Words: The Economic and Political Structure of Sudan, Sudan Civil War(South Problem), The Ethnic Structure of Sudan

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	
Jüri Sayfası	
Türkçe Özet ve Anahtar Kelimeler	
İngilizce Özet ve Anahtar Kelimeler (Abstract)	
Tablolar Listesi	
Kısaltmalar	
Giriş	1

I.BÖLÜM GENEL BİLGİ

1. SOSYAL VE EKONOMİK GÖSTERGELER	3
1.1. Künye	3
1.2. Tarihçe	5

II. BÖLÜM SİYASİ YAPI

2. MERKEZİ SİSTEM	7
2.1. Bağımsızlığa geçiş ve bağımsızlık sonrası Sudan'da kurulan hükümetler ve gerçekleştirilen darbeler kronolojisi.	7
2.2. Dini ve Siyasi örgütler	9
2.2.1. Sudan Cumhuriyet Partisi	9
2.2.2. Mehdi Hareketi	10
2.2.3. Mehdilik Nedir	12
2.2.4. Sadık El Mehdi Dönemi	13
2.2.5. Milli uzlaşma ve sonrası	14
2.2.6. Tarikat olarak Ensar Cemaati Siyasi olarak Ümmet Partisi	15
2.2.7. El Hatmiye (Mirganicilik)	16

2.2.8. Müslüman Kardeşler (İslami Hareket)	18
2.2.9. Hasan El Turabi'nin İktisat ve Dış Politikaya Bakışı	20
2.2.9.1. İktisadi Durum Üzerine	20
2.2.9.2. Dış Politika Meseleleri Üzeri	22
2.10. Numeyri Dönemi	23
2.11. Şeriatı İlanı	25
2.12. Numeyri İslamcılarını Dışlıyor	27

III. BÖLÜM

EKONOMİK YAPI

3.SUDAN EKONOMİK YAPISI	29
3.1. Temel Ekonomik Göstergeler	29
3.2. Bölgesel Eğilimler	30
3.3. Sudan'ın Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar	30
3.3.1. Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi	30
3.3.1.1. Arap Birliği	30
3.3.1.2. Afrika Birliği	31
3.3.1.3. Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı- COMESA	31
3.3.1.4. Great Arab Free Trade Area-GAFTA	32
3.4. Kaynaklar ve alt yapı	32
3.4.1. Nüfus	32
3.4.2. Eğitim	32
3.4.3. Sağlık	33
3.4.4. Doğal Kaynaklar	33
3.4.5. Karayolları	33
3.4.6. Ulaştırma	34
3.4.7. Demiryolları	35
3.4.8. Hava Ulaşımı	35

3.4.9. Haberleşme ve İnternet	36
3.4.10. Enerji	36
3.5. Genel Ekonomik Durum	37
3.5.1.1994–2006 yılları arasındaki Milli Strateji	39
3.5.2. Sudan Ekonomi Politikası ve Ekonomik Hayatta Meydana	
gelen Son gelişmeler	40
3.5.3.Başlıca Sektörler	41
3.5.4. 1998–2004 döneminde ihracatı %40’ın üzerinde artan ürünler	45
3.6. İthalat, Yatırım Mevzuatı ve Yatırım Teşvikleri	47
3.6.1. İthalat Mevzuatı	47
3.6.2. Dağıtım Hakkı	48
3.6.3. İthalatta Fiyat Kontrolü	48
3.6.4. Gümrük Tarifeleri	49
3.6.5. Standartlar	49
3.6.6. Vergiler	49
3.7. Yatırım Teşvikleri	
3.7.1. Sudan Yatırım Bakanlığı	50
3.7.2. Yatırım Politikası	50
3.7.3. Özelleştirme	50
3.7.3.1.Özelleştirme Sırasında Rekabet Üstünlüğü Olduğu Beyan	
Edilen Kamu Kuruluşları	51
3.8.Yatırım İzinleri ve Prosedürlerinin Kolaylaştırılmasına İlişkin Esaslar	52
3.8.1. Sudan’da Yatırım Yapmanın Avantajları ve Sebepleri	52
3.8.2. Serbest Bölgeler	53
3.8.2.1.Serbest Bölgenin Amacı	
3.8.3. Yabancı Yatırımlar Kanunu	53
3.8.3.1. Kanunun Sunduğu Avantajlar	54

3.8.3.2. Kanunun Sağladığı Garantiler	54
3.8.3.3. Yatırım Kanununun Diğer Özellikleri	54
3.8.3.4. Son 5 yılda Yatırım izni verilen Sahalar	55
3.8.4. Yatırım imkanları	55
3.8.4.1. Başlıca Yatırım Alanları	55
3.9.Tarım ve Hayvancılık Sektörü	57
3.9.1. Arazi Yapısı	57
3.9.2. Tarımsal Kaynaklar	58
3.9.3. Sudan'ın Tarımsal Politika ve Stratejileri	59
3.9.4. Tarım Alanındaki Yatırım Olanakları	60
3.9.4.1.Sulanan Tarım Alanları	60
3.9.4.2.Sulama Projeleri için Destek Sistemleri	60
3.9.4.3.Kurak Tarım alanları	61
3.9.5. Tarımsal Üretim	61
3.9.6. Pamuk Tarımı	61
3.9.7. Hayvancılık	63
3.9.7.1. Sudan'da yaygın olan Ticari hayvan ırkları	64
3.9.7.2. Hayvancılık Sektörünün Geliştirilmesi İçin Politika ve Stratejiler	65
3.9.7.3. Sudan İçin Hayvancılıkta Uluslararası Pazar Büyüklüğü	65
3.9.7.4. Hayvancılık Alanındaki Pazarlama Politikaları	66
3.9.8. Tavukçuluk	67
3.9.9. Et Sanayi	67
3.9.9.1. Et Üretiminin Bugünkü Durumu	67
3.9.9.2. Et Üretim Stratejileri	68
3.9.9.3. Sudan'da Hayvansal Üretimle İlgili Yapılabilecek Yatırımlar	68

3.10. Hizmetler, Madencilik ve Sanayi Sektörü	69
3.10.1. Hizmetler sektörü	69
3.10.1.1 Sağlık Hizmetleri Sektörü	69
3.10.1.2. Mütcaahhitlik Hizmetleri	70
3.10.1.3. Bankacılık	72
3.10.1.4. Sigortacılık	72
3.10.1.5. Turizm	72
3.11. Madencilik	73
3.11.1. Başlıca Maden ve Mineraller	74

IV. BÖLÜM

SİVİL SAVAŞ

4.GÜNEY SORUNU	75
4.1.İç karışıklık	75
4.2.Amerikan iddiaları	77
4.3.Ambargo	77
4.4.Sudan üzerinde Misyoner emelleri	78
4.5.Petrol	84
4.5.1.Refah Paylaşımı Anlaşmasına Göre	85
Sonuç	87
Kaynakça	89

TABLULAR LİSTESİ

<u>Tablo No.</u>	<u>Sayfa</u>
1. Temel Ekonomik Göstergeler	29
2. Sudan'ın Stabilize Asfalt Yollarının Uzunluğu	34
3. Elektrik Enerjisi Üretimi	37
4. Karşılaştırmalı Ekonomik Göstergeler (2006)	39
5. GSYİH'nin Sektörel Dağılımı	41
6. Dış Ticaret (1999)	41
7. GSYİH'nin Kompozisyonundaki Değişim	42
8. Başlıca İhracat – FOB (milyon\$)	43
9. Başlıca İthalat – CIF (Milyon \$)	44
10. İthalat Harcamaları Ocak-Eylül (2005)	44
11. İhracatta İlk On Ürün (2005)	45
12. İthalata ilk On Ürün (2005)	46
13. Sudan'da Yetiştirilen Başlıca Tarım Ürünleri (2000–2002)	62
14. Sudan'ın Pamuk ihracatı (1992–2002)	63
15. Sudan'da Toplam Pamuk Üretimi	64
16. Sudan'ın Hayvan Varlığı (1990–1999)	66
17. Sudan'ın Hayvan İhracatı (1994–2000)	71
18. Üretimi Yapılan Madenler (2004–2005)	73
19. Petrol Üretimi ve İhracatı (2002-2005)	86

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.k.	Adı Geçen Kitap
a.g.m.	Adı Geçen Makale
bkz	Bakınız
BM	Birleşmiş milletler
COMESA	Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı
DOB	Demokratik Birlik Partisi
GAFTA	Great Arab Free Trade Area
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYIH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMF	Uluslar arası Para Fonu
INF	Milli İslami Cephe
MB	Merkez Bankası
MGW	Mega Watt
MKT	Müslüman Kardeşler Teşkilatı
NC	Milli Kongre Partisi
NDA	Milli Demokratik İttifak
PNC	Popüler Halk Partisi
SPLA	Sudan Peole's Liberation Army

GİRİŞ

Sudan Afrika'nın yüzölçümü bakımından en büyük ülkesidir.¹ Nil nehrinin iki büyük kolunun büyüyerek ilerlediği ülke. Uganda'dan çıkmakta olan mavi Nil ile Etopya'dan çıkmakta olan Yeşil Nil Sudan'ın Başkenti Hartum'da birleşir ve Mısır'a doğru yol alırlar. Nil'in iki kol olarak yol aldığı Sudan ise bu nehrin bereketli topraklarıyla kuşatılmış verimli topraklara sahiptir. BM gıda raporuna göre tüm dünyada kıtlık olsa sadece Sudan topraklarından çıkacak ürün tüm dünyayı besleyecek özelliktedir.² Bir Doğu Afrika ülkesi olan Sudan kuzeyden Mısır, kuzeydoğudan Kızıldeniz, doğudan Etiyopya ve Eritre güneyden Kenya, Uganda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti, batıdan Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad, kuzeybatıdan da Libya ile çevrilidir. Bünyesinde muhtelif nüfusları bereketli tarım arazilerini ve çöllerden yağmur ormanlarına dağlardan bataklıklara kadar değişik pek çok doğal yapıyı içerir. Yüzölçümü 2.505.813 km²,

Sudan'daki en büyük etnik unsur nüfusun yaklaşık % 50'sini oluşturan Sudan Araplarıdır. Sudan Arapları Arapça konuşmaktadırlar ve % 99'u Müslüman'dır. İkinci etnik unsur nüfusun % 11,5'ini oluşturan Dinkalardır. Genellikle güney bölgelerde yaşayan Dinkaların çoğunluğu yerel dinlere mensup veya hristiyandır. Bunların dışında kalan etnik unsurların basta gelenleri ve oranları da şöyledir: Bejalar (% 6,5), Nubalar (% 6), Nubiyeler (% 5), Hausalar (% 4), Azandeler (% 2,7), Beriler (% 2,5), Furlar (% 2), Fulaniler (% 1,5), Masalitler (% 1,1), Takaliler (% 0,9), Tamalar (% 0,5). Bunların dışında da oranları % 0,5'ten daha az olan birçok etnik unsur bulunmaktadır. Bu tezde söz konusu siyasi ekonomik ve etnik ayrıma dikkat çekilerek Sudan'ın sorunları irdelenmeye çalışılmıştır.

Sudan bugün problemleri bir bölge olarak zihinlerde yer etmiştir. Tüm dünyada daha çok Kuzey-Güney çatışması ile gündeme gelen bölgede daha başka problemler de yaşanmaktadır. Sivil savaş, kronik siyasi istikrarsızlık, değişken hava şartları, yüksek enflasyon ve kötü ekonomi politikalarıyla iç içe sorunlarla uğraşmak zorunda olan bir ülke. Tarıma dayalı ekonomi, ihracat gelirinin yarısını kapsıyor. Dış borç ve eskiden kalan borçların da bir türlü ödenememesi gibi meselelerle ekonomisi kötü durumda. Öyle ki 1990'da IMF Sudan'ı, Fondan atmakla tehdit ederek kendi tarihinde bir ilki gerçekleştirdi. Sudan 1992-93 yıllarında daha önceden söz verdiği

¹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Sudan> (21.01.2007)

² <http://ansar.de/sudan.htm> (16.12.2006)

politikaları yani eski borçlarını ödeme, kambiyo oranlarını liberalleştirme, uygulamaya koyduğu bazı hizmetleri ve aldığı önlemleri azaltma konularında tekrar batılı güçlerle anlaşmaya vardı. Süregelen sivil savaş ve uluslararası arenada dışlanması sebebiyle tarım dışı alanlarda büyüme hızı yok denecek durumdadır.

Bu tez içerisinde, yukarıda değinilen Sudan'ın karşı karşıya bulunduğu sorunlarının neden ve sonuçları incelenerek bu sorunların çözümüne dair değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu değerlendirmeler ışığında birinci bölümde Sudan'ın sosyal ve ekonomik yapısıyla ilgili genel bilgi verilmeye çalışılmış olup ikinci bölümde ise Sudan siyasi yapısı derinlemesine mercek altına alınmıştır. Bu bağlamda bugünkü bağımsız Sudan Cumhuriyetinin ortaya çıkmasını sağlayan siyasi tarih irdelenerek Sudan ile ilgili bir arka plan sunulmaya çalışılmıştır. Devletin genel karakteristiğine etki eden önemli sosyal unsurlar tarihi ve siyasi olarak ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Sudan'ın ekonomik durumu ve mali altyapısı değerlendirilmiştir. Sudan iç ekonomik yapısı, ekonomik istikrar arayışları ve dış dünya ile ticari ilişkileri incelenerek ekonomik veriler ışığında genel bir tablo çizilmeye çalışılmıştır. Sudan'ın sahip olduğu ekonomik kaynaklar, bu kaynakların dağılımı ve kaynak paylaşımı dolayısıyla oluşabilecek çatışma alanları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde siyasi ve ekonomik yapının bir sonucu olarak ortaya çıkan Güney Sorunu, diğer adıyla Sudan iç savaşı ele alınmıştır. Ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlık güney sorunuyla iç içedir. Güneydeki savaşın başlıca iki sebebi vardır. Birincisi bu bölgede zengin petrol rezervlerinin olması, ikincisi ise İslami yönetimin yayılarak bölgeyi etkisi altına alacağı korkusudur. Güneyde petrol yataklarının bulunması 1978'de iç savaşı başlatan önemli sebep olarak gösterilebilir. Tüm bu veriler ışığında aşağıdaki iddia tezin esasını teşkil etmektedir:

“Güney sorununun çözülebilmesi, siyasi ve ekonomik yapıdaki bölünmüşlük ortadan kaldırılarak tüm siyasi ve etnik unsurların dengeli katılımının sağlandığı bir konsensüs ile mümkün olabilir.”

Bu hipotezden hareketle tezde problemlerin kökeninde yatan ekonomik ve siyasi parçalanmışlık ve çözüm için gerekli olan birliktelik, paylaşım ve beraber hareket etme geleneğinin ne derece var olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

I.BÖLÜM GENEL BİLGİ

1.SOSYAL VE EKONOMİK GÖSTERGELER

1.1 Künye³

Resmi Adı: Sudan Cumhuriyeti

Yüz ölçümü: 2 506 000km²

Nüfus: 40,9 Milyon (2006)

Başkent: Hartum (6 milyon kişi)

Konumu: Kuzeydoğu Afrika'da yer almaktadır.

Komşuları: Mısır, Libya, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Zaire, Uganda Kenya, Etiyopya, Eritre gibi çoğunluğu denize açılmayan ülkelerden oluşmaktadır.

İklim: Kuzeyi; sıcak ve kuru, çöl iklimi, Güneyi nemli ve yağışlı, tropikal iklimdir.

Hartum'da hava: Mayıs en sıcak aydır; 26- 42c, Ocak en soğuk aydır:16-32c, en kuru Aylar; Ocak- Nisan, en yağmurlu ay Ağustos ayıdır.

Doğal Kaynakları: Orman, balık, petrol (oldukça çok petrol rezervleri mevcut)

Temel Tarım Ürünleri: Şeker kamışı, Sorgum, Susam, Pamuk, Mango, Hayvancılık.

Temel Sanayi Dalları: İplik üretimi ve deri sanayi oldukça ileridir.

Resmi dil: Arapça

Ölçü: Metrik sistem

Para: Sudan Dinarı

Zaman dilimi: Türkiye'de yaz saati uygulamasına geçilmediği dönemde, Ekim ayının son

³ Doğru, A., Sudan Dosyası, İstanbul, 2006, s.6.

Pazar gününden Mart ayının son Pazar gününe kadar, Sudan'da zaman Türkiye'den 1 saat ileridedir. Sudan'da yaz saati uygulaması yoktur.

Tatil günleri: Dini bayramlara ek olarak, 1 Ocak; bağımsızlık günü, 30 Haziran Devrim Günüdür.

Hukuk Sistemi: Anayasal Şeriat Düzeni, Şeriat medeni ve cezai uygulamalarda kullanılmaktadır.

Devlet Başkanı: General Ömer Hassan Ahmed al-Beshir

Hükümet: Askeri- sivil karma hükümet

Muhalefet: The Sudan's Peoples Liberation Movement (SPLM) en önemli muhalif gruptur

Harita 1: Sudan Ülke Haritası

Kaynak: <http://www.dtm.gov.tr>. 20.09.06.

1.2.Tarihçe

Sudan coğrafyası tarihin belirlediği ilk zamanlardan günümüze kadar çeşitli uygarlıklara mekân olmuştur. Özellikle Müslümanlar coğrafyada uzun yıllar hüküm sürmüşlerdir. Mısır'a yerleşen Müslümanlar 7. yüzyılın ortalarından itibaren Sudan'ı ele geçirmek için birtakım askeri hareketler gerçekleştirdiler. Bu fetih hareketleri uzun süre devam etti. 1172'de Salahuddin Eyyubi'nin kardeşi Turan Şah, 1260'ta da Baybars bugünkü Sudan topraklarına birer sefer düzenlediler. Bu seferlerden sonra buralarda İslam daha da güçlenmeye başladı. 1517'de **Osmanlı** Devleti'nin Mısır'ı fethetmesi Sudan'da etkisini gösterdi. Ancak aynı dönemde Sudan'da varlığını sürdüren Funj İmparatorluğu da güneye doğru kayarak varlığını sürdürdü. Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa 1821'de Funj İmparatorluğu'nun üzerine ordu göndererek Sudan topraklarını ele geçirdi. Ancak Mehmed Ali Paşa, Sudan'da halkı hiç memnun etmeyen bir siyaset güttü. Mehmed Ali Paşa, Sudan'ı fetheden İsmail Paşa'yı görevden alarak yerine kendi oğlunu geçirdi. O da birtakım siyasi hesaplarla Fransız ve İngilizlerle işbirliği yaptı ve bazı eyaletlerin valiliklerine onların adamlarını getirdi. Bu durum Sudan'ın Müslüman halkını rahatsız etti. Sudan'daki Mısır hâkimiyeti yarım yüzyıldan fazla sürdü.1869'da Süveyş Kanalının açılmasıyla Avrupa'nın özellikle İngiltere ve Fransa'nın bu bölgede olan menfaati artmıştı.⁴

Kanal projesinin geliştirilmesi çok pahalıya mal oldu ve bunun sonucu olarak da Mısır bu güçlere karşı ağır borçlar altına girdi. Köle ticareti ile tırmanan iç kargaşa bu dönem boyunca hiç durmadan devam etti ve dış müdahale kaçınılmaz oldu.1873 yılında İngiliz General Charles George Gordon, Mısır Sudan'ına vali olarak atandı. Muhammed Ahmed el-Mehdi adlı bir zat bazı kişileri etrafına toplayarak 1881'de bir hareket başlattı. Muhammed Ahmed el-Mehdi, etrafında topladığı kuvvete "ensar", hareketine de "ensar hareketi" adını veriyordu.⁵ Mehdi'nin hareketi kısa zamanda geniş bir alana yayıldı. Onun hareketini bastırmak için gönderilen ordular yenilgiye uğrattılar. Ensar hareketi gösterdiği başarılarla hâkimiyetine aldığı topraklar üzerinde ayrı bir yönetim kurdu. Mehdi, 22 Ocak 1885'te öldü ve yerine geçen oğlu Abdullah bin Muhammed, Umdurman'da Herbert Kitchner adlı İngiliz generalin komutasındaki Mısır kuvvetlerine yenildi. Daha sonra İngiliz güçler, Mısır'daki yönetimin yanlış uygulamalarını düzeltmeyi amaçladıklarını ileri sürerek 1899'da Sudan'a girdiler. İngilizler ilk iş olarak

⁴ Ataöv, T., Afrika Ulusal Kurtuluş Cephesi, Ankara, 1994, s.75-76.

⁵ Koçak, M., Mehdi Hareketinden İslam Devrimine Sudan, İstanbul 1986, s.43.

Muhammed Ahmet Mehdi'nin başlattığı hareketi tümüyle dağıttılar.1899'da Mısır ve İngiliz hükümeti Sudan'da ortak hükümlerliklerini gösteren bir anlaşma (Anglo-Egyptian Condominium Agreement) imzaladılar. Mısır'ın sürekli Sudan'dan çekilmesini arzu etmesine rağmen İngiliz etkisi 1950'ye kadar devam etti. Siyasi grupların istekleri Sudan halkına kendi kendini yönetme fırsatı sağladı.1953 yılında iki hükümet üç yıllık bir geçiş dönemi için imza attılar. Bu durum Sudan'ın tam bağımsızlığına giden yolu açıyordu.1953 sonlarında Sudan'da ilk seçimler yapıldı ve ilk Sudan hükümetinin 1954'te görev başına gelmesiyle Yeni Sudan Cumhuriyeti doğdu.

Sudan 1 Ocak 1956'da bağımsızlığını elde edinceye kadar İngiliz işgalinde kalmıştır.⁶ Bağımsızlığın ardından etnik ve dini farklılıklar ile siyasi kutuplaşma nedenleriyle ülkede istikrarlı bir yönetim kurulamamış ve iç barış sağlanamamıştır.

Müslüman – Arap Kuzeyliler ile Animist ve Hristiyan Güneyliler arasında ihtilafın yaşandığı ülke, iç savaş ve askeri darbelere sahne olmuştur.

Sudan, 1989 yılındaki darbeden bu yana General al Beshir başkanlığında yönetilmektedir. General al Beshir 2005 yılında, 5 yıllık bir dönem için yeniden seçilmiştir. Diğer taraftan 2002 yılı ortalarından bu yana “Sudan Peoples Liberation Army” (SPLA) adlı bir grup barış görüşmelerinin hızlanması ile birlikte politikada önemli bir yer tutmaktadır. Sudan'ın bugünkü sınırları 19. yy.dan gelmektedir⁷.

⁶ www.ansar.de/sudan.htm. (22.10.2005)

⁷ Baş, S., Sudan İç Savaşı, Anafor Dergisi, Sayı.1, İstanbul, 2003, s. 32

II. BÖLÜM

SİYASİ YAPI

2. Merkezi Sistem

26 eyaletten oluşan federal bir cumhuriyet olan Sudan, başkanlık sistemi ile yönetilmektedir. Cumhurbaşkanı beş yıllık bir süre için doğrudan halk tarafından seçilmektedir.

Hükümet, Cumhurbaşkanı başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'ndan oluşmaktadır. Federal yürütme organı konumundaki Bakanlar Kurulu'nun üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır.⁸

Her eyalette yürütme organı konumunda bulunan bir vali ve Eyalet Bakanlar Kurulu ile yasama organı konumundaki Eyalet Meclisi bulunmaktadır. Mevcut Anayasa 30 Haziran 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Federal yapıda, eyaletlerin etkileri açısından çeşitli değişiklikler yapılmakta, siyasi dengelemlere göre merkez-çevre ilişkileri tesis edilmeye çalışılmaktadır.

Başlıca siyasi partiler; Milli Kongre Partisi (NC), Popüler Halk Kongresi (PNC), Umma Partisi, Demokratik Birlik Partisidir (DUP). Bunların dışında 40'a yakın küçük çaplı siyasi parti faaliyet göstermektedir. Güneyde Hükümete karşı silahlı mücadele yürütmekte olan Sudan Halkın Kurtuluş Hareketi/Ordusu (SPLM/A) dâhil Kuzey Sudanlı muhalif partilerin çatı örgütü olan Milli Demokratik İttifak (NDA), konumu itibarıyla ayrı bir önem taşımaktadır.

2.1. Bağımsızlık sonrası Sudan'da kurulan hükümetler ve darbeler kronolojisi.⁹

Hükümetler ve yönetim Şekli

Süresi

1. El Ezheri Hük.

Parleментар çoğunluk

1954- 1956

⁸ Varol, A., Vahdet Dergisi, Sayı.1, İstanbul, 2003, s.32

⁹ El Affendi, A., Turabi's Revolution Islam and Power in Sudan, London 1991, s. 67

2. El Ezheri Hük.
Meclis aritmatığının değişimi 1955- 1956
3. El Ezheri Hük.
El Hatmiye ve el Ensar koalisyonu 1956- 1956
4. Abdullah Halil
Koalisyon 1956- 1958
5. Abdullah Halil
Koalisyon 1958- 1958
6. General Abbud
Asker 1958- 1958
7. Sırrul Hatem el Halife
Ulusal geçiş 1964- 1965
8. El Mahcup
Koalisyon 1965- 1965
9. El Mahcup
Koalisyon 1965- 1966
10. Sadık el Mehdi
Koalisyon 1966- 1967
11. El Mahcup
Koalisyon 1967- 1968

12. El Mahcup		
Koalisyon		1968- 1969
13. Cafer Numeyri		
Askeri		1969- 1985
14. Suvar ez Zehep		
Ulusal Geçiş		1985- 1986
15. Sadık el Mehdi		
Koalisyon		1986- 1989
16. Ömer el Beşir		
Askeri		1989- ...

2.2.Dini ve Siyasi örgütler

2.2.1Sudan Cumhuriyet Partisi

Sudan siyasi tarihinde değişik fikir ve söylemleriyle tanınan Cumhuriyet Partisi İngiliz sömürgesi altındaki Sudan’da 1945 yılında Mahmud Muhammed Taha tarafından kurulmuştur. İslami hükümlerle hükmeden Sosyalist bir hükümetin iktidar olmasıyla Sudan’a barış geleceği gibi ekonomik yönden güçlü bir ülke olacağı fikirlerini savunmuştu.

Partinin kurucusu Mahmud Muhammed Taha, İngiliz sömürgesi tarafından tutuklandı. İslam Sosyalizmi fikrini savunmakla birlikte dini konularda da farklı yorumlar getirerek toplumun dikkatlerini çekmeye çalışırdı. 1984 yılında Numeyri’nin başlattığı yönetimi İslami temele dayandırma politikalarını sert bir dille eleştirmekle kalmayan ‘Mahmud Muhammed Taha’ İslamiyet aleyhinde olduğu gerekçesiyle tutuklandı. İslam düşmanlığı ve fitne çıkarmak

suçlarından dört arkadaşıyla yargılandı. Tevbe etmesi için tanınan üç gün süreden sonra çıkarıldığı mahkemede pişman olmadığını belirterek fikirlerini savunan yeni açıklamalar yaptı ve idam edildi.¹⁰

Mahmud Muhammed Taha ile birlikte yargılanan dört arkadaşı tevbe ettikleri için idamdan kurtuldular. Cumhuriyet Partisi taraftarları onbinlere ulaştı ise de lideri Mahmud Muhammed Taha'nın idam edilmesinden sonra taraftarları hızla azaldı ve 1989 İnkaz devriminden sonra İslami uyanışın boyutları genişledikçe, diğer partiler gibi bu partinin de taraftarları kitlesel bir şekilde İslamcı cepheye geçti.¹¹

2.2.2.Mehdi Hareketi

Mehdicilik; Sudan Halkı üzerinde büyük etkisi olan ve kökleri tarihin derinliklerinden gelen dini olduğu kadar siyasi bir harekettir¹². Mehdi Hareketi 1880'de kendini Mehdi ilan eden Muhammed ibn-i Abdullah tarafında başlatılan bir dini harekettir. Osmanlı'ya yarı bağıllığıyla bilinen Mısır valiliği emrindeki ordulara ve İngilizlere karşı zaferler elde ederek Sudan'da bir devlet kurmaya muvaffak olan bu hareket, aynı zamanda, milli bir hareket olarak benimsenmiştir. Sudan tarihinde önemli bir yeri olan Mehdi hareketi sonucu Sudan halkının ilk defa tarihte var olma hareketi olarak da kabul edilmektedir.

Muhammed Ahmed, başlattığı bu halk hareketi sonucu Sudan halkının milli kahramanı olmuştur. 1850'de Sudan'ın doğusunda bir marangozun oğlu olarak doğan Muhammed Ahmed çok zeki bir kişiliğe sahip kitlelere nüfuz eden, ikna kabiliyeti yüksek biri olarak tanınır. Henüz 12 yaşındayken, İslami ilimlere sahip olur. Muhammed Ahmed ibn-i Abdullah aynı zamanda Samaniye¹³ tarikatına bağlıdır. Beyaz Nil ırmağı kenarında bulunan Abaisland'da etrafında halkalanan öğrencilerin sayısı her geçen gün artıyordu. O medrese içinde inzivaya çekilir ve düşünmeye başlar. Etrafına topladığı cemaatlere başta İngiliz güçleri olmak üzere tüm işgalcilerin ülkeden kovulması ve bağımsız bir Sudan devletinin kurulmasının gerektiğini savunur.

¹⁰ Koçak, a.g.k., s.23

¹¹ Turabi, H., Sudan İslami Hareketi (Çev.Kösebalaban. H), İstanbul, 2000, s.24

¹² Hasan El Turabi, El hareketül-İslamiyye fi's-Sudan (Çev. Seven. A), Kahire, 1991, s.48

¹³XIX. yüzyılın başında Fas'tan Hicaz'a gelen ve buradaki faaliyetleri ile birçok yeni tarikatın ortaya çıkmasına vesile olan Ahmed İbn İdris'e intisap eden, Sudanlı müntesipleri Samaniye adıyla yeni tarikatın doğmasına sebep oldular.

İngiliz ve yabancı güçlere karşı ortaya çıkan İslam/ Arap milliyetçiliği temelinde İmam Mehdi direnişi vardır. Ancak Mehdi ırkçı değildir. Mehdi Hareketi'nin asıl hedefi, Kızıldeniz'den Orta Afrika'ya uzanan bölgede bir İslam Devleti kurmaktır.

Mehdi; gelenekçi, biraz da kabile özellikleri taşıyan İslamcı mesajlarını tüm dünyaya duyurmayı ve yaymayı hedefliyordu. Mısır başta olmak üzere İslam Dünyasındaki din bilgilerinin kendisine itaat etmesini istiyordu.¹⁴ 'Bana itaat ederseniz, Allah'a itaat etmiş olursunuz. Çünkü ben, Allah Resulünün emrinde İslamiyeti güçlendirmek istiyorum' diyerek kendisine itaat edilmesini istemiştir.

Muhammed Ahmed, kendisine ilahi bir görevin verildiğine tüm samimiyeti ile inanmıştı. Bu ilahi görevde imanın ve Hz. Peygamberin sünnetine yeniden tesis ve dünyanın fitne ve fesattan temizlenmesi yer alıyordu. Medreselerde Mehdi'ye ilginin artması üzerine ilk şeyhi Muhammed Şerif bir hayli tedirgin oldu. Olayları endişe ile takip eden işgalci güçler, Mehdi hareketinin büyümeden bastırılması amacıyla büyük bir askeri güçle Ağustos 1881 tarihinde Mehdinin karargâhı durumundaki Aba Island' daki Medresesine bir sefer düzenlendi. Mehdi yanındaki cemaatiyle işgalci güçleri bozguna uğrattı ve Kortofan' daki Kadir tepesine çekildi ve Cihad¹⁵ ilan etti. Kimi âlimler bu çağrıyı reddederek, Mehdi'yi 'kâfirdir, dinden sapmıştır' şeklinde suçlamışlar ve hatta bu yolda fetvalar çıkarılmıştı. Mehdi'nin görüşlerini eleştiren çok sayıda risale basılıp dağıtılmıştır. İslam dünyasında olduğu gibi Sudan'daki ulema arasında da bölünmeler olmuştur. İlk zamanlar ülke içinden Mehdi'yi dinden çıkarmakla suçlayan ve İngiliz yanlıları olan şeyhler daha sonra Mehdi ile buluşup konuştuklarında Mehdi'nin ikna edici tutumu şeyhleri etkiliyor ve kendi yanına çekiyordu. Halkın İngiliz işgalinden bıkmaları ve sabrının taşması Mehdi'nin güç kazanmasına ve Sudan halkının Mehdinin etrafında toplanmasına neden oldu. Kısa sürede Mehdi güçleri ve İngiliz asıllı Mısır yönetiminin atadığı umumi vali General Gordon Paşa ve Hicks Paşa ele geçirilerek kafaları gövdelerinden ayrılır Omdurman kalesinin kapısına başsız cesetleri asılmıştır. Bu durum Sudan'daki İngiliz sömürgeciliği için büyük bir yenilgi oldu.

¹⁴Turabi, a.g.k. s.23

¹⁵ Cihad; çalışmak, uğraşmak, çabalamak, gayret sarf etmek. İslâm'ın yükselmesi, korunması ve yayılması için her türlü çalışmada bulunmak, uğraşmak, gayret sarf etmek ve bu yolda sıcak ve soğuk savaşa girmektir. Daha açık bir ifade ile Allah (c.c.) tarafından kulları na verilmiş olan bedenî, malî ve zihnî kuvvetleri Allah yolunda kullanmak, o yolda feda etmektir.

Mehdi hareketi emperyalizme karşı kazanılmış çok önemli bir zaferdir. Sudan halkının milli kahramanı Mehdi,22 Ocak 1885'te yakalandığı tifüs hastalığından kurtulamayarak büyük bir kısmı mücadeleyle geçmiş 41 yıllık ömre veda ediyordu. Evet, Mehdi ölmüştü, ancak fikirleri halen yaşamaktadır. Mehdinin ölümünden sonra hareketin başına Abdullah bin Muhammed geçti. Cihad yoluyla büyük zaferler elde ederek. Sudan sınırlarını aşarak yayılışını sürdürmüştü. Ancak 1887'den sonra İngiliz ve Mısır orduları büyük bir karşı saldırı başlatmış ve Mehdi güçlerini çekilmek zorunda bırakmışlardır yeni kurulan devletin maddi imkânları zayıflamıştır 1897 başlatılan top yekün hareket 1898 tamamlanmış ve Sudan İngiliz ve mısır kuvvetlerinin yerine geçmiştir. Burada mehdiliğin daha kolay anlaşılabilmesi için mehdiliğin İslam dinindeki yeri ve önemini bakalım

2.2.3.Mehdilik Nedir?

Tasavvufun en ilginç uzantılarından biri mehdilik şeklinde ortaya çıkar. Bu Müslümanlar arasında var olan bir inançtır. Ondördüncü yüzyılın sonunda, İbni Haldun, 'Mukaddimesinden şunları yazar: 'Her çağda, Müslümanlar arasından, yaygın bir rivayettir ki, ahir zamanda Ehli-Beyt'den biri mutlaka çıkıp dine güç katarak adaleti üstün kılacaktır.¹⁶ Müslümanlar, ardından gidecek ve o İslam ülkelerinde hükümlan olacak. Ona Mehdi diyecekler. Sonra, İsa yeryüzüne inip Deccal'ı¹⁷ öldürecek. 'İslam ülkelerinde ve bilhassa Siyah Afrika kıtasında çok sayıda Mehdilik vaka'sı görülmüştür. Bunlardan en etkilisi ve tanınmış Sudan da olmuştur. Ahmet bin Abdullah 1872 den sonra kendini mehdi olarak görür ve kendini mehdi ilan eder. Ancak Mehdi'nin ölümü ve kısa zamanda gelen yenilgiler Mehdi hareketini önemli bir şekilde etkilemiştir. Mehdi hareketi güç kaybetmiş ve Muhammed Ahmet in Mehdi olmadığı görüşü yeniden tartışılmaya başlanmıştır.¹⁸ Mehdicilik hareketi daha sonraki yıllarda tarikat olarak da varlığını devam ettirmiştir. Ensar Mehdi hareketinin tarikat cemaatine verilen ad zayıflamış, ümitsizliğe uğramış ve fakirleşmiştir. Ancak daha sonraki dönemlerde, hareketin yeniden yapılanması ve değişen şartlarda yeniden tanıtılması, hareketin rotasını yeniden belirlenmesi

¹⁶www.iskenderalimihir-hakiki.com/sayfa.asp?s=42&devam=2 (21.12.2006)

¹⁷ Deccal; sağ gözü kör yani Hakk'ı-gerçeği görmekten perdeli, sahip olacağı olağanüstü güçlerle insanları kendine tapındıracak YÜCE RAB olduğunu iddia edecek varlık."Deccal" adı verilmiş bulunan bu yaratık bize naklolunan bilgilere göre, birtakım olağanüstü şeyleri insanlara gösterecek ve kendisine inanılmasını isteyecektir. Kudret sıfatı da en geniş şekliyle Deccal'da açığa çıkacaktır.

(<http://www.allahvesistemi.org/ahmedhulusidekavramlar/kavramlar/deccal/index.htm>)

¹⁸ Kavas, A., "İslam Dünyası" Diyanet Süreli Yayınları, sayı.152, s.9.

konularında hareketin lideri Seyyid Abdulrahman becerisini ortaya koymuştur 0,orijinal Mehdciliğin öğretileriyle tabana zıt bir tavır takınmıştı. Ancak Seyyid Abdulrahman bir lider olarak kararını vermiş ve hareketin yeni ortama göre uyarlanmasını tüm alternatif eleştirilere rağmen uygulamaya koymuştur.20 yüzyıl boyunca, 19 yüzyıldaki mehdici karakterden farklı olarak 1986'dan sonra mehdicilik partileşerek siyasi hayatta yerini almıştır. Mehdcilerin partisi Ümmet Partisi 1958 de Sudan da yapılan ilk serbest seçimleri kazandı. Ancak darbeye iktidardan uzaklaştırıldı 1965 seçimlerinde Ümmet Partisi ile ikinci büyük dini cemaat ve parti olan birlikçi parti iş birliği sayesinde İsmail el Ezheri Cumhurbaşkanı seçildi.

2.2.4.Sadık El Mehdi Dönemi

1966 da Başbakan Ahmet Mahcubun devrilmesiyle Ümmet Partisi'nin lideri, mehdi ailesinin geleneksel reisi ve Mehdinin büyük torunu El Mehdi başbakan oldu böylece Mehdi hareketi siyasi hayatta yeni atılımlar gerçekleştireceğine inanıldı. Sadık El Mehdi'nin partiye modernleştirmeye yönelik ciddi girişimleri oldu. Ancak partinin temelini oluşturan Mehdi hareketinin özü olan Ensar kanadı, bu girişimleri hazmedemedi. Sadık El Mehdi ciddi manada eleştiriler aldı. Sadık el mehdi nin asıl hedefi partiyi geliştirmek ve din partisinden ziyade ekonomik ve siyasi alanda Sudan'da yenilikçi bir reformcu siyasi harekete dönüştürmek ve ülke dışında da bağlantılar kurarak destek bulmaktı.¹⁹ Bu yöndeki siyasi gelişmeler, partinin özünü oluşturan Ensar arasında önemli bir ihtilafa sebep olduğu için, Sadık El Mehdi geri adım atmaya mecbur kalmıştır. Sadık El Mehdinin geri adım atması partideki bölünmeleri önlemiş oldu. Bu gelişmelere rağmen parti geleneksel görüşlerini sürdürmesini devam etti. Mehdi hareketi açıkça ve doğrudan doğruya İslamizasyon idealleriyle tanımlandı. Parti lideri Sadık El Mehdi, partisini istediği çizgiye çekemedi. Bu gelişmeler Sadık El Mehdi ile partisi arasında fikir ayrılığı oluşturmuş ve uzun yıllar bu fikir ayrılığı sürmüştür. Ümmet Partisi artık geleneksel dinci ve kabileci bir parti durumuna düşmüştü. Sadık El Mehdinin asıl hedefi reformlarla kendisi dışındaki siyasi rakiplerini geride bırakarak Ümmet Partisi'ni Sudan'ın en büyük siyasi partisi yapmaktı. Sadık El Mehdi, Başbakanlığı döneminde de arzu edilen ve beklenileni gerçekleştirememiştir. Darbeye devrilen Sadık El Mehdi bir ümit olmaktan çıkmıştı. Karmakarışık bir siyasi çizgi izleyen Sadık El Mehdi 1965 yıllarında komünistlerin haklarını

¹⁹ Koçak, a.g.k., s.32

korumak için hükümete karşı çıktı ve onları hükümet karşıtı oluşturduğu cepheye dair etmişti. Daha sonra Müslüman parti ve örgütlerle, 1949'dan 1978'e gelinceye kadar Müslüman kardeşlerle hükümetlere karşı iş birliği yapmıştır. Bir yandan komünistleri diğer yandan Müslüman kardeşleri kullanmaya kalktı, ancak her iki kanat tada başarılı olamadı. Sadık El Mehdi, ülkenin meselelerine pratik çözümler getirmede oldukça yetersiz kalmış bir politikacı olarak bilinmektedir.

2.2.5.Milli Uzlaşma ve sonrası

Cafer El Numeyrî, ülke içinde siyasi gücünü arttırtmak için milli uzlaşma programı çerçevesi içinde gelenekçi İslam ve tarikat liderliğini elinde bulunduran Ümmet Partisi lideri Sadık El Mehdi ile buluştu. Milli uzlaşma görüşmesinde Numeyrî, Sadık El Mehdiyi çekmeyi denedi. 1977'de başlayan karşılıklı paslaşmalar sonucu Sadık El Mehdi kısa sürelide olsa Cafer Numeyrî ile bir iş birliği yapmıştı. İslamcı bir parti olduğu halde, 1983 yılında zamanın Devlet Başkanı Cafer Numeyrî tarafından başlatılan İslamizasyon programını aleni muhalefet etmiştir. Sadık El Mehdi sert eleştirilerinden dolayı hapse atıldı. Sadece Numeyrî nin başlattığı İslamizasyon programını eleştirmekle kalmayan Sadık El Mehdi, eniştesi Şeyh Hasan El Tûrabî nin Cafer Numeyrî ile gerçekleştirdiği iş birliğini de sert bir dille kınamıştır. Burada amaç, islamizasyon programından çok alternatif bir siyasi hareket olma mücadelesidir.

Sadık El Mehdi'nin beceriksizliği ve politikaları yüzünden partisi içinde muhalif güçler Bayrak açarak yeni bir yapılanma için partiden ayrıldılar. Ümmet Partisi üç gruba bölündü. Sadık El Mehdi'nin liderliğindeki yeni Ümmet Partisi Ahmet El Mehdi'nin liderliğindeki Ümmet Partisi ve İman El Hadi El Mehdi ve Waliyeldin El Hadi El Mehdi liderliğindeki Ümmet Ensar Partisi. Nitekim 1986 yılında Numeyrî nin devrilmesiyle yapılan ilk seçimlerde ayrılan tüm Mehdiciler, iktidar uğruna Sadık El Mehdi'nin önderliğinde yeniden ittifak yaptı. Ancak bu ittifak birleşme değil seçim ittifakı olmuştu.

Sadık El Mehdi, tekrar Başbakan oldu ve Numeyrî tarafından başlatılan İslamizasyon programını daha önce eleştirilmesine rağmen bu program ve bu programa dayalı yasaları iptal etmemiştir. Sadık El Mehdi köklü İslami bilgisinin yanında Sudan'ın meselelerine pratik çözümler getirmede, oldukça yetersiz kalmıştı. Sadık El Mehdi, Devleti, İslam'dan uzaklaştıran

lider olma yerine, İslami kimliği korumayı tercih etti. Mehdi hareketi iki koldan yayılmaya çalışılıyordu.

2.2.6.Tarikat olarak Ensar Cemaati Siyasi olarak Ümmet Partisi

Ensar tarikatı ve bu tarikatın siyasi platformdaki temsilcisi Ümmet partisi. El Mehdi, Başkanlığı süresince ekonomiye bir yenilik getiremediği gibi güney sorunu ülkeyi bölünme noktasına getirmişti. Dış politikada ülke çıkarlarını sarsan tavizler verilerek ülke adeta ABD ve Batılı ülkeler tarafından yönetiliyordu. El Mehdi'nin bu hatalı hareketleri orduyu harekete geçirdi ve Sudan Genelkurmay Başkanı General Ömer El Beşir ülke yönetimine el koydu. 1989'da gerçekleşen İslâmî Devrim sırasında tüm siyasi partiler yasaklanmış ve liderleri geçici olarak tutuklanmıştı General Ömer El Beşir daha sonra tüm siyasi liderlere iş birliği çağrısında bulundu.²⁰ Çağrıda bulunduğu siyasi partilerin başında Ümmet Partisi geliyordu. Sadık El Mehdi bu çağrıyı cevapsız bırakıp gizlice muhalefet etmeyi sürdürmesi üzerine, tekrar tutuklandı. Kısa bir zaman sonra serbest bırakılan Mehdicilik hareketinin partisi Ümmet partisinin lideri Sadık El Mehdi, askeriyeden gördüğü destekle ülke dışına kaçtı.

Aralık 1996 tarihinde ilk olarak Eritre'ye oradan da Mısır'a kaçarak siyasi sığınma hakkını elde eden Mehdi, daha sonra Eritre, Etyopya ve Uganda'da siyasi ve sığınmacı olarak bulunan partisinin üst düzey yetkilileriyle bir araya gelerek dışarıdan Hartum'daki yönetimi devirme programı üzerinde çalimsalar yapmıştır. Halen Mısır'da bulunan Sadık El Mehdi'nin Sudan'daki İslami yönetimi devirme uğruna Sudan'a karşı savaşan Güneydeki Hristiyan Animistler ve komşu ülkeler Eritre, Etyopya ve Uganda ile iş birliği yapması siyasi tarihinin en büyük hatası oldu. İslami yönetime rağmen, Mehdi hareketinin dini cemaat kanadı olan Ensar sayesinde Sudan'da belli ölçüde taraftarı olan Sadık El Mehdi'nin son siyasi çıkışları ile yapılan yanlışlıklar var olan gücünü kaybetmesine sebep oldu. Hartum yönetiminin siyasi muhaliflerin düşmanla iş birliği yaparak ülkenin bölünmesi pahasına politikalar yaptıkları propagandalarının büyük etkisi olmuştur. Sadık El Mehdi'nin elbette Sudan'da gücü bitmiş değil ancak eski gücünü kaybettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Mehdicilik Sudan'da bitmez. Çünkü bu hareketin tarihi bir misyonu olduğu gibi, aynı zamanda tarihi geçmişe sahip bir kabile hareketidir.

²⁰ Bolat, M., "Afrika'da Eğitim" Sefine Dergisi, İstanbul, 2007, s.41

Sadık El Mehdi Hartum yönetimini son verip iktidarı ele geçirmek için Amerika ve Batı ile olan gizli iş birliğinin, sayesinde destek buluyor görünse de bu ilişkilerden dolayı halk desteğini her geçen gün kaybetmektedir. Şu günlerde Sadık El Mehdi yeni bir siyasi çıkış yapma hazırlığı içinde olduğu taraftarlarınca yayılmaktadır. Sadık El Mehdi, ülke dışındaki muhalif örgüt ve partileri katılımıyla oluşturulan Milli Demokratik Birlik'in kurucu üyesidir.

2.2.7.El Hatmiye (Mir ganicilik)

Sudan'da tarihi geçmişe sahip siyasi hareketlerden ikincisi ise El Hatmiye diğer adı ile Mirganiciliktir. Mirgani kabilesinin önderliğindeki Hatmiye Tarikatı Şeyh Ali Mirgani tarafından kurulmuştur.1880'lerde İslam devrimi ruhuyla başlayan Mehdcilik hareketine karşı fikirler yaymaya çalışmıştır. Hatmiye Tarikatı Kuzey Sudan'da taraftarları olan güçlü bir tarikatı ve Mısır'daki Osmanlı Valiliği ile sıkı sıkıya ilişkileri vardı. Bu dönemde Mirgani kabilesi ve kabile öncülüğündeki Hatmiye Tarikatı Mısır'lıların bir müttefiki olarak bilinmektedir. İngilizler Sudan'ı terk etmeden Sudan'a Mısır'dan geri dönen Mirgani aile reisleri ve Hatmiye tarikatı öncüleri İngiliz yardımı görmüşlerdir.²¹ Bu nedenle Mehdciler, Mirganicileri İngiliz ajanlığı ile suçlarlar Mehdciliğe karşı tüm cemaatlerle ortaklık kurdu ve gücünü artırdı. 1898'de Sudan'ı işgal etmiş olan İngilizlerle iş birliği yapmışlardır.

Hatmiye cemaati müstakil ve bağımsız bir Sudan yerine, Mısır'la birleşme fikrini savunmuştur. Aynı fikirleri taşıyan İsmail El Ezheri tarafından kurulan Ulusal Birlik Partisi El Vatani El İttihadi liderliğine Seyyid Ali Mirgani getirildi.²² Geleneksel olarak iş birlikçi bir yanı olan Hatmiyeciler siyasette de aynı çizgiyi takip ederler. Parti olarak alternatif fikirler ve bu yönde siyasi atılımlar yerine çeşitli iktidarlarla işbirliği yolu seçilmiştir. 1956'da yapılan seçimlerde başta siyasi rakibi olan Ümmet Partisi olmak üzere çeşitli siyasi örgütlerle iş birliği yapıldı ve Ulusal Birlikçi Partinin kurucularından olan İsmail El Ezheri Cumhurbaşkanı seçildi. Laikçiliğe karşı İslamizasyon desteklenerek İslami bir yönetim, temel esas kabul edilmiş olmasına rağmen Mirganicilerin bu yolda ciddi adımlar attıkları söylenemez. Bu heyecansız

²¹ www.islamdevleti.org/kitaplar/Siyasi_Meseleler/006.htm (02.03.2007)

²² Koçak, a.g.k., s.37-42

dönem 1969'da Seyyid Ali Mirgani'nin ölümüne kadar sürdü. Seyyid Ali Mirgani, siyasetten ziyade, tarikatın gelişmesine önem vermişti. Ve hatta bir konuşmasında siyasi bir lider olmadığını, makam için siyaset yapmadığını ve bir beklenti içinde olmadığını açıklamıştır. Oğulları Seyyid Ahmed ve Seyyid Muhammed El Mirgani babalarının aksine siyasete büyük önem vermişlerdir. Partinin ve cemaatin liderliğini üstlenen Seyyid Muhammed Osman Mirgani nin partinin yenilenmesi ve güçlenmesi için başlattığı parti içi reformlar siyasi kadrolaşmayı beraberinde getirdi. Alternatif fikirler ve yeni kadrolarla parti güçlendirilmiş oldu. Parti ve cemaat Cafer Numeyrî döneminde büyük baskı gördü. 1970'de Irak ve Libya'nın desteği ile Londra'da El Düstur adında bir dergi yayına başladı. Bu dergi, Cafer Numeyrinin devrilmesi için militan kadroların oluşturulması yönünde yazılar yayınlamış ve bu dergi gizlice Sudan'a sokulmuş yine gizlice dağıtımı sürdürülmüştür. Tarafları resmi makamlardan uzaklaştırıldı ve siyasi öncülerini takibe alındı. Parti baskılardan etkilenmiş ve zayıflamıştır. Parti ve tarikat lideri Seyyid Muhammed Osman Mirgani İran Devrimi döneminde Sudan'daki çeşitli tarikat ve cemaatleri bir çatı altında toplayabilmek için İslam diriliş komitesini kurmuş ve çalışmalara başlamış. Bu fikir, bilhassa, Omdurman Üniversitesi öğrencileri arasında ciddi manada taraftar buldu. Amaç İran Devrimi benzeri bir halk ayaklanmasının ön hazırlıklarını başlatmaktır. Kasım 1982'de, bu fikri mimarları, öğrenci hareketlerini başlatarak bir ön yoklama yapmışlardır. Ancak Numeyri yönetiminin çok sert karşı tedbirler almasıyla bu dönem başarısız oldu. Numeyrinin devrilmesinden sonraki dönemde yeniden toparlanma yerine partide süre gelen tartışmalar ve fikir ayrılıkları partiden kopmalara ve yeni oluşumlara sebep oldu. Mısır yanlıları ile Sudan milliyetçilerinden sonra Arap sosyalizmini savunanlar arasında baş gösteren fikir ayrılıkları sonucu Ulusal Birlikçiler Partisi (El Vatani El İttihadi Partisi) üçe bölündü.²³ Demokratik Birlikçiler, Milliyetçi Birlikçiler ve Nil Vadisi Birlik Partisi adlarında üç ayrı parti kurulmuş olup Ulusal Birlikçiler Partisi parçalanmış oldu.

Mirgani, 30 Nisan 1989'da gerçekleşen İslam Devrimi sonrası, Aralık 1989 tarihinde. devrim lideri Ömer el Beşir'den sağlığı nedeniyle İngiltere ye gitmek için müsaade ister. Beşir bunu anlayışla karşılar ve tedavi görmek üzere Mirgani ye diplomat pasaportu ile 40 bin dolar para verilmesini emreder. Mirgani tedavi için gittiği İngiltere de resmen iltica hakkı isteyerek Sudan yönetimine meydan okumuştur. Seyyid Muhammed Osman El Mergani ve diğer lider kadrosu ülke dışında toparlanmaya çalıştı. İlk zamanlar Eritre ve Etyopya ve daha sonrada

²³ El Affendi, a.g.k., s.99-114

Uganda'da bürolar açarak Ömer El Beşir yönetimine karşı politik çalışmalar yürütmekteydi. Partinin geleneksel önderi ve El Hatmiye Sufi Tarikatının Reisi Seyyid Muhammed El Mirganinin İslami, yönetimine karşı Sudan'a saldıran komşu ülkelerle iş birliğine girmesi ve bu yönde politikalar geliştirmesi Sudan halkı içindeki desteğini yitirmesine sebep oldu. Halen Sudan 'da El Hatmiye tarikatı güçlüdür.²⁴ Ancak onlar partililik yerine tarikatçılık yapmakta ve rejime karşı açık bir tavır almamaktadırlar. Rejimde politik bir çalışma içinde olmadıkları süre içinde tarikatlara karışmamaktadır.

Mirgani'nin Eritre ve Etyopya hükümetleri ile sakıncalı ilişkiler kurması parti içi tartışmalara sebep oldu ve partinin Mirgani'den sonraki en güçlü ismi olan Genel Sekreter Şerif Zeynel Abidin El Hindi, Haziran 1997 tarihinden Eritre 'den önce Mısır'a oradan da Sudan'a geçerek İslami yönetimle bir barış anlaşması imzalamıştır.

Vatanına dönerek İslami yönetimle anlaşması, Mirgani tarafından sert bir dille kınanmış olan El Hindi, 'yönetim düşmanlığı, halkımızın düşmanlarıyla aynı safta olmayı gerektirmez. Bu vatana ihanet olur. Geçen zaman içinde karşı olduğum İslam Devrimini inceledim. Vatan ve milletimiz için hayırlı hizmetleri ve dinimizin yücelmesine büyük katkıları olmuştur. Bu hakikatleri göz önüne alarak vatana dönme kararı aldım' şeklinde açıklamalarda bulundu. El Hindi'nin dönüşü yurt dışında bulunan çeşitli siyasiler için bir örnek olmuştur ve çok sayıda siyasi mülteci dönmüştür.

2.2.8.Müslüman Kardeşler Teşkilatı

Sudan'da Müslüman Kardeşler Teşkilatı I.Dünya Savaşı'nın takip eden yıllarda kurulmuştur. İlk zamanlarda teşkilat entelektüel meseleler üzerinde durarak tahsilli kesim ve öğrenciler arasında büyük bir çalışma başlattı. Mehdicilik ve Mirganiciliğin yanında değişik fikirler ve evrensel İslam mesajıyla yürütülen bu faaliyetler kısa zamanda tahsilli kesim ile öğrenciler arasında kitlesel kabul buldu. Ancak siyasi alanda ihvan hareketi çok zayıftı. Sudan Müslüman Kardeşler Teşkilatı ilk olarak İslam'ın kurtuluş (hareket-ül tahrir-ül İslami) adıyla ortaya çıkmıştır. Ancak bu örgütlenme gizli yapıldığı için, illegal di. Müslüman kardeşler ilk defa

²⁴ Küçükkağa, A., Türkiye'de ve İslam Ülkelerinde Demokrasi oyunları, İstanbul, 1999, s,223-224

İslam ı Misak Cephesi Cephel-ül Misak-ül İslami adıyla legal faaliyet başlatmışlardır. Misak-ı İslami cephesinin ilk kongresi 1964’de yapıldı ve hukukçu Dr. Hasan El Turabi başkan seçildi.

Hasana El Turabi örgütün faaliyetleri devam ederken diğer yanda, ülke yönetiminde söz hakkına sahip olmak için partileşerek siyasi arenada yer alınmasını istiyordu. Turabi’nin bu fikrine karşı çıkan örgüt içinde kariyer sahibi olan felsefe doktoru Cafer Şeyh İdris ile hukuk doktoru Muhammed Salih Ömer partileşme yerine terbi ve irşat yoluyla toplumu İslamlaştırma yoluna gidilmesinde ısrar ediyorlardı. Müslüman kardeşler (İhvan hareketi) içinde iki ayrı fikir belirmiş oldu 1969’da ki Cafer El Numeyri Devriminden biraz önce yapılan kongrede partileşmeye karşı çıkanlar örgütün lideri Dr. Hasan El Turabi’yi Başkanlıktan uzaklaştırmak istemişlerdir. Ancak başarılı olmayınca Dr. Hasan El Turabi’ye Mısır’daki İhvan hareketinin, emrine girmesi için baskı yaptılar.

Dr. Hasan El Turabi biat²⁵ etmeyi reddediyordu. Biat etmenin Şeriat yönünden bir mesnevi yoktu. Turabi’nin bu çıkışlarını hazmedemeyen İhvanın Mısır yanlıları karşı cephe aldı. İhvan içindeki Mısır taraftarlarının başı El Sadık Abdullah, Mısır İhvan (Mısır Müslüman Kardeşler) teşkilatından maddi ve manevi yardım olarak Sudan ihvan teşkilatını ele geçirmeye çalışmıştır. Sudan Müslüman Kardeşler Teşkilatı Dr. Hasana El Turabi, aynı zamanda kurduğu İslami Milli Cephe’nin de lideridir. Rakiplerini bozguna uğratan Dr. Hasan El Turabi, hem Misak-ı İslamın Cephe’nin ve hem de ihvan hareketinin başkanlığını yeniden kazanmıştır. İki önemli örgütün başı olarak her geçen gün yıldızı parlıyordu. Böylece görünüşte iki ayrı örgüt olan Misak-ı İslami Cephe’si ve ihvan hareketi daha sonra Misak-ı İslami cephesi ismi altında birleşti. Turabi’nin örgütsel takiplerinden Dr. Muhammed Salih Ömer, Cafer El Numeyri’ye karşı başlattığı silahlı mücadele hareketinde çıkan çatışmalarda şehit düştü. Böylece Sudan İhvan hareketi Mısır’daki ihvan Merkezinden tamamen koptuğu gibi, İhvan ismini de kullanmamakta Turabi, İhvan hareketinin kurucusu Hasan El Benna’nın fikirlerini içeren eserlerinden yararlanarak metotlarının örnek alınabileceğini, ancak, Sudan İhvan hareketinin Mısır’a biat etmesini mümkün olmadığını sürekli savunarak İslami açıdan da ona mecbur olmadığını ilan etti.

Turabi, görüşmelerini şöyle açıklıyordu: İslami hareket Sudan’ı tarihiyle ilgilidir.

²⁵ Biat; İslam Fıkhdında İdarecinin aldığı kararlara tüm Müslüman ve kadınların itaat etmesi olarak tanımlanır. Aynı zaman da Padişahların, Sultanların tahta çıktıktan sonra halkın biat etmesi yani itaatkâr olması anlamına gelmektedir. http://www.hilafet.com/kitaplar/İslam_Sahsiyeti_Cilt_2/06.htm (12.11.2006)

Sudan’da tasavvuf ile ilgili birçok tarikatlar vardır.²⁶ Ayrıca Mehdilik tarikatı da uzun süre devam etmiş. Bir kısım tasavvuf kesimi birlik partisinde toplanırken, diğer bir kısımda Ümmet Partisinde bulunmaktadır. Bizim hareketimiz bunlardan çok farklı Yeni Akım’dır. Bu akım, bütün Müslümanların bir teşkilat altında toplanmasının şart olmadığını kabul etmektedir. Çünkü insanların farklı yerde olmaları değil neler düşündükleri önemlidir. Bunlar birbirleriyle pratikte ayrı olmalarına rağmen, gerektiğinde yekvücut olabilirler. Biz farklı partilerden olan, fakat bizimki gibi düşünenlerin çok olduğu ve zamanı gelince bizimle hareket edecekleri inancını taşıyoruz. Turabi bu mesajlarıyla diğer parti ve örgütlerdeki İslamcılara davetiye çıkarmış oldu. Turabi laikliğe karşı olduğu gibi, kabile geleneğine bağlı tarikatlara da karşıydı. Turabi aynı zamanda militarist ve baskıcı rejimlere de karşıydı.²⁷ O, militan devrimcilikte çok barışçıl ve Parleментар sistem içinde ikna ederek kitlesel kabuller sayesinde davayı halka mal etmek yoluna gidilmesini istiyordu.

İslamizasyon metodunun temeli zoraki veya tek yanlı olarak empoze edilmesi şeklini de reddetmiştir. Onun görüşüne göre aşağıdan yukarıya kitlesel kabullerin sağlanması ve halkın istediği ile İslam inkılâbının gerçekleştirilmesi gerekir. Yani halka rağmen değil, halkla beraber. Dolayısıyla halkın öncelikli olarak aydınlatılması ve dava şuuru ile yetiştirilmesi temel esas kabul edilmektedir. Numeyri devrimi ile tüm siyasi faaliyetler yasaklanmış ve siyasi öncüler tutuklanmıştır. Turabi, bu tutuklular arasındadır. 7 yıl zindan hayatı yaşamıştır. Bu yasaklamalar ve tutuklamalar yüzünden ihvan hareketi ve partisi misak-ı İslami cephesi yeraltına geçerek daha fazla kayıp vermemek için gizli çalışmalara başlamıştır.

2.2.9.Hasan El Turabi’nin İktisat ve Dış Politikaya Bakışı

2.2.9.1.İktisadi Durum Üzerine

İktisadi meseleler²⁸, imkânlar ve beşer arasındaki dengenin göz önünde alınmasıyla halledilebilir. Bu meselenin Sudan’da gerçekleşmesi imkân dâhilindedir. Ama insanlara bu imkân tanınmadı. İnsanlığın refahı için imkânların seferber edilmesine izin verilmedi. Biz fiili olarak,

²⁶ <http://www.vahdet.com.tr/isdunya/dosya4/1096.html> (23.12.2006)

²⁷ Kritzeck. L, The legal tradition in Islam in Afrika, Newyork, 1969, s.28

²⁸ Kösebalaban,H., Turabi Devrimi, İstanbul, 1993, s.295

İslam'ın iktisadi çerçevesini meydana çıkardık. Biz kapitalist rejimleri benimsemiyoruz. Bu doktrine inanmıyoruz. Çünkü insanları faiz ahtapotuna atmaktadır.

Biz İslami sigorta müesseselerinin ve İslam bankalarını kurmakla işe başladık. Dayanışma prensibi ile çalıştık Zekât sistemini çalıştırarak insanlar arasında eşitliğin sağlanması için sosyal adaletin gerçekleşmesine önem verdik. Sudan'da bütün İslam toplulukları ile münasebette bulunacak İslami bir sistem kuracağız.

Sudan'da sosyal adaletin çıkışı, çok şiddetli bir arzu içinde gelmez. İslam, iktisadi gelişmenin hatırı veya başka sebepler için sosyal adaletten fedakârlık yapmaz. Temel olarak, Sudan'ın iktisadi problemi gelişme planların eksikliği veya tamamıyla fikir ve sermayelerin azlığından kaynaklanmamaktadır. O daha çok Sudan'lıları kâfi derecede sıkı çalışmaya seferber veya sevk edilmeme gerçeğinde yapmaktadır. Sudan'daki herkes bunun gerçek bir problem olduğunu bilir. Gelişmeye nasıl gidileceği hakkında çok az farklılıklar vardır. Fakat esas problem, halka daha güçlü bir çalışmayı nasıl yaptıracağımızdır. Tabii, iktisadi siyasetin kötülüğü ilave edilecek bir faktördür. Bu hal, politik sistemi felsefesinin bir neticesidir. İktisadi alanda bir takım onarım çalışmaları yapıldı. Bu çalışmalar, yıllarca Batı kapitalist ve sosyalist görüşlerin getirdikleri tahribatı onarma çalışmalarıdır.

Sudan'ın bazı kesimlerinde bu görünen kuraklık, iktisadi hayatımızı da büyük ölçüde etkiliyor. Kuraklık meselesi sadece problemi doğurmuyor. Bunun yanı sıra, pek çok problemi de beraberinde getiriyor. Fakat fakirlik karşısında çok büyük yardımcımız var. Oda zekât müessesesi halkımızın zenginlerinin verdikleri zekâtlar ve infak ettikleri mallar sayesinde halkın fakir kesiminde büyük bir rahatlama görülüyor.

Kapitalist faiz düzeninde fakir daha fakir hale gelirken İslami düzende faizin kalkması ile fakirlerin hayat seviyeleri yükselmiştir eğer açsanız, kendinizi müstakil ve en yüksek göremezsiniz. İkinci olarak, sizin bütün milli üretimimize eşit bir borç yükünü taşıyamaz ve bağımsız olduğunuzu söyleyemezsiniz. İnanıyorum ki, biz, kendimizi dış iktisadi sömürülerden korumalı ve her cins çözüme sahip olmalıyız. Gerçekte probleme yaklaşmanın bir yolu bizi yabancı kontrolünde korumak için iktisadi bir plan hazırlama ve ikinci olarak yerli üretimimizi artırmaktadır. Biz üretim yapmaya başlamadıkça herhangi bir ilerleme gösteremeyeceğiz; borçlarımızdan kurtulsak bile ürettiğimizden artan miktar, yüksek bir yaşama standardını karşılamaya veya sadece çok küçük müspette istihlake giden bunun gibi bir yolda bölünebilmeli.

En iyisi üretici yatırımların içine doğru gitmeli. Onun için kendimiz serbest bir hale getirmeli ve başkasına muhtaç olmayan bir hale gelmeliyiz. Bu bulunmaksızın ümit olamaz ve biz ekonomik ve siyasi olarak müstakil olamayız.

2.2.9.2.Dış politika Meseleleri Üzerine

Sudan İngiliz kanunlarının, kültürünün yürürlükte olduğu bir ülkeyken, tüm bunları geri iterek, İslami ilan eden bir devlettir. Bundan dolayı, Sudan aleyhinde bir propaganda başlattılar.²⁹ İnsan haklarının çiğnediğini güneydekilere baskı yapıldığını Dünyaya yaymaya çalıştılar. Bunların aslı yoktur. Bütün dünyada Sudan'ın aleyhine başlayan bu hareket, Sudan ekonomisi için kötü oldu. Batı karşımızdadır şimdilik. Bizim dış politikamız bağımsız dünya görüşümüzde çıkarılan, şüphesiz bağımsız bir siyaset olabilir. Sudan'a karşı milletler arası baskıların tam bir aracı olmak yönünde bir dış politikaya müsaade etmeyeceğiz. Biz sadece bağımsız bir politikaya kara vermedik. Fakat memleket dışından uygunsuz karışmalar olmaksızın kendi kültüre kaderini gerçekleştirmek için memleketin imkân vermesi ile ekonomik bağımsızlığı temin etmeye çok sıkı bir şekilde çalışabileceğiz. Arap dünyası ile sadece resmi hükümetten değil, halktan halka bir münasebetin içinden yakın bağları kurmaya doğru sıkı gayret sarf edeceğiz. INF iktidara gelince Sudan'da gerçek bir inkılâp olabilir. Sanırım Sudan cemiyeti yeniden dini canlanma için büyük bir potansiyele sahiptir. Maalesef, islamın kendi politik izahlarında bu her zaman boşa çıkmıştır. Hükümet, sömürgeci veya milli, halkın kıymetlerinin tam temsil edilmediği bir kesim olarak bulunmaktaydı. Sudan'ın hükümet kanunları ve siyasetinin bulunduğu tepedeki birlikle cemiyetin dine rağbetine yeniden kuvvet verilebilir ve ilave yapılabilir. Umuyorum ki, bu memleket sosyal gelişmede harikulade hamlelere şahit olmaktadır. Onun yapısı, muhtemel bir radikal yolda değişebilir. Harici olarak, Sudan'ın islamın katlamasını elde etmek için çeşitli bölgevi ve milletler arası kuvvetlerle teşebbüse geçmeyi umuyoruz. Sudan'daki islamın hareket şu anda (INF tarafından temsil edilen) yabancı bir meydan okumaya karşı direnmek için kâfi derecede tecrübeli ve olgundur. İslami ve Arap istila hının bir taşıyıcısı olarak Sudan'ın geleneksel misyonunu yerine getirmede Afrika memleketleri ile iyi münasebetleri sürdüreceğiz. Tabii olarak Cihan şümul İslami dava şuurunu siyasi olarak daha fazla geliştirebilir ve aktif bir şekilde ümmeti birleştirmek için çalışıp, onu ilerletebiliriz.

²⁹ Kösebalan, a.g.k., s.189

2.2.10.Numeyri Dönemi

25 Mayıs 1969 tarihinde Albay Cafer El Numeyri'nin başına geçtiği bir askeri cunta göreve geldi Sudan'ın bağımsızlık tarihinde ikinci askeri müdahale oldu. Ülkede demokrasiye son verilmiş ve tüm siyasi faaliyetler yasaklanmıştır. Numeyri, izlediği baskıcı politikalarla bir diktatör olduğunu ortaya koydu. Tecrübesizlik ve bilgisizliğinden kaynaklanan beceriksizliği kısa zamanda kendini gösterdi. Numeyri, komünistlere önemli mevkiler verdi. Askeri idarede, özellikle Misak_i İslami cephe'si ile bağlantılı olduğu iddiasıyla çok sayıda subay ordudan atıldı ve çok sayıda İslami Cephe mensubu siyasetçi tutuklandı.

Eski bakanlardan, Ümmet Partisi ve Milli İttihat partilerinden de tutuklamalar oldu. Ancak aralıksız tutuklamalara rağmen Sudan sathında parti ve örgütler arasında gizli görüşmeler sürdürülüyordu. Misak-i İslami Cephesi, Ümmet partisi kuzey ve güney bölgelerindeki müstakil muhalif gruplar ile İslamcı tarikatlar, cemaatler ortak bir karşı cephe oluşturmayı başardı. Numeyri diktatörlüğüne karşı geniş bir eylem dizisi başlatıldı. Muhalif Cephe, Ülke genelinde talebe, memur, işçi, köylü arasında da örgütsel bir birikime sahip oldu. Temmuz 1976 tarihinde Muhalif Cephe, Sudan'daki Numeyri yönetimine karşı silahlı bir ayaklanma başlattı. Başkent Hartum da önemli askeri mevziler ele geçirilmiş ancak ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanmış, askeri yönetim ağır silahlar kullanarak ayaklanmayı kanla bastırmıştı. Ancak, olaylar bitmemişti ve Numeyri koltuğunu her an kaybetme korkusu içindeydi. 1981 yılına kadar Rusya ile iş birliği yapan Cafer El Numeyri daha sonra ABD ile yakın ilişkiler kurmuştur. Ancak Numeyri'nin rejimi o tarihlerde radikal sosyalist kanadı oluşturuyordu. Bir anda dönüşe kendini zorlaması sıkıntılara sebep olmuştur. Nitekim bu tutarsız politikaların Ülke ekonomisini felç etmiştir. Numeyri, halk desteğini kaybettiğini biliyordu. Halkla arasında bağlantı kuracak bir ikinci siyasi parti veya örgüt aramıştı. Ülkedeki tüm siyasi ve dini kuruluşların öncüleriyle gizli görüşmelerde pazarlık yapmış ve yanına yandaş aramıştır. Çünkü Numeyri, halk desteğini kaybetmiş hiçbir liderin iktidarda daha fazla kalamayacağını çok iyi biliyordu.

Numeyri son ayaklanmadan korku ve çareyi İslamcılara yaslanmakta buldu. Numeyri iktidarda kalmak için halka dayalı bir örgüt ile işbirliği arama ihtiyacı duymuştu. Tüm tarikat ve siyasi İslamcılar bu teklifi reddetti. Milli uzlaşma adı altında Ümmet Partisi lideri Sadık El Mehdi ile varılan anlaşma kısa sürdü Ancak kurnazlığıyla tanınan İslamcı lider Hasan El Turabi

Numeyri'yi kullanmayı hedefleyerek bu çağrıyı kabul etti. Şeyh Hasan El Turabi kendine ve kadrosuna güveniyordu. Numeyri'nin ise kadrosu ve halk desteği yoktu. Bu ilmi siyaseti, Turabi'nin yanındakiler bile anlayamadı ve bu nedenle bazı kimseler buna karşı çıkararak yanından ayrıldılar.³⁰ Numeyri, bir işbirliğinde üç şeyi hedefliyordu. Birincisi; halk desteği olan Müslüman Kardeşler Teşkilatı Lideri Şeyh Hasan El Turabi'yi kullanmak ve sonra bu desteği çekerek Hasan Turabi'yi devre dışı bıraktı. İkincisi; Ulusal barışı sağlamak amacıyla islamın birleştirici unsurundan yararlanarak tüm cemaat ve tarikatların desteğini kazanmak. Üçüncüsü ise, Müslümanların Cihad a çağırıp Ülkenin Güneyindeki ayrılıkçı Hıristiyanlara karşı savaşa sürmek ve zafer kazanan lider olmak. Ancak Şeyh H. Turabi, Numeyri'nin ne yapmak istediğini zamanında anlayacak kadar basiret sahibi ve zeki idi. Turabi, kendini kullandırma yerine Numeyri'yi ustaca kullanmaya başladı. Numeyri, 10 Ağustos 1977'de Dr. Hasan El Turabi ve Şeyh İdris'in Anayasayı değiştirmekle görevlendirildiklerini açıkladı.

Ülkede yönetimdeki ve tek parti olan Sudan Sosyalist Birliği SSB kadrolarıyla İslamcı Turabi'nin kadroları böylece Devlet kademelerinde tanışmış oldu. Bu iş birliğini Turabi o tarihte verdiği demecinde şöyle açıklamıştı. İyi şeyler olacağına inandığımız için bu işbirliğine girdik. İslam olarak değiştirebileceğimiz bazı sahalar bulacağız bu nedenle çok cesaretli hareket ediyoruz. Kısacası doğru olduğuna inandığımızı yaparız. Turabi halk desteğinin sağlanabilmesi ve Numeyri'nin iktidarının uzun olabilmesi için halkın isteği ve beklentisi olan şeriatın derhal ilan edilmesi ve yeni bir kadrolaşmanın başlatılması konusunda Numeyri'yi ikna etti. Ve Devlet Başkanı Cafer Muhammed Numeyri'nin onayı ile Eylül yasaları ilan edildi. Eylül 1983'de yürürlüğe giren bu yasalarla İslamisasyon programı resmen başlamış oldu. Bu yeni yasalar hayatı, kamu işyerlerini aile ahlak yapısını İslama göre düzenlemeyi içermekteydi. Yine bu yasalar İslami yargı usulüne ve ceza sistemini yerleştirmeyi amaçlıyordu. Şeyh Turabi böylece Müslümanlardan oluşan kadroları devlet kademelerine yerleştiriyor Numeyri ise, iktidarda kalma pahasına her türlü tavizi veriyordu.

³⁰ Kösebalan, a.g.k., s.269

2.2.11.Şeriatın İlanı

Sudan'da İslami yönetime geçiş coşkulu kutlamalarla gerçekleşti. Sudan radyosundan yapılan resmi açıklamalarda şunlar söylenmiştir: en sonunda meselelerimizin çözüm yolunu bulduk. Bundan sonra bize sadece ALLAH yol gösterecek sözleriyle yeni bir dönemin başlamış olduğu açık bir şekilde ilan edilmiş oldu. Devlet Başkanı Numeyri Başkent Hartum'da halkın önüne geçerek alkollü içkilerin imha törenine katıldı. 5 milyon dolar değerinde tonlarca içki Nil nehrine döküldü. Hartum sokaklarına Numeyri whisky şişelerini boşaltarak: inançsızlığın zehrinden İslamisasyonun başlatıldığını ima ediyordu. Ancak halkın kafasında sorular cevap arıyordu.

Numeyri gerçekten samimi mi yoksa menfaatleri için bir şovmu yapıyor. İşte bu sorular uzun süre cevapsız kaldı. Ve sonunda Numeyri'nin samimi değil iktidarda kalabilmek için halk desteğini kazanma uğruna şeriatı ilan etmiş olduğu anlaşıldı. Hartum başta olmak üzere tüm illerde bulunan bar ve diğer eğlence merkezleri boşaltılmış ve eğlence merkezleri törenle valilerin talimatı ile yıkılmıştır. Tutuklular yeniden İslami usullere göre yargılanmış ve büyük çoğunluğu serbest bırakılmıştır. Sudan meclisine Ülke yönetimi için gerekli olan kanunların İslamın temel ilkelerine göre çıkarılması talimatı verildi. Ülkede ciddi varlığı olan Müslüman kardeşler örgütü ülkede gerçekleşen değişimlerde son derece memnun oldu. Ancak diğer İslamcı örgütler, Numeyri'ye İslami istismar etmekle suçladılar Numeyri'yi tehdit edenler, onu İslamiyeti bir koz olarak kullanmakla suçladılar. Bu çevrelere göre Numeyri ülkedeki İslami hareketleri muhalefetinden korktuğu için şeriatı ilan etmiş ve Müslüman kardeşler örgütü ile işbirliğine gitmişti. Çünkü Müslüman kardeşler çok iyi örgütlenmiş geniş tabanlı muhalefeti temsil etmekteydi. Bu iş birliğinin Numeyri'ye güç kazandırmış olduğu iddia edildi. Turabi'ye bir diktatör olan Numeyri ile neden işbirliği yaptıkları sorulunca, o, şu cevabı verdi: Cafer Numeyri bazı hakikatleri gördü. İslami esaslardan başka çıkar yol olmadığını anladı ve kabul etti.³¹ Fakat kalbinde başka düşünceler olabilir mi bilemeyiz. Olabilir mi, biz ancak zahire göre hüküm veririz. Mademki, şeriat diyor, bizler bundan istifade etmeliyiz. Bu imkânı en iyi bir şekilde kullanmak durumundayız. Onun gizli niyetlerinden mesul değiliz. Sudan'da şeriatın ilanı beraberinde bazı sıkıntıları getirmiştir.

³¹ www.rahle.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=221&sorgu (13.10.2006)

Ülkede Hristiyan ve Animistler askeri garnizonlardan kaçarak isyancı John Grang saflarına geçmeye başladı. Kısa zamanda isyan cephesi genişlemiş oldu. İlan edilen şeriatı hayata geçirecek kadro Müslüman kadrolardan oluşuyordu. Bu kadrolarla çalışmak zorunda kalan ama onlardan olmayan Devlet başkanı Cafer Numeyri bulunuyordu. Kısacası, baş ve gövde birbirinden farklı, uyumsuzdu. Bu durum ülkede siyasi bir istikrarsızlığı gösteriyordu. Ayrıca şeriat ilanı dış dünyada yakın takibe alınmıştı. Ancak herkesin kabul ettiği bir gerçek var oda Müslüman Kardeşler Teşkilatının“MKT”(İhvanı Müslimin³²) her geçen gün güçlendiği gerçeği idi. MKT Lideri Şeyh Hasan El Turabi bu fırsatla yeni hamleler gerçekleştiriyor. Onun, gelecekte gerçekleştirmeyi düşündüğü İslam inkılâbının alt zeminini Numeyri’yi kullanarak oluşturdu iddiaları zaman içinde.

Mısır, Sudan’daki gelişmelerden fevkalade rahatsız olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Bilindiği gibi Mısır eski devlet Başkanı Enver Sedat Müslüman Kardeşler Teşkilatı tarafından bir suikast sonucu öldürülmüştür. Dolayısıyla Mısır, Sudan’daki gelişmelerden fevkalade rahatsız olmuştur. ABD ise olayı ilk başlarda soğukkanlılıkla izlemiş ve Sudan’daki İslami yönetimi kendi kontrolüne alma yoluna gitmiştir. Ancak bunu zaman içinde mümkün olamayacağını ve Numeyrinin İslamcılar tarafından kullanıldığını anlamıştı. ABD bu işbirliğinde Numeyri’nin zararlı çıkacağı gibi Amerikan menfaatlerini sona erdirecek İslami hareketin güçlendiğini sezmiş ve harekete geçmiştir. Amerika, Cafer Numeyri’ye şu mesajı büyük elçiliği aracılığıyla göndermişti: İslamcı Turabi ile yaptığınız uzlaşma anlaşmasından sonraki gelişmeler göstermiştir ki; sizin Müslüman’ca bir lider kılığına girerek Sudan’ın yegâne hâkimi olarak kalmak istemeniz imkân dâhilinde değildir. İslamcılara verdiğiniz tavizler bizi endişelendirmektedir.³³ Bu hatadan en kısa zamanda İslamcılar ülke yönetiminden uzaklaştırarak dönmelisiniz. Numeyri, batı ve ABD ye şeriat ilanının hiçbir şekilde batı ve Amerikan düşmanlığına düşünmeyeceği konusunda teminatlar vermiş. Yeni siyasi işbirliğini geliştirmenin yollarını aramış ise de bundan başarılı

³² Hasan el-Benna, İslam davasını bütün Müslümanlara anlatmak, onları tevhidin istikametinde bir araya getirmek istiyordu. Bunun yolu da halka inmek ve bozulmamış halk yığınlarından başlamaktan geçiyordu. O, İsmailiye’ de öğretmenlik görevini yaparken zihnindeki bu düşünceleri etrafında ki kültürlü ve imanlı kitlelerden arkadaşlarına açtı. Birlikte fikir birliğine vardılar. Beraber kahvelere gidiyorlar, kahvede vakit öldüren insanlara büyük bir hoşgörü ile sokuluyorlar ve namaza alıştırıyorlardı. Sonra yavaş yavaş inancın sıcaklığı ile ısınan kalpler, gerçek bir iman kalesi haline alıyordu. Günler ayları kovaladı aylar yılları ve halka genişledi 1929 tarihinde Müslüman Kardeşler Teşkilatı kuruldu. Müslüman Kardeşler, İslam’ın gerçek anlamıyla öğrenilmesine önem veriyordu. Bunun bir göstergesi olarak Mısırdaki çok sayıda enstitüler, okul ve hastaneler açmışlardı. Kahire de günlük olarak ‘Müslüman Kardeşler’ adlı bir gazete çıkarılıyordu. Bu gazete Hasan el-Benna’nın bir tür minberiydi. Böylece teşkilat sınırlarını genişletti. Mısır dışında da kuvvetlendi, örgütlendi.

³³ www.diyanet.gov.tr/turkish/sureliyayinoku.asp?sayfa=9&sayi=152 (02.12.2006)

olunamamıştır. Numeyri, ayrıca komşu ülkelere Sudan'daki İslami yönetimi sadece Sudan 'da alacağını ve komşu ülkedeki İslami gelişmeler için bir örnek olmayacağını sözünü veriyordu, ancak bunların hiç biri inandırıcı olamamıştır. Şeriatın ilanı ve alt yapısı oluşturulan İslam devrimine doğru Müslümanlara devlet makamlarının açılması ve ceza evinde tutuklu Müslümanların serbest bırakılmasının Numeyri den değil Şeyh Hasan El Turabi'nin zekâ ve ilmi siyaset uygulamasından kaynaklandığını halk çok iyi anlıyordu. Ve kısa zamanda bu yasalar ve yeni kadrolaşma meyvelerini verdi.

İslamisasyon yasaları ve yeni kadroları çalışmaları sonucu ülke genelinde İslami diriliş asli mecrasında genişleyerek şekillenmeye başlamış oldu. Çok ilginçtir ki, muhalifleri değil, Numeyri'nin kendisi Sudan için resmi bir *İslamisasyon Programı*³⁴ı başlattı. Daha doğrusu başta kalmak için oyuna geldi ve başına ipi kendisi geçirmiş oldu. Bütün bunlar Müslüman Kardeşler Teşkilatının Şeyh Hasan El Turabi'nin taktik siyaseti sayesinde oldu. Zaman geçtikçe onun ustalığı kurnazlığı ve üstün zekâsı daha iyi anlaşılıyordu. Kendisini yanlış yapmakla suçlayıp terk edenlerin büyük bir kısmı tekrar kendisine dönerek onu tebrik etmişlerdir. Numeyri bir çıkmazdaydı. Amerikalılar ve İngilizler Numeyri'nin verdiği tavizlerin yanlış olduğunu ve Müslüman kardeşler örgütü lideri Şeyh Turabi kendisini kullanarak Ülkede İslami bir devlet yönetimini kurmakta olduğu konusunda defalarca uyarılmışlardır. Ancak Numeyri kendini Turabi'ye kaptırmış ve dönüşü olmayan bir yolun sonuna doğru hızla ilerliyordu.

2.2.12.Numeyri İslamcılarını dışlıyor

Amerika ve Batılı Ülkelerin baskıları her geçen gün artıyordu Amerika Sudan'daki İslami gelişmeleri görmezlikten gelemezdi. Çünkü bölgedeki kendi müttefikleri ve stratejik menfaatleri anahtar önemi taşıyordu. Amerika, Numeyri'den ümidini kesmişti. Zamanın ABD Başkan yardımcısı, George Bush un Sudan ziyareti bu gerçeği ortaya çıkarmıştı. George Bush yapılacak tüm yatırımların durdurulduğunu bildirdi. George Bush İslami hukukun Sudan'da tamamen tesis edilmek istenmesi ile yapılan uyarılara uyulmamasını böyle bir kararın alınmasına sebep olduğunu açık bir dille Cafer Numeyri'ye bildirdi. Ayrıca, Sudan'ın dış borçları erteleme isteği IMF, Amerika Birleşik Devletleri ve Suudi Arabistan tarafından reddedildiği gibi 1,5 milyon

³⁴ Devleti İslami kurallara göre yönetmek ve bu doğrultuda programlar hazırlamak.

dolarlık ödeme paketi de Amerika tarafından durduruldu. Gelişmelerden son derece rahatsız olan Sudan Devlet Başkanı Cafer Numeyri ABD yi bir ziyaret için girişimler başlattı.

ABD Dış işleri bakanlığının bu girişimlere cevabı çok ilginç ülkemizi ziyaretiniz halinde dış işleri bakanı ve başkanlık sekreteri ile görüşmelerde bulunabilirsiniz ancak başkan Reagan 'ın sizi kabul edecek vakti yoktur. Şeklindeki cevap, ABD nin Cafer Numeyri'yi gözden çıkarttığını açıkça göstermişti. Numeyri kelimenin tam anlamıyla bir çıkmazdaydı bir çıkış yolları arıyordu. ABD ve Batılı Ülkelerle yeniden ilişkileri düzelterek için bazı tavizleri vermeye hazır olduğu araçlar vasıtasıyla bildirmiş. Ancak ABD ve batılı ülkeler Sudan'a sundukları reform paketini tamamen yerine getirilmesini istiyordu. Bu paketin en önemli kısmı ise Numeyri'nin işbirliği yaptığı bütün İslamcıların ülke yönetimlerinden atılmalarını ve öncülerinin tutuklanmalarını öngörüyordu.

Genel olarak Sudan'ın Batıya entegre olması için ABD'nin dayatmalarına maruz kaldığı her halükarda görülüyordu. Numeyrinin öteden beri takındığı tavır Sudan'ın hem iç politikada hem de dış politikada istikrarı yakalayamadığını açıkça gösteriyordu. Bunun en güzel örneği olarak gerçek anlamda bağımsız Sudan olma fikrini savunan Müslüman kardeşler teşkilatına hem iyi görünüp ve politikalarını desteklediğini açıkça ifade edip aynı zamanda ABD ve AB ile flörtlerinin sonucu olarak ülke içindeki İslamcılarını sattığıdır.

III. BÖLÜM

EKONOMİK YAPI

3.Sudan Ekonomik yapısı

3.1.Temel Ekonomik Göstergeler

Tablo:1 Sudan'ın Ekonomik Göstergeleri³⁵

	2002	2003	2004	2005	2006
GSYİH (milyar. D)	2 601,9	2 892,3	3 130,3	3 559,2	4 130,3
GSYİH (milyar \$)	10,3	11,2	12,1	13,5	15,8
Büyüme (%)	6,5	6,1	6,1	5,5	5,9
TÜFE (%)	16,0	10,0	3,0	8,4	8,8
Nüfus (milyon)	30,7	31,4	32,1	32,9	33,6
İhracat (\$ milyon)	780,1	1 806,7	1 698,7	1 949,1	2 449,9
İthalat (\$ milyon)	1 256,0	1 366,3	1 395,1	2 152,8	2 382,6
Cari işl. Dengesi \$	-464,8	-555,8	-618,3	-960,4	-560,5
Döviz Rez. (milyon\$)	188,7	247,3	117,8	440,7	736,0
Toplam dış borç \$	16,1	15,7	15,3	15,8	16,1
Döviz kuru	252,6/1\$	257,1/1\$	258,7/1\$	263,3/1\$	261,1/1\$

³⁵ www.ihh.org.tr (02.07.2005)

3.2.Bölgesel Eğilimler

26 eyalete bölünmüş olan Sudan'da, eyaletlerin ekonomik hayata katkısı farklılık göstermektedir. Doğu ve Güney Sudan ile görece zengin olan orta kesimler arasında önemli refah farklılıkları bulunmaktadır. 1996 yılından bu yana eyalet hükümetleri vergi toplama ve topluluğa sosyal hizmetler sunma konusunda yetkilendirilmişlerdir. Kira ve gelir vergisi, tarımsal vergi ve tarifelerden direkt olarak eyalet hükümetleri sorumludur.

Diğer taraftan KDV kazançları merkezi otorite ile eyaletler arasında paylaşılmaktadır. Buna karşılık ulusal kalkınma projeleri üzerinde merkezi hükümet kontrolü bulunmaktadır. Gelir kaynaklarına rağmen, pek çok eyalet idari masraflar açısından merkezi hükümetten gelen transferlere bağımlıdır.

3.3.Sudan'ın Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar

Sudan Orta Afrika'da konumlanmış denize kıyısı olmayan komşuları ve sahip olduğu doğal kaynaklar ve ekonomik gelişmeye açık potansiyeli ile Doğu Afrika'da stratejik bir konuma sahiptir. Bu özelliklerinin farkında olan Sudan, bölgedeki lider konumunu pekiştirmek amacı ile uluslararası ilişkilere önem vermektedir.

3.3.1.Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi

Ocak 1986 tarihinde 6 Doğu Afrikalı üye ile kurulmuştur. Amacı; tarımsal gelişmeyi koordine etmek, çölleşme ve seller ile mücadeledir. Bu örgüt bölgesel çelişkiler nedeniyle 90'ların sonunda çalışamaz hale gelmiştir. Barış görüşmeleri ile birlikte yeniden gündemdedir.

3.3.1.1.Arap Birliği

1945 yılında kurulmuştur. Arap milletinin bir arada ve iyiliğini hedeflemektedir. BM Genel Konseyinde yeri vardır. Kahire'de sekreteryası bulunmaktadır. Bu Birlik bölgesel

çelişkilerde arabuluculuk yapmaktadır. İsrail boykotunda etkilidir. Etkinliği giderek artan kuruluşlardan biridir.

3.3.1.2.Afrika Birliği

Bu Birlik resmen Temmuz 2002 tarihinde kurulmuştur. Afrika Birliği AB'yi model almıştır. Üye ülkeler arasında ekonomik entegrasyonu hedeflemektedir. 52 üyesi vardır.

3.3.1.3.Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı- COMESA

Aralık 1994 tarihinde 12 üye ile kurulmuştur. Şu anda 20 üyesi bulunmaktadır. Komoros, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Cibuti, Mısır, Eritre, Etyopya, Kenya, Madagaskar, Namibya, Sudan,³⁶ Svaziland, Uganda, Zambiya, Zimbabwe üyeleri arasında yer almaktadır. Toplam nüfusu 385 milyon ve GSYİH'sı 170 milyar dolardır. Üye ülkeler arası ticaretin serbestleştirilmesi, haberleşme ve ulaşımda işbirliği, yapısal ve kurumsal zayıflıkların ortadan kaldırılması, istikrarlı büyümenin temini ve parasal birlik, tek para ve ortak Merkez Bankası hedeflenmektedir. COMESA'ya ait son rakamlar 2002 yılına aittir.

COMESA'nın toplam ticareti 3,9 milyar dolardır. Bazı durumlarda üye devletlerarası bağlar çok zayıftır. 1998 yılında Kenya, Malavi, Zambiya ve Zimbabwe üye ülkeler arası ticaretin %58'ini yapmakta idi. 2004 yılındaki Gümrük Birliği ve 2005 yılındaki parasal birlik hedeflerine ulaşılması beklenmemektedir. Zayıf endüstriyel yapı ve az gelişmişlik nedeniyle üye ülkeler gerekli tarife indirimlerini yapamamaktadır. Diğer bir engel de yoruma açık menşe kurallarıdır. Bu tür serbest ticaret alanları, üye ülkelerarası ticareti geliştirmek ve ekonomik büyümenin hızlandırılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak zayıf altyapı, yetersiz ulaştırma, düşük eğitim ve beceri düzeyi ve karmaşık bürokrasi hem eleştirilere yol açmakta hem de engel teşkil etmektedir. Bu nedenle üyelerin COMESA'ya olan taahhütleri zayıf kalmıştır. Üyelik katkıları ödenmemekte toplantılar sıklıkla ertelenmektedir. 2001 yılında COMESA bünyesinde bir Afrika Ticari Sigorta Kurumu kurulmuştur. Bu kurum üye ülkelerde ticarete karşılaşılabilecek politik risklere karşı koruma sağlamayı hedeflemektedir.

³⁶ <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1052&icerikID=1163&dil=TR> (15.6.2007)

3.3.1.4 Great Arab Free Trade Area-GAFTA

Sudan, GAFTA'ya 2002'de üye olmuştur.³⁷ Karşılıklı tarife indirimlerinin 2004 yılında başlaması öngörülmüştür. Diğer taraftan, Sudan'ın Mısır, Libya, Ürdün, Türkiye, Malezya ve Endonezya ile ticari işbirliği protokolleri bulunmaktadır.

3.4.Kaynaklar ve Altyapı

3.4.1.Nüfus

IMF 2006 yılı için Sudan'ın nüfusunu 40,9 milyon olarak tahmin etmiştir. Nüfusun yarısının ülke topraklarının %15 üzerinde yaşadığı düşünülmektedir. Nüfusun %36'sının şehirlerde yaşadığı tahmin edilmektedir. Sudan'ın genç bir nüfusu vardır. Nüfusun %30'u 10 yaşın, %45'i 15 yaşın altındadır. Sudan nüfusunun temel özelliği etnik, din ve dil açısından çeşitlilik göstermesidir.

Ülkede 19 temel 597 alt etnik grup bulunmaktadır. Araplar en geniş etnik grubu oluşturmakla birlikte toplam nüfus içinde %40 oranında bulunmaktadır. Bunu %12 ile Dinka'lar, %7 ile Beja'lar ve %6 ile Fallata'lar takip etmektedir. Güney toplam nüfusun %25'ini barındırmaktadır. İslam resmi devlet dinidir. Nüfusun %60'ı Müslüman'dır. Güneydeki toplam nüfusun %60'ı Animistlerden %10'u Hıristiyanlardan oluşmaktadır. Nüfusun %69'u tarımla uğraşmaktadır.³⁸

3.4.2.Eğitim

BM'nin 2001 yılı tahminlerine göre erkeklerin %30'u kadınların %52'si okur yazardır. Bu rakamlar bölgesel anlamda iyi gözükse de kendi içinde yıllar itibari ile düşme göstermektedir. İç savaş eğitimi olumsuz yönde etkilemiştir.

³⁷ <http://www.mit.gov.jo/Default.aspx?tabid=732> (15.07.2007)

³⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/su> (23.12.2006)

3.4.3.Sağlık

Sağlık hizmetleri iç savaştan kötü etkilenmiştir. Sağlıkla ilgili yetişmiş kişiler, doktor ve hemşireler ülkeyi terk etmiştir. Bütün Güney Sudan'da sadece 40 doktor olduğu tahmin edilmektedir. Pek çok temel ilaç ülkede bulunamamaktadır. Nüfusun ancak %15'inin ilaç bulabildiği tahmin edilmektedir. Nüfusun %25'i sağlıklı su içememekte, %40'ı sağlık hizmeti alamamaktadır. BM 1998–2000 yıllarında nüfusun %21'inin kötü beslendiğini tespit etmiştir. Çoğu kez salgın hastalıkların önüne geçmekte güçlükle karşılaşmaktadır. Doğumda tahmin edilen ömür erkeklerde 54 kadınlarda 57 yaşır.

3.4.4.Doğal Kaynaklar

Sudan Afrika kıtasındaki en geniş ülkedir. Ülkenin büyük bölümü ovalıktır. 16,9 milyon hektar alan ekilebilir ve tarıma uygundur. Beyaz ve Mavi Nil her ikisi de Sudan'a akar ve Hartum yakınlarında birleşirler. Nil gerek enerji gerekse ulaştırma açısından önemli bir kaynaktır. Sudan'da güneyde önemli kömür rezervleri vardır. Petrol rezervleri ise Güney Sudan ve Kızıl Deniz'de ve kuzey illerinde bulunmaktadır. Ayrıca 1920'lerden bu yana Sudan'ın Kızıl Deniz tepeleri ve Port Sudan civarında hatırı sayılır bir miktarda altın kaynakları olduğu bilinmektedir.

3.4.5.Karayolları

Sudan'da 2001 yılı itibariyle 2750 km asfalt 2600 km de stabilize yol vardır. Yolların oldukça önemli bir kısmı asfaltsızdır. Burada tek istisna olan 1980 yılında tamamlanan Port Sudan ve Hartum arasındaki 1186 km'lik karayoludur. Toplam 18 bin km daha yol yapılmasına ihtiyaç olduğu tahmin edilmektedir. Birçok yeni yol yapılmakta olup bunların finansmanı hibeler ya da kredi şeklinde "İslam Kalkınma Bankası", "Arap Para Fonu" ve diğer İslami kalkınma kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Bu yollara Hartum'un kuzeyi ve güneyini bağlayan bağlantı yolları ve petrol üretim bölgelerine olan yeni yollar da dâhildir.

Etiyopya ve Sudan arasındaki diplomatik ilişkilerin düzelmesi ile Etiyopya ve Sudan arasındaki yol 2002 yılında tekrar açılmıştır. Bunların yanı sıra, Atbara'yı Port Sudan'a bağlayacak yeni bir otoyolun yapılması planlanmaktadır. Bu yolun yapılması ile Port Sudan ve Hartum arasındaki seyahat süresi oldukça kısalmış ve ayrıca daha güvenli olacaktır. Sudan Hükümeti, bu yolun inşası için 110 milyon Dolarlık finansman sağlama hususunda Kuveyt Fonu ile anlaşmış bulunmaktadır.

3.4.6.Ulaştırma

Sudan’da bulunan karayolu ve demiryolu ağı oldukça zayıftır. Ülkenin kalkınmaya başlaması ile birlikte ekonomik kaynakların bir yerden bir yere transfer edilmesi ve katma değeri yaratılması için nakliye ön plana çıkacaktır. Bu durumda yeni kara ve demiryollarının inşası için gerekli ekipmanların ve bu yollarda kullanılacak orta ve ağır vasıtaların ve ilgili yan sanayi ürünlerinin ithali gündeme gelecektir.

Tablo 2: Sudan’nın Stabilize ve Asfalt Yollarının Uzunluğu (Km)³⁹

Stabilize Yollar	Uzunluk (Km)	Asfalt Yollar	Uzunluk (Km)
Nyala-Alfashir	213	Khartoum-Medani	187
Bor-Juba	200	Medani-Gedarif	287
Juba-Toriet	135	Gedarif-Kassala	220
Kassala-Haya	351	Kassala-Haya	351
Kazgail-Dibaibat	53	Haya-Suakin-Portsudan	187
Toriet-Kapoita	140	Medani-Sinnar-Kosti	220
Khartoum-Jebel awlia	40	Sinnar-Singa-Eddamazin	287
Juba-Nimoli	187	Jebel Aulia-Elduweim-Rabak	267
Juba-Yai-Laso	219	Rabak-Algabalain	69
Mendri-Rumbeik	235	Algeili-Shendi-Atbara	273
Toplam	2.093	Toplam	2.348

³⁹ www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?yno=751&ano=63 (17.04.2006)

3.4.7.Demiryolları

Sudan'da 5900 km uzunluğu ile Afrika'nın en uzun demiryolu ağı bulunmaktadır. Sudan'ın çok eski olan demiryolları hattı tek hatlı ve dar aks aralığı şeklindedir. Ana güzergah Wadi Halfa, Hartum ve El Obeid güzergahıdır. Ayrıca trenyolu hattı Hartum'dan Port Sudan'a ve El Obeid'den Güney Darfur Eyaletindeki Nyala'ya ve Bahr al-Ghazal bölgesindeki Wau'ya kadar uzanmaktadır. Toplam demiryolları hatlarının yaklaşık %25'i hizmet dışıdır. Mevcut hattın yenilenmesi ile birlikte toplam 12 bin km lik demiryolu hattına ihtiyaç vardır. Sudan hükümeti demiryollarının rehabilitasyonu konusunda bir çalışma başlatmıştır. Ayrıca Sudan Demiryolları İdaresi özelleştirme programına dahil edilmiştir. Sudan hükümeti demiryolu ağının modernize edilmesi ve işletilmesi konularında birçok yabancı özel şirketten teklifler geldiğini açıklamıştır. Çin, kendi lokomotiflerinin alınması halinde demiryolu ağının modernizasyonu için finansal destek sağlamaya hazır olduklarını bildirmiştir.

Demiryolları ile ilgili en büyük proje Etiyopya ve Sudan Hükümetlerinin teklif ettikleri 2200 km uzunluğunda ve 1,5 milyar dolar maliyetli Port Sudan- Addis Ababa demiryolu projesidir. 2000 yılının sonlarında iki ülke bu konuda anlaşmaya varmışlardır. Bu proje iki ülke arasındaki iletişimi geliştirecek hem de Etiyopya'nın güneyindeki hatla birleşerek diğer Afrika ülkelerine ulaşma imkanı yaratacaktır. Nihai güzergah belirlenmediği için henüz projenin finansmanı kesinleşmemiştir.

3.4.8.Hava Ulaşımı

Sudan'da hava ulaşımı sınırlıdır. Sudan Hava Yolları, iç hatlarda tekel konumundadır ve hizmet yeterli düzeyde değildir. Sudan Havayolları üç adet Airbus 300-600Rs, iki adet Boeing 737-200s, iki adet Iliushin 18s ve çok sayıda nakliye uçağına sahiptir. Ağırlıklı olarak yurtiçi uçuşlar yapılmaktadır. Ülkede 15 havaalanı vardır. En önemlileri Hartum, Port Sudan, El Obeid ve El Fasher'dir.

Sudan Hava Yolları'nın özelleştirme kararı 1999 yılında alınmıştır. İki batılı şirket talip olmasına rağmen belirgin bir ilerleme görülmemiştir. Hartum'da Doğu Afrika için bir bağlantı noktası olma özelliği taşıyacak yeni ve büyük bir hava alanı inşa aşamasındadır.

Fly Air isimli Türk firması Sudan havayollarına iki adet kiralık uçak vermiştir. Ayrıca Sudan Havayollarının personel hizmeti Fly Air firması tarafından verilmektedir.

3.4.9.Haberleşme ve İnternet

Son 8 yılda haberleşme alanında önemli aşama kaydedilmiştir. Sudan şu anda bu alanda bölge ülkelerinin önüne geçmiştir. Altyapı yetersizlikleri nedeniyle sabit telefon bulunmayan bölgelerde cep telefonu yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Aynı nedenle, internet kullanımı da son dönemde hızlı ve güvenli bir haberleşme aracı olarak haberleşme alanındaki yerini almıştır.

3.4.10.Enerji

2001 yılında Sudan'ın elektrik üretim kapasitesi 2840 MGW'a ulaşmıştır. Bunun % 44'ü hidroelektrik santrallerden sağlanmaktadır. Üretim kapasitesinin artırılması planlanmaktadır. Bu çerçevede, Sudan'da mevcut dört barajın yanı sıra 1250, 600, 315 ve 300 MGW gücünde 4 tane daha yeni barajın yapılması öngörülmektedir.

Ülkede önümüzdeki dönemde 3 ila 5 bin MGW gücünde elektrik üretim ünitelerinin kurulması düşünülmektedir. Sudan'da mevcut dört barajın (Ruseis, Sinnar, Hasmil Gırba, Lebel Ovliia) yanısıra planda 4 tane daha yeni baraj öngörülmektedir. Bu barajlar şunlardır; Merowee (1250 MGW), Kajbar (315 MGW), Şireik (300 MGW), dördüncüsü ise barışa bağlı olarak Güney'de öngörülen 600 MGW gücündeki barajdır.⁴⁰

Bu projelerden Hartum'un 450 km. Kuzeyinde, 1250 MGW kapasiteli Merowee hidroelektrik üretim tesisinin inşasına 2003 yılında başlanmış olup, 1 milyar dolara mal olacağı tahmin edilen tesisin Temmuz 2008 yılında bitirilmesi planlanmaktadır. Projenin ana müteahhit firması "Çin Uluslararası Su ve Elektrik Şirketi"dir. Birkaç Körfez ülkesi Arap fonları ile bu projenin 600 milyon dolarlık kısmının finansmanı hususunda anlaşma Ocak 2004'de imzalanmıştır. Mali açıklara rağmen, Sudan Hükümeti ihaleye katılacak firmaların ön yeterliliklerini değerlendirmek üzere bir müşavir firma tayin etmiştir. Bu projenin tamamlanması

⁴⁰ Gibrell Mohammed, H., Sudan Energy Resources, Hartum, 1985, s.23

ile ülkedeki elektrik kapasitesi 2 mislinden fazla artmış olacaktır. Öte yandan, bu projenin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için ülkenin güç aktarım hatlarının verimli bir şekilde oluşturulması ve istasyonlar arası şebekenin oluşturulması gerekmektedir.

Tablo 3: Elektrik Enerjisi Üretimi (MGW)⁴¹

Üretim Çeşitleri	2004	2005	2006
Hidroelektrik	1.210	1.183	1.267
Buhar	807	842	1.007
Dizel	320	356	313
Gaz türbini	86	187	251
TOPLAM	2.423	2.569	2.840

Elektrik üretim kapasitesini artırmak amacıyla yurtiçi ve yurtdışı özel sektör finansmanı ile bazı projeler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Hartum'un kuzeyinde bulunan ve Harbin Power Engineering Company adlı Çin menşeli firma tarafından inşa edilen Al-Jeili rafinerisi yakınlarında bulunan 220 MGW gücündeki gaz türbinli güç istasyonu projesidir. Projeye Nisan 2001'de başlanmış ve 2003 yılı sonunda bitirilmesi planlanmıştır. Ancak proje henüz bitirilememiştir. Ayrıca Malezyalı "Dar Ikhtisas" firması tarafından, 2004 yılında faaliyete geçirilmesi planlanan 25 yıl süreli yap-işlet ve devret modeli kapsamında yürütülecek 257 MGW gücünde dizel yakıtlı elektrik üretim istasyonu inşaatına başlanmıştır.

3.5.Genel Ekonomik Durum

Doğal kaynaklarına rağmen bölgesel ve uluslararası standartlar açısından Sudan fakir bir ülkedir. İç savaştan kaynaklanan dengesizlikler, zayıf ekonomi yönetimi kalkınmayı engellemiştir. GSYİH'ya katkısı ve istihdam açısından tarım en önemli sektördür. Ulaştırma alt

⁴¹http://libcat.uofk.edu/index.php?fetch_detailed=1&KeyWords=sudan%20energy&Media=&Heading=2&OperatorAND&offset=0&total=8&limit=10 (05.05.2006)

yapısındaki eksiklikler nedeniyle ülkenin bir bölümünde bolluk yaşanırken diğer bölümünde gıda açığı ortaya çıkabilmektedir.

Pamuk en önemli tarımsal ürün olmakla birlikte son dönemde fiyatlardaki düşme ve ekim alanlarının azalması nedeniyle üretim düşmektedir. 1996 yılında ihracat gelirleri anlamında pamuğun yerini susam almıştır. Ancak en hızlı büyüyen sektör canlı hayvandır. 2002 yılında petrol dışı alandaki en önemli ihracat geliri bu alandan elde edilmiştir.

Sudan bir tarım ülkesi olarak kalmaya devam etmekle birlikte petrol endüstrisi ülkenin ekonomik çehresini değiştirmektedir. Ağustos 1999'da petrol boru hattının açılması ile birlikte, 2000 yılında 185 000 varil olan günlük üretimin 2004 yılında 310 ila 320 000 varile ulaşması, 2005 yılından itibaren ise 500 000 varil olması beklenmektedir. Bu sektördeki gelişme ülkeye gelen yabancı yatırımların ivmesinde hızlı bir artışa neden olmaktadır.

Ayrıca petrol, sanayi sektörünü olumlu yönde etkilemiştir. Ülkenin ticaret profilinde önemli değişiklik olmuştur. 2003 yılında petrol ihracatı toplam ihracat gelirlerinin %81'ine ulaşmıştır. Bu sektördeki gelişme Sudan'ın petrol ürünlerine olan bağımlılığını sona erdirmiş, rafineri ve elektrik santralleri gibi gibi başka alanlarda da gelişme kapılarını aralamıştır.

Tablo 4: Karşılaştırmalı Ekonomik Göstergeler (2006)⁴²

	Sudan	Libya	Mısır	Yemen	Kenya
GSYİH- milyar \$	13,5	68,7	17,8	11,6	13,2
GSYİH-\$/ kişi	411	958	3 190	583	413
GSYİH-\$/ kişi/ sa*	900	3 695	10 806	1 093	1 213
TÜFE (ort; %)	8,4	4,3	2,8	10,7	9,0
Cari işlemler dengesi (milyar \$)	-1,0	3,0	6,5	0,5	-0,3
Cari işlemler dengesi (GSMH %)	-7,1	4,3	36,6	4,3	-2,2
İhracat- milyar \$	1,9	8,8	14,3	3,9	2,3
İthalat- milyar \$	-2,2	-14,7	-6,3	-3,0	-3,5
Dış borç- milyar \$	15,8	30,1	4,2	6,0	5,9
Geri ödeme oranı	1,9	8,0	5,2	3,9	10,0

* sa: Satın alma paritesine göre.

3.5.1.1994–2006 yılları arasındaki Milli Strateji

1. Fiyat, ticaret ve ödeme rejimlerinin serbestleştirilmesi,
2. Kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi,
3. Devlet tekellerinin ekonomik faaliyetlerden çekilmesi,
4. Ödemelerin ve döviz kontrollerinin kaldırılması, özel döviz hesaplarının legalize edilmesi, döviz ediniminin serbestleştirilmesi,
5. Vergi reformu, ithalat vergilerinin düşürülmesi, ithalat kısıtlamalarının kaldırılması, liberalizasyon sistemine uyumlu bir bankacılık sistemi reformunu kapsamaktadır.

⁴² <http://secure.alacra.com/cgi-bin/alacraswitchISAPI.dll> (07.06.2007)

3.5.2.Ekonomi Politikası ve Ekonomik Hayatta Meydana Gelen Son Gelişmeler

1997 yılında uygulamaya konulan IMF⁴³ programı, kapsamlı ekonomik reformlar ve bir yapısal düzenleme programı önermektedir. Paket makro ekonomik ortamın istikrarı, Sudan'ın dış hesaplarının güçlendirilmesi, kalkınmanın sağlanması, özelleştirme, bankacılık sektörünün reformu, ticaretin, yatırımların ve döviz kurunun serbestleştirilmesini içermektedir. Program açıklandığında yabancı çevreler bu programa belirli bir disiplin çerçevesinde uyulması konusuna şüphe ile bakmışlardır. Gerçekte durum biraz farklı olmuştur. Sudan tarafı beklenenden farklı bir uyum ve disiplin göstermiştir. Enflasyon düşmüş, döviz kuru stabilize olmuştur. Ekonomide büyüme gözlenmiş, yabancı yatırımlar artmıştır. Bankacılık sisteminde gelişmeler görülmüştür. Bu alanda ileriye yönelik çözülmesi gereken pek çok sorun olmakla birlikte, bunların önündeki en önemli engel İç Savaş olmaktadır. İç Savaş önemli bir finansman sorunu yaratmakta ve Sudan'a olan uluslararası alandaki güveni etkilemektedir. Dolayısı ile ekonominin düzelmesi için barış yapılması şarttır.

1. İthalat izin prosedürlerinde reform yapılmıştır,
2. İthalat ve ihracatın serbestleştirilmesi,
3. Döviz edinme serbestisi,
4. Yatırımlarda yerel muamele ilkesinin kabulü,
5. Gümrük sisteminde harmonize kod sistemine geçiş,
6. Bankacılık sistemi reformu,
7. İthalat ve ihracat izninin kaldırılması,
8. İhracat vergisinin kaldırılması,
9. İthalat vergilerinin azaltılması gibi faaliyetler yer almaktadır.

⁴³ <http://www.imf.org/external/country/SDN/index.htm> (12.2.2007)

3.5.3.Başlıca Sektörler

Tablo 5: GSYİH'nin Sektörel Dağılımı⁴⁴

Sektörler	%
Tarım	42,6
Ticaret, ulaştırma, haberleşme	25,9
Diğer hizmetler	15,3
Sanayi ve madencilik	9,8
İnşaat	6,4

Tarihsel olarak Sudan'da büyüme Tarım Sektörü'nün performansına bağlı olmuştur. 1999 yılında tarım GSYİH'nin %42,6'sına karşılık gelirken, yine aynı yıl Sanayi ve Madencilik %9,8 pay almakta idi. Tarım istihdam ve üretimin kaynağı olarak başlıca sektör olma özelliğini korurken, petrol alanındaki büyüme dengenin kaymasına neden olmaktadır. 1999 sonrası dönemde petrol üretimi ve ihracatı ile birlikte ekonomide olumlu gelişmeler devam etmektedir. Aşağıdaki tabloda 1996–2002 döneminde GSYİH'da meydana gelen değişiklikler sunulmaktadır.

Tablo 6: Dış Ticaret (Milyon \$)⁴⁵

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004
İhracat -fob	780,1	1 806,7	1 698,7	1 949,1	1 817,9
İthalat-cif	1 415,0	1 552,7	1 585,5	2 446,4	1 969,2
Denge	-634,9	254,0	113,2	-497,3	-151,3

⁴⁴ http://mof-sudan.com/English/sudanese_economy.htm (07.06.2007)

⁴⁵ <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1052&icerikID=1163&dil=> (07.06.2007)

Tablo 7: GSYİH'nin Kompozisyonundaki Değişim (%)⁴⁶

Sektörler	1996	2002
Tarım	41,9	32,4
Ticaret	18,2	18,3
Ulaştırma	11,6	14,8
Diğer hizmetler	15,1	12,1
İmalat	7,9	9,1
Madencilik	0,4	7,6
İnşaat	4,4	4,0

Ülkede petrol dışı ihracatın performansının oldukça zayıf olduğu görülmektedir. Buna 1997 yılında ülke ihracat gelirlerinin en önemli kaynakları olan arap zankı ve susam da dahildir. Bu genel düşüşe tek istisna pamukta gerçekleşmektedir. Pamuk gelirleri değer olarak %15 üretimde ise hacim olarak %20 artış göstermiştir. Petrol dışı ihracat gelirleri toplam ihracatın %20'sini oluşturmaktadır.

Pamuk geleneksel olarak en önemli ihraç kalemi olmuştur. 1996 yılından itibaren susam birinci sıraya yerleşmiştir. Diğer önemli ihraç ürünleri; Arap zankı, şeker ve canlı hayvandır. Ayrıca altın ihracatı da son yıllarda artmaktadır. İhracat hacminin tarımsal ürünlerden oluşması nedeniyle bu değer hava koşullarına bağlı olarak yıldan yıla

⁴⁶ <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk=490.0> (07.06.2007)

değişmektedir. Ayrıca anılan ürünlerin uluslararası piyasalardaki fiyatları da ihracatı etkilemektedir.

Tablo 8: Başlıca İhracat-FOB (Milyon \$)⁴⁷

Yıllar	2001	2002	2003	2004	2005
Ham Petrol ve ürünleri	276	1 351	1 376	1 511	1 453
Susam	127	147	105	75	46
Canlı hayvan ve et	139	75	15	117	69
Altın	55	46	44	53	44
Pamuk	45	53	44	53	44
Arap sakızı	26	23	24	32	21
Şeker	15	13	12	10	6
Yer fıstığı	0	6	9	6	1

Al-Jeili rafinerisinin 2000 yılında tamamlanması ile birlikte, Sudan pek çok petro-kimyasal üründe kendine yeterli duruma gelmiştir. Bu çerçevede ithalat harcamalarının %20'si başka amaçlara yönelmiştir.

Ayrıca 2001 ve 2001 yıllarında Sudan tarihinde ilk kez ticaret fazlasına ulaşılmıştır.

⁴⁷ <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk> (11.07.2007)

Tablo 9: Başlıca İthalat-CİF (Milyon \$)⁴⁸

Yıllar	2001	2002	2003	2004	2005
Makine ve ekipman	358,8	323,5	442,5	620,8	480,9
Ham Petrol ve ürünleri	237,2	219,2	108,0	186,9	179,0
Mamul maddeler	273,3	293,7	296,5	555,0	507,1
Ulaştırma araçları	123,3	158,7	202,9	255,8	252,1
Kimyasallar	114,2	221,1	-	206,5	164,7
Buğday ve unu	184,6	207,9	138,1	221,3	153,1
Tekstil	52,9	60,5	85,7	140,3	66,0
Çay	38,4	28,7	31,0	30,7	26,6
Diğerleri +Toplam	1 412,2	1 552,7	1 585,5	2446,4	1969,2

Tablo 10: İthalat Harcamaları Ocak-Eylül 2005 (Milyon \$-CIF)⁴⁹

Yıllar	2005	2005	% Değişim
Gıda	307,2	302,1	-1,7
İçecek ve tütün	17,8	17,2	-3,4
Hammaddeler	134,2	179,1	33,5
Kimyasallar	149,4	164,6	10,2
Mamul maddeler	400,1	507,1	26,7
Makine ve ekipman	432,9	480,1	10,9
Ulaştırma araçları	183,6	252,1	37,3
Tekstil	103,7	65,9	-36,5
Toplam	1.730,1	1.969,2	13,8

⁴⁸ <http://www.imf.org/external/pubs/cat> (11.07.2007)

⁴⁹ http://www.bankofsudan.org/english/id_e/BOSAct.htm (11.07.2007)

Sudan'ın petrolde kendine yeterli hale gelmesi, ithalat kompozisyonunu da etkilemiştir. 1990 yılına kadar Libya Sudan'ın ithalattaki en önemli tedarikçisi idi. Libya'nın Sudan'a ithalatı 1999 yılında %15 oranında düşmüştür. Bu ülkeden yapılan rafine petrol ürünleri ithalatı sona ermiştir. Onun yerine Çin, Sudan'ın birinci tedarikçisi olmuştur. İngiltere ve Fransa'nın Sudan'ın ithalatındaki rolü ise ülkenin yerel olarak üretilmeyen nihai ürün talebine karşılık gelmektedir.

Aşağıdaki tablolarda petrol üretimi ile birlikte ülke dış ticaretinde ürün bazında meydana gelen değişiklikler ve Sudan'ın öncelikli müşterileri ile tedarikçileri hakkındaki veriler sunulmaktadır.

Tablo 11: İhracatta İlk On Ürün (2005)⁵⁰

Sıra	Ürünler	İhracat (Milyon \$)	Büyüme 1998–2005 (%)	Ağırlıklı Pazar
1	Petrol	971,1	-	Çin %83
2	Ham Petrol	128,8	-	Çin %100
3	Canlı Hayvan	122,2	47	S.Arabistan %100
4	Yağ Tohumları	78,9	11	Mısır %20
5	Altın	72,7	37	İngiltere %66
6	Pamuk	55,2	34	Mısır %33
7	Doğal Sakızlar	23,8	32	Fransa %39
8	Taze Et	19,3	18	S. Arabistan %79
9	Akasya Tohumu	18,9	22	Meksika % 50
10	Petrol Gazları	17,9	82	Lübnan %95

3.5.4.1998–2004 Döneminde İhracatı %40'ın Üzerinde Artan Ürünler

- ◆ 1202 yer fıstığı % 233
- ◆ 4101 ham keçeler % 892
- ◆ 4102 ham deri % 175
- ◆ 4103 diğer ham deri ve kösele % 122

⁵⁰ <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2006/pr0650.htm> (11.07.2007)

- ◆ 4105 koyun derisi % 485
- ◆ 4106 keçi derisi % 257
- ◆ 7404 bakır artığı % 49
- ◆ 8413 pompalar % 876
- ◆ 8431 makine parçaları % 513
- ◆ 8803 hava taşıt parçaları % 76

Tablo 12:İthalatta İlk On Ürün (2005)⁵¹

Sıra	Genel Ürünler	İhracat (Milyon \$)	Büyüme 1998–2005 (%)	Ağırlıklı Pazar
1	1001 buğday	203	53	Avusturya %40
2	2710 petrol yağları	117	1	Are. %34
3	2523 çimento	92	73	S.Arabistan %56
4	8703 otomobiller	91	49	Japonya % 54
5	8704 traktörler	90	40	Japonya %42
6	8517 elektrikli aletler	45	12	İtalya %11
7	3003 ilaçlar	42	25	Ürdün % 14
8	8702 t. Taşım a.	33	64	Japonya %45
9	8429 buldozer vs.	33	35	S.Arabistan
10	6305 torbalar	32	43	Bangladeş %68

Ticarette ABD Müeyyideleri Kasım 1997 tarihinde ABD Başkanı Clinton, Sudan ile ABD şirketlerinin finansal muamelelerini yasaklamıştır. Bu müeyyideler Sudan'ı "Hıristiyanlara karşı uyguladığı insan hakları ihlalleri ve uluslararası terörizme destek

⁵¹ http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SUD/dis_ticaret_rakamlari. (11.07.2007)

verdiği” iddiası ile cezalandırılmasını amaçlamaktadır. Ayrıca Sudan ABD tarafından “din özgürlüğünü engelleyen ülkeler” listesine dahil edilmiş ve bu çerçevede de cezalandırılmıştır. Sudan -ABD arasındaki ticaret hacmi zaten küçük olmakla birlikte, konunun uluslararası alandaki olumsuz etkileşimi ülkenin sürdürmekte olduğu ekonomik kalkınma çabalarını baltalamaktadır. Bu müeyyidelerden günümüze kadar Sudan Merkez Bankası 4 ile 4.5 milyon dolarlık bir kayba uğramıştır. Sudan Hükümeti barış süreci ile birlikte bu müeyyidelerin kaldırılması beklentisi içine girmiştir. Diğer taraftan bu müeyyidelerin içerdiği gizli global tehdide aldırılmayan Çin, Hindistan, Malezya gibi ülkeler halihazırda Sudan piyasasını ele geçirmiş bulunmaktadır.

3.6.İthalat Yatırım Mevzuatı ve Yatırım Teşvikleri

3.6.1.İthalat Mevzuatı

İthalat İzni İthalata ilişkin kayıt şartları ithalatçıların ithalat işlemlerini engellememektedir. İthalatçı, Dış Ticaret Bakanlığı ve Ticaret Odası’na kayıt yaptırmak zorundadır. Ayrıca faaliyet gösterdiği eyalet yönetiminden ithalat izni alması gerekmektedir. Bu izinle birlikte ithalatçı, ithalat yapma ve ithal edilen ürünleri Sudan’da dağıtma hakkını elde etmektedir. İthalat izni almak isteyen firma ve kişiler için gerekli formaliteler aşağıdadır.

1. Yerel otoriteden kişiler için alınan ticaret izni veya firmalar için firma sertifikası
2. Ticaret Odasına kayıt
3. Vergi beyannamesi sertifikası
4. Zekât beyannamesi sertifikası
5. Sertifikalı bir muhasebeciden alınan ithalat ya da ihracata tahsis edilmiş sermaye beyannamesi Yabancı ortaklı firmalar yukarıdaki şartları yerine getirmeli, ek olarak Dış Ticaret Bakanlığında izin almalıdırlar.

Ticaret Odası’na Kayıt İçin Gerekli Formaliteler: Başvuru sahibinin faaliyetini sürdürdüğü yerel otoriteden onaylı ticaret iznini beyan etmesi gerekir. Anılan başvuru formu ve temel esasları içeren bilgi Ticaret Odası’nda elde edilebilir. Sudan ticaret Odası’na www.sudanchamber.org web sitesi adresinden ulaşılabilir. İthalatçının ticaret izni

alabilmesi için, bir gayrimenkul sahibi ya da bir iş yeri kira kontratı olması gerekmektedir. Özel kişilerin “firma sertifikası” sahibi olmaları gerekmez. “Firma sertifikası” sadece kayıtlı ithalatçı firmalar için gerekmektedir. Yabancı firma ve özel kişiler de Ticaret Odası ve Dış Ticaret Bakanlığı’na kayıt yaptırmak zorundadır. Ek olarak kişiler ve ortaklıklar, yerel “Ticaret Sertifikası” almalıdır. Bu kuraldan sınırlı sorumlu şirketler muaf tutulmaktadır. Kayıt işleminin tamamlanması için firmaların edinmesi gereken diğer evraklar vergi beyannamesi sertifikası, zekât beyannamesi sertifikası sertifikalı bir muhasebeciden alınan ithalat ya da ihracata tahsis edilmiş sermaye beyannamesi. Sudanlı olmayan bir iş adamı ticari amaçlı ithalat yapmak istiyorsa Sudanlı bir iş adamıyla sınırlı sorumlu şirket kurması gerekmektedir. Sınırlı sorumlu şirketler hariç ithalat faaliyetleri için özel bir sermaye şartı yoktur. Ticari faaliyetlerde yabancı şirketin hisse payı %49’dur. Yatırım projelerinde hisse limiti yoktur. Sudan’da ithal ürünlerin dağıtımını için yerel otoriteden ticaret izni alınması gerekir. Limitet şirketlerin Ticaret Siciline kaydolması zorunludur. Sudan’daki bütün dağıtımçıların Ticaret Odası’na da kaydolması gerekmektedir.

3.6.2.Dağıtım Hakkı

Dağıtım hakkı için yerel Konseyden izin almak zorunludur. Bu hakka sahip olmak için:

1. Gayrimenkul sahibi ya da bir iş yeri kira kontratı olması,
2. İş yapabilecek uygun bir yeri olması gerekir. Kayıt işlemleri yerli yabancı herkes için eşittir. Kayıta alınan ücret kayıt işlemlerinin masraflarını karşılamak içindir. İthal ve ihraç edilecek mal gruplarının sayısı bu ücretin değerini belirlemektedir

3.6.3.İthalatta Fiyat Kontrolü

Sudanlı yetkililer ithalatta fiyat kontrolü uygulamasının bulunmadığını ifade etmekle birlikte, ithalatta tüm ürünlerde referans fiyat uygulaması bulunmaktadır. Gümrük vergileri bu referans fiyatlar üzerinden saptanmaktadır. Bu durum aynı zamanda Sudan’ın uyguladığı en ciddi tarife dışı engel kabul edilmektedir.

3.6.4.Gümrük Tarifeleri

Sudan 6 rakamlı uluslararası tarifeye ek olarak 2 rakamlı ulusal, toplam sekiz rakamlı Harmonize kod uygulamaktadır. Sudan'ın tarife cetvelinde bulunan "Genel Tarife" ibaresi MFN oranı olarak kabul edilmekte ve tercihli olmayan ülkelere uygulanmaktadır. 2. kolonda yer alan tarifeler COMESA Serbest Ticaret Alanı ülkelerinin menşe kurallarına uygun olarak, COMESA üyesi ülkeler kaynaklı ürünlere uygulanmaktadır.⁵² Diğer ülkeler için bu kolon karşılıklılık esasına göre değerlendirilmektedir. COMESA kaynaklı ithalat gümrükten muaftır.

3.6.5.Standartlar

Sudan Standartlar ve Metroloji Kurumu-SSMO giriş limanında bütün ürünleri incelemektedir. Bu incelemenin amacı belirli standartlara uyumun olup olmadığının tespit edilmesidir. Sudan uluslararası alandaki bütün sanitari ve pitosanitary standartları tanımaktadır. İthalatın tamamı bu standartlara tabi bulunmaktadır. Buna ilişkin tetkik ve kalite analizleri yetkili merciler tarafından yapılmaktadır.

Giriş noktalarında yetkili birimler sistematik kontrollerini yapmaktadır. Sertifika verifikasyonu laboratuvar analizleri ile ürünlerin güvenlik garantisi sağlanmakta ve uygunluk belgesi verilmektedir. Sudan standartları şu anda ISO ile uyumlu değildir. Bu konudaki uyum çalışmaları devam etmektedir.

Ayrıca Sudan CODEX Alimentarius Komisyonu üyesi ve SSMO bünyesinde CODEX milli Komisyonu'na sahiptir. Ayrıca Uluslararası Bitki Koruma Konvansiyonu üyesidir.

3.6.6.Vergiler

Federal tüketim vergileri, şeker, çimento, sigara, boya, meşrubat, petrol ürünleri gibi federal kabul edilen sanayi kollarına uygulanmaktadır. 2000 yılından bu yana uygulanmakta olan KDV ile birlikte sanayi ürünleri üzerindeki tüketim vergisi kaldırılmıştır.

Eyaletler kendileri Anayasa'nın 13. Maddesine göre, müstakilen vergi koyabilmektedir. Ancak Maliye Bakanlığı eyaletlerin koyduğu vergilerin kaldırılması ve konulması üzerinde söz sahibidir. Sadece federal otorite teşvik amaçlı uygulama yetkisine sahiptir.

İthal edilen mallar üzerinde yerel ve Eyaletlere özgü vergi yoktur.⁵³ Yerel satış vergisi kaldırılmış yerini KDV almıştır.

⁵² <http://www.tasam.org/index.php?altid=23> (16.12.2006)

⁵³ <http://www.vergi.tc/FrameChild.aspx?ID=8542&Sort=0&Internal=true> (17.02.2007)

3.7. Yatırım Teşvikleri

3.7.1 Sudan Yatırım Bakanlığı

Yatırım Bakanlığı, ülkede yatırımları tanıtmak ve yatırım izni vermekle yükümlüdür. Aynı zamanda yatırımlar ve yabancı sermayeyi ülkeye davet etmek için en uygun koşulları yaratmak da görevleri arasında bulunmaktadır.⁵⁴ Bununla birlikte yatırım politikasının teşvik edilmesi, strateji oluşturulması, yatırımlara ilişkin prosedürlerin basitleştirilmesi, yatırım izni verilmesi, önerilen projelerin takibi, yatırım haritalarının hazırlanması, yatırımlara ilişkin veri hazırlanması işleri de Bakanlığın görevleri arasında yer almaktadır.

Sudan; Arab Organization for Investment Guarantee, The International Investment Guarantee Agency üyesidir.

3.7.2. Yatırım Politikası

Yatırımlar için hükümet aşağıdaki politika önlemlerini almıştır:

a) Ekonomide tarım sanayi ve hizmetler sektöründe devlet tekeli kaldırılmıştır. Devlet bazı kamu kurum ve kuruluşlarından da çekilmiştir. Reformlar yatırım kanun ve yönetmelikleri ile üretim artışı ve özel sektör katılımı gözetilerek hazırlanmıştır. Buna paralel olarak, serbest piyasa ekonomisinin işleyişini kolaylaştıran önlemler alınmaya devam etmektedir.

Örneğin: Tüketim malları sübvansiyonu kaldırılmıştır. Sudan dinarı dolar karşısında dalgalanmaya bırakılmıştır. Tarım ve sanayi ürünlerinin fiyatları serbestleştirilmiştir. Hükümet ülke içi barışın, politik ve ekonomik istikrarın temini için her türlü çözüme açık bir tutum sergilemektedir.

3.7.3. Özelleştirme

Özelleştirme ile ekonominin serbestleştirilmesi ve devletin ekonomi üzerindeki bürokratik kontrolünün azaltılması, serbest piyasa ekonomisinin tesisi ve özel sektöre hareket imkânı veren politikaların uygulanması, ana fikri ışığı altında, devletin kendisi

⁵⁴ <http://www.tpsudan.org/promotion/doingbusiness.htm> (07.12.2006)

için önem arz eden, tarım ve sanayi ürünleri ve hizmetler alanında tekel konumunda olduğu alanlardan ayrılması kararı alınmıştır. Hükümet özel sektörün katılımını artırıcı gerekli yasal düzenlemeleri yapmıştır. Hükümet devlete ait bazı işletmeleri, satışa, ortaklığa ya da dönüşüme sunmuştur. Bunların bir kısmı tarım, bir kısmı sanayi (iplik, örme, hazır giyim, gıda ve deri), bir kısmı ise otelcilik, ulaştırma, haberleşme, ticaret ve pazarlama gibi hizmetler sektörüne ilişkin alanlardır.

Özelleştirme sırasında; satışların ihale ile gerçekleştirilmesine, satış konusu kuruluşun açık bir şekilde duyurusunun yapılmasına ve satış işleminin hakkaniyet ölçütlerine uygun gerçekleştirilmesine özen gösterilmiştir. Bu gelişmeler paralelinde, Sudan ihracatının geliştirilmesi için bir “Milli Konsey” kurulmuştur. Bu Konsey yeni pazarlar bulma, dünya pazarlarını analiz etme ve Sudan ihracatının gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

3.7.3.1.Özelleştirme Sırasında Rekabet Üstünlüğü Olduğu Beyan Edilen Kamu Kuruluşları

1. Tarımsal kuruluşlar:

- a. Cezire Programı
- b. Rahat Tarım Şirketi
- c. Yeni Halfa Tarım Şirketi
- d. Suki Tarım Şirketi

2. Endüstriyel Kuruluşlar:

- a. Sudan Şeker Üretim Limited Şirketi
- b. Friendship Tekstil Limited Şirketi
- c. Atbara Çimento Şirketi –özelleştirme sürecinde-
- d. Hartum Merkezi dökümhane Limited Şirketi –özelleştirme sürecinde-
- e. Sudan Petrol Şirketi

3. Mali ve Ekonomik Kuruluşlar:

- a. Nielien Sanayi Bankası -özelleştirme sürecinde-
- b. Omdurman Milli Bankası

3.8. Yatırım İzinleri ve Prosedürlerinin Kolaylaştırılmasına İlişkin Esaslar

1. Yatırımcı projenin teknik ve ekonomik fizibilitesini sunar,
2. Yatırımcı proje için yatırım izni isteyen, öncelik ve kolaylık talep eden, tahmini bütçesini içeren bilgilere yer verilen başvuru formunu doldurarak Bakanlığın yatırım hizmet birimine sunar,
3. Yatırım Bakanlığı başvuruyu inceler, gerektiğinde ilgili teknik birimlere danışır,
4. Belirli bir proje için geçici kabul, ilgili Bakanlıktan edinildikten sonra, yatırımcı işini ya da şirketini sadece izin aldığı alanla sınırlı kalmak şartı ile kayıt ettirir. Bu işlem Yatırım Bakanlığının yetkili kıldığı merciden yapılmaktadır.
5. İş ya da şirket adının kabulünden sonra Yatırım Bakanlığı izni verir.
6. İzin işlemleri ve izin verilmesinin tamamlanmasından sonra, yatırımcı proje için gerekli tüm malzemeyi gümrükten muaf olarak ithal etme hakkı kazanır. Bu malzemenin ithal işlemi önceden beyan edilmiş olan “an itemized requisition list” olarak tanımlanan listeye uygun olmalıdır.
7. Burada belirtilen işlemler “one-stop shop” uygulamasına uygun olarak yatırımcı bütün evrakların tam olarak teslim ettiği takdirde yatırım iznini 72 saat içerisinde alabilmektedir

3.8.1.Sudan’da Yatırım Yapmanın Avantajları ve Sebepleri

İhracatın artırılması ve ihracat artışı sağlayacak sanayi kollarının geliştirilmesi çabası, Sudan yatırımlar açısından gelecek vaat eden bir ülkedir. Yabancı yatırımcılar ve şirketler her alanda yatırım yapabilirler. Ancak tarım büyümenin motoru durumundadır. Öncelikle gıda da kendi kendine yeterlilik daha sonra döviz kazandırıcı işlemler tercih edilmektedir. Bu nedenle öncelikle arazinin sulanması imkânlarının artırılması gerekmektedir. Sudan’da yağmurla tarım yapılan alanlar yatırıma açıktır. Balıkçılık gerek Nil gerekse Kızıldeniz kıyılarında büyük bir potansiyel arz etmektedir. Bu çerçevede soğuk hava depoları ve derin donduruculara ihtiyaç duyulmaktadır.

Sudanda geniş maden ve mineral kaynakları bulunmaktadır.⁵⁵ Bu kaynakların çıkartılması ve işlenmesi de yabancı yatırımlara açıktır. Kızıldeniz’de hatırı sayılır ölçüde

⁵⁵ Gorani, Mohamed Ahmed, Design of database for multi-purpose cadastre at rain fed mechanized agriculture in the Sudan, Khartoum U. of K. 1988 s.12

doğal gaz ve ülkenin merkez ve doğu kesimlerinde toplam üç sektörde zengin petrol rezervlerinin bir kısmı hâlihazırda çıkarılmayı beklemektedir.

3.8.2.Serbest Bölgeler

Sudan'da serbest bölgede işlem gören mallar yabancı kabul edilmektedir. Serbest bölgeler sanayi, ticari ve ilgili hizmetler ile birlikte çok amaçlı olarak işletilmektedir.

Suakin Serbest Bölgesi; Doğu Eyaletinde Kızıldeniz kıyısında tarihi bir kent olan Suakin'de "Osman Digna" Limanının canlandırılması Port Sudan Limanının yükünü bir ölçüde hafifletmesi beklenmektedir.

3.8.2.1.Serbest bölgenin amacı

1. Sudan ihracatına yeni pazarlar bulmak, ham madde, yarı mamul ve nihai ürün ihracatını buradan yapmak,
2. İthal edilen ürünlere uygulanan prosedürü kolaylaştırmak
3. Arab, İslam ve diğer ülke Sermayesinin Sudan'a gelmesini teşvik etmek
4. Modern üretim ve pazarlama tekniklerini uygulamaktır.

3.8.3.Yabancı Yatırımlar Kanunu

1999 yılında yapılan yatırım Kanunu 2003 yılında yenilenmiştir. Söz konusu Kanun ülkedeki yatırım faaliyetlerinin esasını teşkil etmektedir. Bu Kanun tarafından sağlanan bazı kolaylıklar şunlardır:

1. Stratejik projeler için, ticari üretimin ya da projenin faaliyete geçmesinden itibaren, işletme kar vergilerinden 10 yıl süreyle muafiyet,
2. Stratejik olmayan projeler için, ticari üretimin ya da projenin faaliyete geçmesinden itibaren, işletme kar vergilerinden 5 yıl süreyle muafiyet,
3. Proje ihtiyaçları için gerekli ithalat için gümrük muafiyeti,
4. Az gelişmiş bölgelerde ihracata, kırsal gelişime, istihdam yaratmaya, teknik ve bilimsel gelişmeye, işletme karının ülkede yatırıma dönüştürülmesine yönelik direkt yatırımlarda özel imtiyazlar uygulanmaktadır

3.8.3.1.Kanun'un Sunduğu Avantajlar

1. Proje ile ilgili kar, finansman maliyeti, kanuni dayanakları olan borç ödemeleri transfer edilebilme hakkı,
2. Proje için gerekli hammadde, malzeme ithalatı serbestisi,
3. Projede çalışan yabancıların kendi tasarruf ve kazançlarını transfer edebilmeleri imkânı,
4. Projede çalışan yabancıların seyahat özgürlüğü, ikamet hakkı ve yatırımcıların çalışanlarını kendi ülkelerinden getirme hakkı sağlanmıştır.

3.8.3.2.Kanunun Sağladığı Garantiler

1. Yatırımcının projesi devletleştirilmeyecektir.
2. Proje fonlarına el konulmayacaktır.
3. Proje tarafından kullanılan gayrimenkullere el konulmayacaktır. Zorunlu hallerde bedeli piyasa fiyatından ödenecektir.
4. Sudan yatırım anlaşmazlıklarının çözümü ile ilgili bazı uluslararası kuruluşlara üyedir: 1984: Arap Sermayeli Yatırım Birliği Anlaşması 1974: Arap Devletleri Arası Yatırım Birliği Anlaşması 1977: İslam Konferansı Ekonomik Teknik Genel Anlaşması

3.8.3.3.Yatırım Kanununun Diğer Özellikleri

Yatırım Kanunu'na göre proje aşağıdaki özelliklerden bir kısmına sahip olduğu takdirde tercihli öncelik tanınır.

1. Yatırımın az gelişmiş bir bölgede olması
2. Yatırımın ülkenin ihracat becerisinin geliştirilmesine yardımcı olması
3. Yatırımın ülkenin kırsal kesiminin gelişimine yardımcı olması
4. Yatırımın yeni iş imkânları yaratması
5. Yatırımın bilimsel araştırma ve teknolojik gelişmeyi sağlaması
6. Yatırımın proje karı yeniden yatırıma dönmesi halinde öncelik tanınır.

3.8.3.4.Son 5 yılda yatırım izni verilen sahalar

1. Petrol üretimi ve rafinerisi
2. Elektrik üretimi
3. Petrol kimyasal üretim
4. Ulaştırma olarak özetlenebilir.

3.8.4. Yatırım imkânları

Sudan 20 yıldır yaşadığı iç savaşın ardından hemen her alanda yeniden yapılanmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle ülke altyapı başta olmak üzere hemen her alanda da yatırıma ihtiyaç vardır.

3.8.4.1.Başlıca Yatırım Alanları:

Ülkede makine üretimi yoktur, yurtdışından ithal edilmektedir. Mevcut sanayi üretimi için gerekli modern makineleri üretecek tesislere ihtiyaç vardır. Sudan’da otomotiv montaj sanayi alanında yatırım yapılabilir. Ayrıca otomotiv yan sanayii üretimi yoktur, bu alanda yatırıma büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Sudan yılda 1,4 milyon ton çimento ithal edilmektedir. Çimento üretimi için gerekli hammaddeler ülkede mevcuttur. Çimento yatırımına ihtiyaç vardır. Ayrıca Sudan’da yıllık 500 bin ton beton tüketilmektedir.⁵⁶ Altyapı yatırımlarının hızlanması ile Sudan’da hazır beton santraline ihtiyaç olacaktır. Sudan’da seramik sanayii için gerekli hammadde vardır. Üretim yetersizdir. Yılda 1600 ton seramik sağlık gereçleri ve 36 bin ton seramik karo ithal edilmektedir. Seramik sektöründe yatırımlara ihtiyaç vardır.

Yatırıma ihtiyaç bulunan diğer inşaat malzemeleri olarak; plastik boru, kablo, elektrik malzemeleri, klima, demir-çelik profil, çubuk ve inşaat aksamı sayılabilir.

Ülkede çeşitli pamuk türleri üretilmektedir. 5 iplik ve 4 tekstil fabrikası faaliyet göstermektedir. Ancak üretimleri hem kalitesiz hem de üretim miktarları düşüktür. Tekstil sektöründe yatırım yapma imkânı vardır.

Sudan’da Yatırımlar genelde üç yöntemle gerçekleşmektedir;

⁵⁶ Gorani, Mohamed Ahmed, Design of database for multi-purpose cadastre at rain fed mechanized agriculture in the Sudan, Khartoum U. of K. 1988, s.21

1. Kredi Esası; hidrolik ve termik santrallerde kredi esasından projeyi alan doğrudan finansman sağlamaktadır.

2. Ortaklık Esası; ortaklık esasına dayalı olarak Sudan Hükümeti yabancı yatırım ile bir ortaklık anlaşması yapmakta, bu anlaşma çerçevesinde yabancı yatırımcı ya sadece üretimi yapmakta ya da hem üretim hem dağıtım yapabilmektedir

3. Yap-İşlet-Devret Esası; Yap-işlet-devret esasına dayalı işbirliği yapılabilmektedir. Yabancı bir firma Sudan'da tek başına firma kurabilir ancak tek başına ithalat/ihracat yapamaz. Yatırım yapan firma, yatırımıyla ilgili sermaye malları, ara malları veya hammaddeyi ithal edebilmektedir. Ancak ticari mal ithal edemez. Sudan'da şirket kurmak 15 gün süre içerisinde gerçekleşebilmektedir. Gerekli olan belgeler pasaport ve fotoğraftır. Ayrıca sermaye için bir sınırlama söz konusu değildir. Bir avukatın tavsiyesinde iş yapmak kolaylık sağlamaktadır. Yatırım yapmak için öncelikle bir fizibilite raporu hazırlayarak "Yatırım Bakanlığı"na müracaat edilmektedir. Sunulan fizibilite raporunda yatırım makinelerinin değerinin yüksek göstermek ve dolayısıyla amorti süresini 5-6 yıl gibi uzun göstermek vergi muafiyeti süresinin uzun olması açısından avantaj sağlamaktadır. Sudan'da görüşülen bir Türk firma yetkilisi, yabancıların Sudan'da kuracakları şirket için bankaya 300 bin dolar bloke etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Sudan'da üretim maliyetleri biraz yüksektir. Örneğin elektrik fiyatı İsviçre kadar pahalıdır. Elektrik kilovat saati 8,5 centdir. Ancak benzinin fiyatı Türkiye'dekinin dörtte biridir. Bazen ithal edilen ürünler Sudan'da üretilenlerden daha ucuz olabilmektedir. Yatırımcıların vergi konusunda çok dikkatli olması gerekmektedir zira vergi ile ilgili kurumlar bazen özgür davranabilmektedirler.

Yatırım yapmadan önce yatırımla ilgili kuruluşlardan detaylı bilgi alınmalıdır. Sudan'da kamu kurumları birbirlerini tanımamaktadır. Üst düzeydeki idarecilerle yakın ilişki kurmakta büyük yarar vardır. Sudan, devlet harcamalarında öncelikle kendi üreticilerinden sağlamaları için bir kararname yayınlamıştır.⁵⁷ Tekstil fabrikalarının ihtiyaç duyduğu mazot, elektrik gibi enerji harcamalarına devlet sübvansiyonu sağlanması yönünde bir kararname yayınlanmıştır. Türk işçileri Sudan'ın iklimine uyum sağlamak zorlanmaktadır. Yapılacak yatırımlar için Türk mühendisler getirilmeli ve Sudanlı işçiler eğitilmelidir. Güneyde sadece 2 adet fabrika vardır. Biri meyve sebze işleme diğeri tekstil fabrikasıdır. Bu tesislerde savaş nedeniyle üretim 20 yıldır yapılmamaktadır.

⁵⁷ <http://www.mindbranch.com/Export-Guide-Sudan-R430-852/> (10.08.2005)

Sudan 2003 yılında 1 milyar dolarlık yatırım çekmiştir. Eğitim alanında önemli açık olduğu bilinmektedir, bu alanda yatırım yapılabilir. Türkiye'deki bir firma Sudan'da şube açarsa kayıt ücreti daha yüksek olmaktadır. Türk firması Sudan firması ile ortaklık kurmadan önce Türkiye Büyükelçiliği ile temasa geçerek firma seçiminde yardım almalıdır. Ayrıca elçilik çalışılacak Sudanlı firma hakkında bilgi temin edebilir. Yatırım yapmadan önce mutlaka bir hukukçuya danışılmalıdır. Sudan'da yatırım yapmak isteyen bir Türk firması önce Türkiye'deki Sudan Büyükelçiliğine gitmeli, daha sonra garanti için Sudanlı bir sponsor firma aramalıdır. Yabancı ortak Sudan'da minimum 250–300 bin dolarlık bir sermaye koymalıdır. Sudan'da temiz suya çok fazla ihtiyaç vardır. Önümüzdeki dönemde yaklaşık 6 bin civarında su kuyusu açılması planlanmaktadır. Ülkede su normalde 60–150 metreye kadar yapılan sondajlarda su bulunmaktadır. En fazla 250–300 m civarında suya ulaşılmaktadır. Sudan'da Türk menşeli yatırımların tutarı yaklaşık 100 milyon dolardır. Türk yatırımlarının sağladığı toplam istihdam ise 547 kişidir.

3.9.Tarım ve Hayvancılık Sektörü

Sudan bir tarım ülkesidir. Tarım halen petrol dışı alanda Sudan ekonomisini ayakta tutan tek sektördür. Nüfusun yaklaşık %69'u bu sektörde istihdam edilmektedir. Ayrıca şeker, bitkisel yağ ve dokuma gibi tarıma dayalı sanayi de Sudan'ın sanayisinde önemli bir yere sahiptir.

Ancak ekonomik imkânsızlıklar tarımın modern yöntemlerle yapılmasını engellemektedir. Bu nedenle zirai mücadele, tarımsal mekanizasyon, sulama, gübreleme ve diğer kültürel önlemler yeterince yapılamamaktadır. Bunun sonucu olarak verim ve kalite arzulanan düzeyde olamamaktadır.

3.9.1. Arazi Yapısı

Sudan topoğrafik olarak genelde düz bir arazi yapısına sahiptir. Ülkeyi oluşturan muazzam büyüklükteki havza kuzeye doğru platolar ve dağlar boyunca hafif bir eğimle alçalarak devam eder. Bu oluşumların önemli bir kısmı yeraltı suyu rezervleri bakımından zengindir.

Sudan'ın ekilebilir arazi varlığı 200 milyon feddan yani 84 milyon hektardır. Bugün ekilebilir arazi varlığının sadece 12,6 milyon hektarı yani % 15'i kullanılmaktadır.⁵⁸

⁵⁸ <http://itiraz.virtualave.net/yazilar/4/ates4.htm> (04.07.2003)

Ülkede pek çok toprak çeşidine rastlamak mümkündür. Kuzey ve batı bölgelerinde kumlu topraklar, orta kesimde killi topraklar ki alüvyonla kaplanmıştır. Güneyde kil ve kayalık bir toprak yapısı görülmektedir. Toprak yapısındaki farklılıklar ülke çapında iklim farklılıkları ile bir uygunluk göstermekte olup, çeşitli bitkisel ve hayvansal ürünlerin elde edilmesine olanak sağlamaktadır.

3.9.2. Tarımsal Kaynaklar

Sudan 200 milyon feddan⁵⁹ genişliğinde ekilebilir araziye ve ovalara ayrıca 250 milyon feddan büyüklüğünde orman, çalı ve tabii çayır ve mera arazisine sahiptir.

Sudan büyük bir canlı hayvan varlığına sahip olup, yaklaşık 118 milyon sığır, koyun, keçi deve varlığından bahsetmek mümkündür. Sudan dikkate değer miktarda su kaynaklarına sahip olup, bu kaynakların yağışlar, akarsular, yüzey ve yeraltı su rezervleri şeklinde tanımlamak mümkündür. Sudan geniş bir iklim kuşağına sahiptir. Güneyde zengin bitki örtüsüne sahip ekvator kuşağından kuzeyde kurak çöl iklimine kadar büyük değişiklik göstermektedir. Sudan tabii kaynaklar bakımından çok zengin bir ülkedir. Ülke ekonomisini tarımsal ve hayvansal üretime dayandırmıştır. Tarım ülke ekonomisinin temelini oluşturmaktadır.

Toplam ihracatının %90'ını pamuk, Arap zambkı, sığır, et, yağlı tohumlar, sorgum, sebze ve meyve oluşturmaktadır. Sudan'ın tarım potansiyeli, ülkenin gelişmesi ve yatırım yapmak için çok büyük fırsatlar ve kaynaklar sunmaktadır. Bugünkü gelişmiş tarım teknikleri ile 1,5 milyar insanı besleyebilecek potansiyele sahip olduğu söylenen Sudan⁶⁰, Avustralya ve Kanada ile birlikte dünyanın gıda sorununu çözebilecek üç ülkeden biridir. Sudan tarımsal dengesi pozitif olan tek Arap ülkesi olup, aktif olarak Arap Dünyası'na gıda sağlamakta, Arap Dünyası'nın gıda bakımından gelecekteki sigortası konumundadır. a. Su Kaynakları Sudan'ın en önemli su kaynağı Nil Nehri ve kollarıdır. Nil sistemi güneyden kuzeye doğru yaklaşık 2 500 mil (yaklaşık 4000 km) kat etmektedir. Beyaz Nil'in ana kolu Bahr El Jebel'dir. Bahr El Jebel Uganda'da doğar ve Sudan'a geniş bataklıkların yer aldığı Sudd bölgesinden girer, daha sonra Sobat Nehri ile birleşir ve Beyaz Nil adını alır. Mavi Nil ise Etiyopya'nın yüksek kesimlerinde doğar ve Beyaz Nil ile Sudan'ın Başkenti Hartum'da birleşerek Nil Nehrini oluştururlar. Nil Nehri'nin biricik kolu olan Atbara Nehri ise Nil Nehri ile Atbara Şehrinde birleşir. 1959 yılında yapılan Nil Havzası Su Antlaşması'na göre Sudan'ın Nil Nehri'nin

⁵⁹ Feddan bir günde bir çift öküzle sürülebilen arazi. Daha çok Mısırda yer ölçülerinde kullanılan bir kelime. Arazi ölçümlerinde ise feddan geleneksel olarak ve halen yaygın kullanılan ölçü birimidir. Bir feddan = 4200 m², Bir feddan = 4,2 dekar Bir feddan = 0,42 hektar

⁶⁰ Küçükağa, A., Türkiye'de ve İslam Ülkelerinde Demokrasi oyunları, İstanbul ,s.223-231

suyundan faydalanabileceği miktar yıllık 18,8 milyar M3 olup, halen Sudan 12,2 milyar M3 Nil suyu kullanmaktadır. Nil Nehri'nin halen kullanılmayan ancak kullanılacak yıllık akış miktarı ise yaklaşık 6,3 milyar M3'dür. Nil Nehri ve kolları üzerinde çok sayıda baraj bulunmaktadır. Bunlardan başlıcaları Jebel–Avliya, Rusayris, Sinnar, Kaçmal, El-Girbadır. Sudan'ın Nil Nehrinin 6,3 milyar M3'lük kısmından da yararlanabilmesi için, Rusayris Barajının rehabilitasyonu, Atbara Nehri üzerinde Sitet Barajının ve Kuzey Eyaletinde de Hamadab Barajının yapılması gerekmektedir.

3.9.3.Sudan'ın Tarımsal Politika ve Stratejileri

Sudan'ın politik sistemi tarafından benimsenen politika ve düzenlemeler yatırımcılara büyük olanaklar sunmaktadır. Sağlanan bu olanaklarla Sudan ekonomisinin tarımsal üretim ve gelişme ile düzlüğe çıkarılması amaçlanmaktadır. Hazırlanan tarım politikasıyla amaçlanan tarımsal üretimi artırmak, ülke ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra, ihracat içinde üretim fazlası yaratmaktır. Özetle Sudan'ın tarımsal politikası yatırımlarda birtakım özel öncelikler sağlamaktadır ki bu öncelikleri; yatırım amaçlı ücretsiz arazi tahsisatı, gümrük ve kazanç vergilerinden istisna olmak şeklinde özetlenebilmektedir.

Sudan'da son zamanlarda gıda üretiminde kendine yeterli olabilme konusunda çalışmalar yapılmakta olup, daha fazla alanda buğday, sorgum ve pamuk yetiştirilmektedir. Buğday ve sorgum sulu tarım alanlarında yetiştirilirken pamuk yetiştiriciliği kuru alanlarda teşvik edilmektedir. Aynı zamanda Sudan'da küçük ölçekli üreticiler içinde standart uygulamalar söz konusu olup, çalışmalar ürün çeşitliliğini artırma ve yeni ürünlerin yetiştirilmesini teşvik yönünde yoğunlaşmaktadır. Teşvik edilen yeni ürünler arasında yem bitkilerini, ayçiçeği ve mısırı saymak mümkün olmaktadır. Ayrıca uygulanan politikalar tarımsal girdilerin yeterliliğine öncelik vermeye ve ürün rotasyonuna hayvan yetiştiriciliğini de dahil etmeye yöneliktir.

Tarımsal aktivitelere sermaye sağlamak üzere Çiftçilerin Bankası ve Hayvan Kaynakları Bankası gibi ihtisaslaşmış bankalar ve fonlar kurulmuştur. Ayrıca tarımsal ürünlerin fiyatları liberalize edilerek üretimi desteklemek amacıyla üreticilere teşvik verilmiştir. Tarım Sektöründeki Stratejik Yönlendirmeler Mevcut kaynaklara en uygun yatırımın yapılması, çevre ile olan dengenin korunabilmesi için çayır, mera, otlak, orman ile hayvansal ve bitkisel üretim için ayrılan alanlar arasında bir dengenin korunması, su kaynaklarının korunması, Modern teknolojiyi uygulayarak üretimin artırılması, Tarımsal

Üretim faktörlerinin ücretsiz sağlanması, ülkenin tam bağımsızlığı için, yüksek üretimi gerçekleştirerek gıda üretiminde kendi kendine yeterliliği sağlamak, ihraç ürünlerinin miktarını artırmak, çeşitlendirmek ve kalitelerini artırmak ve tarımsal gelişmenin ve adaletin temeli olmak üzere küçük üreticilerin desteklenmesi konusu üzerinde yoğunlaşılması hedeflenmektedir.

3.9.4. Tarım Alanındaki Yatırım Olanakları

3.9.4.1. Sulanan Tarım Alanları

Sulu tarım alanlarında pamuk, yerfıstığı, şeker kamışı, baharat, buğday ve baklagillerin yanı sıra bamya, patlıcan, domates gibi sebzeler, muz, hurma, mango, limon ve greyfurt gibi meyveler yetiştirilmektedir.

Sulu tarım alanlarında Sudan Hükümetince sağlanan yatırım olanakları şunlardır: Sulama suyunu doğrudan Nil Nehri veya kollarından alıp, tarım alanlarına ulaştıran ya da yeraltı suları ile sulanması planlanan tarımsal alanlarda sulama kanallarına doğrudan yatırım yapılması, yeraltı sularının çıkarılması için kuyu açılması, yeraltı ve yerüstü su rezervinin korunması için çeşitli sulama hizmetlerinin verilmesi, tarımsal mekanizasyon, tohumluk temini ve pest kontrolü, modern sulu tarım yapılan alanlarda hayvancılığı ürün rotasyonuna dahil etme ve bu konularda yapılacak yatırımlar. Bu tür yatırımlar sermaye ve işletme masrafları bakımından oldukça ekonomiktir. Ayrıca, yatırımlar için ilgili kuruluşlar mevcut olup, mahsul fazlalıkları ve artıkları yem olarak kullanılmaktadır.

3.9.4.2. Sulama Projeleri İçin Destek Sistemleri

Su kuyularının aılmasında ve su bağlantılarının sağlanması için kullanılacak su borularının özellikle PVC boruların imalatı
Motor gücü ile çalışan su pompalarının, motorlarının ve parçalarının imalatı,
Elle alışan su pompalarının imalatı.

3.9.4.3. Kurak Tarım Alanları

Sulanmayan, kuru tarım arazilerinde yetiştirilen ürünler susam, sorgum, fasulye, ayçiçeği, pamuk, mısır, darı ve karkadeh (hibiskus) dir. Ayrıca Sudan ekonomisinde önemli bir yeri olan ve Arap zankı elde edilen Hashab ismi verilen bir çeşit akasya ağacı da (Acacia Senegal) kuru tarım alanlarında yetişmektedir. Arap zankı Gwar, kuru tarım alanlarında yetiştirilebilmekte, yapıştırıcı imalatında ve yüksek protein içeriği nedeni ile de tavuk yemi olarak kullanılmaktadır. Kurak Tarım Alanlarındaki Önemli Yatırım Alanları Mevcut projelerde hayvan yetiştiriciliğinin projeye dahil edilmesi ürün fazlalık ve artıklarının hayvan yemi olarak kullanılması ile projelerde iyileştirme yapılarak ya da tekrar düzenlemelere giderek gıda üretiminin artırılması ile dikey büyümenin sağlanması, Halen kullanılmayan tarım alanlarında yeni projeler uygulayarak yağlı tohumlar, pamuk, çeşitli darı varyeteleri gibi kolayca paraya çevrilebilecek ürünlerin üretimini artırmak, Mahsulün salgın hastalık, çekirge istilası ve enfeksiyonlardan korunması, Tohum kalitesinin artırılması ve nakliye ve depolama imkanlarının sağlanması.

3.9.5. Tarımsal Üretim

Tarımsal üretim iki başlık altında incelenebilir. Bunlardan biri bitkisel tarım diğeri ise hayvansal üretdir. Bitkisel üretimi tarla bitkileri üretimi, bahçe bitkileri üretimi, orman, çayır, mera ve otlaklar, tıbbi ve hoş kokulu bitkiler olarak dallara ayırmak mümkündür. Hayvansal üretimi ise sığır ve deve gibi büyük baş, koyun ve keçi gibi küçükbaş, et ve yumurta tavukçuluğu gibi kümes hayvanları yetiştiriciliği ile balıkçılık gibi dallara ayrılmaktadır. Bitkisel tarım ürünleri ise pamuk, arap zankı, dura, darı, buğday, yer fıstığı, susam ve ayçiçeğidir. Aşağıdaki tabloda Sudan'da yetiştirilen bazı tarım ürünlerine ait üretim istatistikleri verilmiştir.

3.9.6. Pamuk Tarımı

Sudan'da pamuk tarımı 18. Yüzyılda başlamıştır. İlk olarak Doğu Sudan'da Tokar bölgesinde yetiştirilmiştir. Ticari yetiştiricilik ise 1905 yılında Kuzey Sudan'da Zeidab pilot bölgesinde başlamıştır. Sudan'da pamuk tarımında ve Sudan'ın gelişiminde İngilizlerin büyük rolü olmuş, kentlerden kırsal alana pamuk üretiminde çalıştırılmak üzere insanlar göç ettirilmiş, şehirler boşaltılmış, ürünlerin taşınması amacıyla pamuk üretim alanlarına demiryolu hatları döşenmiştir. Sennar Barajının inşasından sonra 1925 yılı Sudan'da sulu

tarımın başladığı yıl olmuştur. Sulu tarımla birlikte pamuk Sudan'ın en önde gelen ve nakit para getiren tarımsal ürünü haline gelmiştir.

Sudan'da yetiştirilen pamuğun %90'ı devlet tarafından ve sulu tarım yapılan alanlarda yetiştirilmektedir. Geriye kalan %10'luk üretim ise kuru tarım yapılan alanlarda çiftçiler tarafından ya da özel sektör tarafından yetiştirilmektedir. Pamuk yetiştiriciliğinde idare üç parçalı olup, hükümet, işletme müdüriyeti ve arazi sahipleri ya da kiracılardan oluşmaktadır. Pamuk ekimi Temmuz ayında başlar ve Ağustos ayında sona erer. Hasat Aralıkta başlayıp Marta kadar, Çırcırlama işi ise Aralıktan Haziran ayına kadar devam etmektedir. Pamuk uzun yıllar Sudan'ın en önde gelen tarımsal ürünü olmuştur. Ancak pamuk bu önemini yavaş yavaş yitirmektedir. Ortalama üretim 1980'li yıllarda 831 bin balya iken 1990'lı yıllarda 432 bin balyaya düşmüştür. Pamuk üretimindeki düşüş 2000'li yıllarda da devam etmektedir.

Tablo 13: Sudan'ın Toplam Pamuk Üretimi⁶¹

1999 / 2000			2000 / 2001		
Ekim alanı	Üretim	Verim 1000	Ekim alanı	Üretim	Verim 1000
1000 Feddan	1000 Balya	balya/ feddan	1000 Feddan	1000 Balya	balya/ feddan
387	275	15,08	379	396	20,82

⁶¹ <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/4FA4E186-6A26-4386-BB0E-0E77552341ED/6953/Sudan.pdf>
(08.03.2007)

Tablo 14: 1996–2005 Yılları arasında Sudan’ın Pamuk ihracatı⁶²

Yıllar	Miktar (ton)	Değer \$
1996	402293	6530
1997	402293	6530
1998	30083	5710
1999	416900	96634
2000	441485	122951
2001	480941	128209
2002	433292	105662
2003	395546	95546
2004	210330	44831
2005	136462	27799

3.9.7. Hayvancılık

Sudan Afrika ve Arap ülkeleri içerisinde hayvan sayısı bakımından en zengin ülkelerden birisidir. Hayvan varlığının sayısı 1981–1999 yılları arasında sürekli artış göstermiş olup, sadece 1985–1986 sezonunda kuraklık nedeniyle sayısal azalma görülmüştür. Bu sektör Sudan’ın 2002 yılı toplam GSYİH’nın % 21,7’sini oluşturmuştur. Toplam hayvan varlığının 132 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu varlığın %90’ından fazlası göçebelerin elindedir. Canlı hayvan, et ve deri Sudan’ın ihracatında önemli bir yer tutmaktadır. Kıyı ve iç sulardaki toplam balık rezervlerinin ise 110 bin ton olduğu tahmin edilmektedir. Bu rezervlerin yaklaşık 9 bin tonunu Kızıl Deniz’de derin su balıkları oluşturmaktadır. Bütün bunların dışında, kuşlar ve diğer hayvanlardan oluşan büyük bir yaban hayvanı varlığından bahsetmek mümkündür. Sudan’ın hayvan varlığı ve tabii otlakları, endüstriyel yemlerin, hormonların, gübrelerin ve çevre kirliliğinin neden olduğu

⁶² <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/4FA4E186-6A26-4386-BB0E-0E77552341ED/6953/Sudan.pdf>
(08.03.2007)

hastalıklardan arı oluşu ile karakterize edilmektedir. Bu nedenle dış pazarlarda büyük bir talebe sahip olup, canlı hayvan, et ve deri ihracatının Sudan'a önemli döviz getirisi bulunmaktadır. Bir kamu kurumu olan Hayvan ve Et Pazarlama Kurumu 1977 yılında kurulmuş olup, bu kurum bilimsel yöntemlerle et ve hayvan ihracatını planlamakta ve döviz girdisi sağlamaya gayret etmektedir. Hayvancılık Sudan'ın gıda güvenliğinin bir sigortası olup, ülkenin et, süt ve deri ihtiyacını fazlası ile karşılamaktadır. Tarım alanlarının tabii yöntemlerle gübrenmesi de bu yolla karşılanmaktadır. Halen Sudan'da hayvanlar ulaşım amaçlı olarak da kullanılmaktadır.

Tablo 15: 1995–2005 YILLARI ARASINDA SUDAN'IN HAYVAN VARLIĞI⁶³

(1000 ADET)

Yıl	Sığır	Koyun	Keçi	Deve	Toplam
95/96	20551	20590	15340	2835	59010
96/97	20983	21180	15312	2851	60281
97/98	21379	22265	15714	2870	62228
98/99	21571	22929	15944	2889	63233
00/01	22083	24394	20665	2966	70108
01/02	24702	25954	26 782	3045	80483
2003	33103	39835	36037	2936	111911
2004	34584	42363	36498	2974	116419
2005	35825	44802	37346	3031	118004

3.9.7.1.Sudan'da Yaygın olan Ticari Hayvan Irkları

Koyun: Koyun ırkları arasında batı yörelerinde Kabshi ve Hamari ırkları, Orta Sudan'da; Albaladi ve Algarag ırkları yaygın olup, Algarag ırkı Albaladi ve diğer ırkların kırmasıdır. Mavi Nil bölgesinde ise Alwatesh ırkı yaygındır.

Deve: Sudan'da yaygın olan deve ırkları arasında Aalshokri, Albejawi, Alanafi, Albaladi ırkları sayılabilir. Bu ırklardan Albaladi ırkı Doğu ve Batı Sudan'da yaygındır.

⁶³ <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SUD/Hayvancilk%20ve%20Et%20Sanayii.doc> (12.11.2006)

3.9.7.2. Hayvancılık Sektörünün Geliştirilmesi İçin Politika ve Stratejiler

- Ulusal hayvan varlığının salgın hastalıklardan korunması.
- Ülke içerisinde ve dışarısında hayvan ve hayvan ürünleri ticaretinin organize edilerek ihracatın artırılması, Hayvancılığın modernize edilmesi, özel çiftliklerde et ve süt sığırcılığının ıslahı, çiftliklerdeki tarımsal ve sanayi atıkların değerlendirilmesi,
- Çayır otlak ve meraların geliştirilmesi için etkili otoritelerin kurulması, çoban, yetiştirici ve hayvancılıkla uğraşanların çayır, otlak ve meraları verimli kullanabilmeleri için yol gösterici olması, Veteriner ilaçları üretimi için yatırım yapılması, Hayvan varlığına ait istatistiklerin tutulması, Bölgesel ve uluslararası organizasyonlarla olan ilişkileri artırmak ve kurumlarla olan aktiviteleri desteklemek, diğer ülkelerde ürünlerin tanıtımını yapmaktır.

3.9.7.3. Sudan İçin Hayvancılıkta Uluslararası Pazar Büyüklüğü

Sudan'ın hayvan ihracatında, Suudi Arabistan Pazarı özellikle koyun ihracatında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Diğer körfez ülkelerine olan ihracat da Suudi Arabistan üzerinden yapılmaktadır. Mısır Arap Cumhuriyeti ise deve ihracatı açısından önem kazanmaktadır. Bu pazarların büyüklükleri ise şöyledir.

Koyun: 7 milyon baş Suudi Arabistan Pazarında,

Koyun: 2 milyon baş Körfez ülkelerinde,

Deve: 200 bin baş Mısır pazarında,

Koyun ve keçi: 3 milyon baş Orta Doğu pazarında.

Tablo 16: 1994–2000 Yılları arasında Sudan’ın Hayvan İhracatı⁶⁴

YIL	KOYUN		KEÇİ		SIĞIR		DEVE	
	Değer	Miktar \$	Değer	Miktar \$	Değer	Miktar\$	Değer	Miktar\$
1994	1989116	85556	1472	34	-	-	991	2088
1995	8411547	71802	50374	1705	-	-	35025	9480
1996	1187753	74427	571175	1453	-	-	15317	2833
1997	1230196	70974	18107	467	3034	748	32995	6084
1998	1705489	97822	50601	1470	3415	1063	92898	19894
1999	1997775	101074	68873	1947	1807	350	44571	10944
2000	1237483	60555	13338	338	35319	161	327706	3524

3.9.7.4. Hayvancılık Alanındaki Pazarlama Politikaları

- Uluslararası Pazar büyüklüğünü bilmek,
- Avustralya, Somali, Türkiye, Romanya, Belçika, Yeni Zelanda ve Mısır Arap Cumhuriyeti gibi rakip pazarları tanıyıp, bilmek.
- Uluslararası fiyatları bilmek,
- Sağlık sertifikası, kalite ve standart zorunluluğu getirmek,
- Ülkeden ülkeye, yaşa ve ağırlığa göre değişen standartları bilmek.
- Özellikle yaz aylarında olmak üzere hayvanları ihracata hazır hale getirecek merkezlerin kurulması ve finanse edilmesi.
- Etkili tanıtım.

⁶⁴<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SUD/Hayvancik%20ve%20Et%20Sanayii.doc> (21.11.2006)

3.9.8. Tavukçuluk

Sudan kırmızı et bakımından ne kadar zengin ise, beyaz et bakımından da o kadar fakirdir. Yıllık kişi başına düşen tavuk miktarı sadece çeyrek tavuk (dört kişiye bir tavuk) olup yine kişi başına düşen yıllık yumurta miktarı sadece 11 adettir. Pek çok Sudanlı tavuk ve yumurtası nedir bilmemektedir. Tavukçulukta gerekli malzeme; aşı ve ilaç her zaman bulunmamaktadır. Yem katkısı ve premiks (vitamin + koruyucu + balıkyağı + un + soya + kemik unu)'in Türkiye'den elde edilmesi mümkün olmakla birlikte bu maddeler genellikle Hollanda'dan hazır olarak ithal edilmekte ve pahalıya gelmektedir. Aşı ithalatını tek bir firma yapmaktadır. Bu nedenle, ihtiyaç duyulduğunda bulunması zor olmaktadır. Kuluçka makinesi, Mısır Arap Cumhuriyetinden ithal edilmekte olup, Türkiye ile ulaşım problemi nedeniyle böyle bir bağlantıya girilememektedir. Cıvciv Mısır'dan getirilmektedir.

Türkiye kaliteli civciv üretiminde çok iyi olmasına rağmen yine ulaşım problemi engel olmaktadır. Sudan'da tavuk yetiştiriciliği yapan başlıca üç firma olup, bu firmalar; 1- Şirket El Arabia, yıllık üretim kapasitesi bir milyon civarındadır. 2- Şirket El Afrika, yıllık üretim kapasitesi 200 bin civarındadır. 3- Kaptan, yıllık üretim kapasitesi 100 bin civarındadır. Bu üç firmanın dışında yıllık üretim kapasitesi 10 ila 5 bin olan firmalar da vardır. Bu firmalar yazın yüksek sıcaklık nedeniyle üretim yapamamaktadırlar. Bir Türk firması olan Kaptan, yıllık üretim kapasitesi 100 bindir. Bu firma sadece et tavuğu yetiştirmektedir. Yumurta tavukçuluğu yapamamaktadır. Tavukçuluk ve tavuk eti üreticiliğinin oldukça karlı iş alanı olduğu düşünülmektedir. .

3.9.9. Et Sanayi

3.9.9. 1Et Üretiminin Bugünkü Durumu

Göçebe kabileler tarafından çayır, otlak ve meralarda sığır yetiştiriciliği, Yarı yerleşik kabileler tarafından çayır, otlak ve meralarda sığır yetiştiriciliği, Kırsal alanda geleneksel sığır yetiştiriciliği, Sulu tarım alanlarında modern sığır yetiştiriciliği, Şehirlerde aileler tarafından sığır ve kümes hayvanları yetiştiriciliği şeklindedir Çayır, otlak ve meralar Sudan'ın yüzölçümünün %10'una karşılık gelmektedir. Ayrıca ekilip biçilen tarım alanlarında hasattan sonra hasat artıkları geleneksel olarak otlatılmaktadır. Sudan'da halen 16 adet balık üretme ve yetiştirme çiftliği olup, Kızıldeniz'de ihracata yönelik midye ve karides çiftlikleri mevcuttur. Sudan'da mezbahalar mahalli idarelerin kontrolünde olup, geleneksel, yarı mekanize, tam mekanize ve ihracata uygun kesim yapılan mezbahalar vardır. Bu mezbahalardan en önemlileri Hartum Eyaletindeki Kadaru ve Omdurman mezbahalarıdır.

Sudan’da son yıllarda dört ayrı eyalette dört yeni mezbaha kurulmuştur. 1999 Aralık ayında kurulan mezbaha 15 milyon dolara mal olmuş olup 620 feddan alanda, günlük 70 ton soğuk hava deposu kapasitesi ve günde 14 ton et işleme kapasitesi ile faaliyet göstermektedir. Sudan’ın 2003 yılı canlı hayvan ihracatı 33 948 bin dolar karşılığı 436 342 baş olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılı Ocak – Mart et ihracatı ise 2 378 bin dolar olmuştur. Sudan menşeli etler lezzetleri, hormon ve antibiyotikler gibi kimyasal maddeleri içermemeleri ile tanınmaktadır.

3.9.9.2. Et Üretim Stratejileri

Sudan’ın gıda politikası her şeyden önce genelde kendi kendine yeterli olmayı hedeflemektedir. İç tüketimi karşılamak için beyaz et üretimi, ihracat için ise kırmızı et üretimi teşvik edilmektedir. Sudan’ın bugünkü ulusal stratejisi sığır sayısını üç katna çıkarmak, kırmızı et ihracatını da yirmi kat artırmaktır. Bu amaca ulaşmak için Hayvan Kaynakları Bankası kurulmuş olup, bu amaçla büyük destek sağlanmaktadır. Hayvan kaynakları ve et üretimi ile ilgili ulusal hedeflere ulaşmak için şu metotların uygulanması gerekmektedir. Çayır, otlak ve meralarda yangın şeritleri açarak, geliştirilmiş tohumları toplayarak ve bunları otlakların çeşitli yerlerine dağıtarak, ekerek tabii otlakların canlılığını korumak ve kalitesini artırmak. Geezer ve Rahad gibi sulu tarımın yapıldığı yörelerde hayvan yetiştiriciliğini, bitkisel üretimde rotasyona sokmak. Hayvanları hastalık ve salgınlardan korumak için veterinerlik hizmetlerini artırmak, önce geleneksel üretime bağlı kalmak daha sonra yavaş yavaş sulu ve kurak bölgelerde kırsal alan çiftliklerini kurmak. İç talebi karşılamak için beyaz et üretimini artırmak.

3.9.9.3. Sudan’da Hayvansal Üretimle İlgili Yapılabilecek Yatırımlar

Et üretimi amaçlı sığır ve koyun çiftliklerinin kurulması. Hayvan ve et nakliyesi için nakliye firması kurulması. Et ve et ürünlerinin soğutulması ve dondurulması. Modern mezbaha inşaatı ve kesilen hayvanların bütün ürünlerinden yararlanılması (konsantre, yem, gübre, tutkal ve diğerleri). Süt ve süt ürünleri üretimi için koyun ve keçi yetiştiriciliği (Sudan Hükümeti ülkenin süt ve süt ürünleri üretiminde kendine yeterli olması ve üretim fazlasının ihraç edilebilmesi için girişimcileri desteklemektedir). Mahalli ihtiyaçları karşılamak için

yumurta ve et tavukçuluğu teşvik edilmektedir. Mahalli ihtiyaçlar için beyaz et, ihracat için kırmızı et üretimi teşvik edilmektedir. Balıkçılık ve balık çiftliklerinin kurulması teşvik edilmektedir. Midye üreticiliği, Kızıldeniz ve tatlı sularda balık unu üreticiliği. Kurutulmuş balık üreticiliği. Konserve balık ve et üretimi. Yem bitkileri yetiştiriciliği. Sorgum, buğday, susam gibi tahılların saplarından, yerfıstığı kabuklarından ve diğer bitki artıklarından yem üretimi. Şekerkamışı artıkları, melas, yağlı tohumların küspeleri gibi sanayi ürünleri artıklarından yem yapılması. Veteriner ilaçları üretimi. Aşı üretimi. Yüksek verimli melez tavuk ve civciv ithalatı, elektrikli kuluçka makinesi, konsantre yem makinaları, kümes hayvancılığında kullanılan alet ve makinalar, balık unu yapımında kullanılan makinalar, balıkçılıkta kullanılan ağ, iğne gibi araçlar ile hayvansal ürünlerin ambalajlanmasında kullanılan makine ve sarf malzemelerinin ithalatı, imalatı gibi hayvan çiftliklerinin ihtiyaç duyduğu hizmetlerin karşılanması

3.10. Hizmetler Madenler ve Sanayi Sektörleri

Sudan'da Sanayi Sektörü, 1990lı yılların başlarından günümüze kadar yetersiz yatırımlar, eğitilmiş personel ile hammadde eksikliği nedeniyle yeterli gelişme gösterememiştir. Ülkede toplam 1600 civarında işletme faaliyet göstermektedir. Mevcut üretim verimsiz, düşük kapasiteli ve kalitesizdir. Ülke, ihtiyacının büyük bir kısmı ithalat ile karşılanmaktadır. Son yıllarda bankacılık sisteminin oluşturulması çalışmaları ve petrol ihracatının olumlu etkisiyle mevcut sektörlerde azda olsa ilerleme kaydedilmiştir.

3.10.1. Hizmetler Sektörü

1999 yılı itibariyle, Sudan'da hizmet sektörü (Ticaret, Ulaştırma Haberleşme ve Diğer Hizmetler) ekonomide önemli bir paya sahiptir. Ülkenin GSYİH dan % 41,2 oranında pay almaktadır. Ülkenin en büyük sektörü olan tarım sektöründen sonra ikinci sırada yer almaktadır.

3.10.1.1. Sağlık Hizmetleri Sektörü

Diğer Arap ülkeleri ile kıyaslandığında Sudan sağlık hizmetleri konusunda oldukça alt seviyelerdedir. Sağlık hizmetleri alanında yapılan son çalışma bunu kanıtlamıştır. Ortalama ömür Arap ülkelerinde 60 diğer Arap ülkelerinde 70 iken Sudan'da 55 dir. Sudan'da yıllık kişi başına düşen yıllık ilaç kullanım değeri, Dünya Sağlık Örgütü'nün kişi başına düşen yıllık en düşük ilaç kullanım değeri olarak belirlediği 5 dolardan çok daha düşük değere sahiptir.

Ülkedeki bebek ölümleri indeksi, Sudan'daki sağlık hizmetlerinin yetersizliğini daha iyi ortaya koymaktadır. Sağlık hizmetlerinin yetersizliğini gösteren diğer faktörler kişi başına düşen hastane ve yatak sayısıdır. Ayrıca Sudan'da Türk özel sağlık hizmetleri için de imkan vardır. Çünkü Sudan'daki en lüks özel hastane bile yeterli düzeyde hizmet verememektedir.

Sağlık hizmetleri açısından Sudan'daki fiyatlar Türkiye'dekinin 2-3 katı dolayındadır. Sudan ile Türkiye arasında doğrudan uçak seferleri düzenlenmesi halinde Sudanlıların Türkiye'deki sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için bir imkan yaratılmış olacaktır. Yapılacak tanıtımlarla Sudan Türkiye arasında bir sağlık turizminin gelişmesi mümkündür.

3.10.1.2. Müteahhitlik Hizmetleri

Sudan'da 1999 yılından itibaren petrol çıkarılmaya ve ihraç edilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede Sudan Hükümetince son derece zayıf olan altyapının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Ülkede başta yol, köprü, konut, baraj elektrik enerjisi projeleri olmak üzere fizibilitesi tamamlanmış, ancak finansmanı olmadığı için hayata geçirilememiş toplam bedeli 50–100 milyar dolar arasında değişen 1000'i aşkın proje bulunmaktadır. Bu çerçevede Sudan Türk müteahhitlik sektörü açısından önemli potansiyel bir pazardır.⁶⁵ Sudan'da alt yapı projelerinin başlıcaları;

Elektrik üretimi için 4 adet baraj inşaatı, 8 köprü, 4 bin km stabilize yol, Kuzey-Güney barış yolu projesi, Demiryollarının modernizasyonu, mevcut petrol rafinelerinin genişletilmesi ve yenilerinin yapılması, sağlık ve eğitim ile ilgili kamu binaları, su arıtma ve kanalizasyon projeleri.

Hartum Valiliği 300 milyon dolarlık bütçesi ile önemli altyapı-üstyapı, eğitim ve sağlık projeleri gerçekleştirilen yetkili bir kurumdur. Valilik, bütçesinin 100 milyon dolarını alt ve üst yapı projelerinin inşasına tahsis etmektedir. Bu çerçevede çeşitli yol, köprü, konut, su ve kanalizasyon projeleri gerçekleştirmektedir. Hâlihazırda önümüzdeki dönemde gerçekleştirmeyi öngördüğü iki önemli proje söz konusudur; biri Hartum'u civar adalara bağlayacak 3 köprü inşaatı, diğeri ise su arıtma ve kanalizasyon projesidir. Su arıtma ve kanalizasyon projelerinin % 7'si bütçeden karşılanmaktadır. Valilik tarafından gerçekleştirilen projelere Federal Hükümet garanti vermektedir. Altyapı projelerinin yanı sıra Valiliğe ait konut ve arazi geliştirme projeleri de bulunmaktadır. Konut alanındaki projelere finansman

⁶⁵ DTM, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Dairesi, Ankara, 10 Mayıs 2007

sağlanmamakta olup bu projeler son derece kârlıdır. Arazi fiyatlarının m2 si 8 ile 16 dolar arasında değişmektedir.

Sudan'ın kırsal alanlarında kil, çamur briket, saman ve kereste gibi geleneksel malzemelerle evler inşa edilmektedir. Kırsal alanlarda çimento ve diğer inşaat malzemelerine olan talep oldukça sınırlıdır. Son on yıl içerisinde kırsal alanlardan şehirlere göç çok hızlı bir şekilde arttığından ülkedeki konut sayısı hakkında bilgi bulabilmek oldukça zordur. 1990lı yıllarda Sudan inşaat sektörü istikrarsız da olsa bir miktar büyüme göstermiştir. 1994/95 döneminde % 18 büyüyen inşaat sektörü 1996 yılında ise % 20 büyümüştür. Daha sonraki yıllarda ekonomideki gelişmeye rağmen inşaat sektörü yerinde saymıştır. İnşaat sektörü 1999 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hâsıladan (GSYİH) aldığı pay % 4,9 iken 2000 yılında % 4,7 olmuştur. Amerika ve Avrupa Birliği'nin uyguladığı ambargolar nedeniyle Sudan'a ABD ve Avrupa Birliği fonları gelmemektedir. Sadece körfez ülkeleri ve İslami finans kuruluşlarından gelen fonlar ile projeler yürütülmeye çalışılmaktadır. Bakanlıklar ellerindeki projeleri finansmanı ile gelen firmalara ihalesiz verebilmektedirler. Sudan hükümeti yap-işlet-devret sistemini öneren firma tekliflerini de kabul etmektedir. Ülkenin yeniden imarı aşamasında Türk müteahhitlik firmalarının büyük projeleri alma imkânları mevcuttur. Ancak bu piyasa giren diğer ülkelerin yaptığı gibi finansman sorunu başta olmak üzere pek çok konuda firmalara devlet desteğinin sağlanması gerekmektedir.

İnşaat ihaleleri gazetelerde ve internet sayfalarında yayınlanmaktadır. Ayrıca Sudan Büyükelçisi'nden de temin edilebileceği gibi ilgili Bakanlıklardan ve daha kapsamlı olarak danışmanlık şirketlerinden bilgi alınabilmektedir.⁶⁶ Bazen ödemelerin % 50'si yapıldığı kalanının ertelenebildiği ve bir ihaleye bazen 20-30 firmanın başvurduğu ve çok fiyat kırıldığı Sudan'daki bazı Türk firmaları tarafından ifade edilmektedir. Ancak proje için kredi ile birlikte gelindiğinde ihale doğrudan alınabilmektedir.

Tablo 17: Türk Firmaları Tarafından Tamamlanmış olan Başlıca Projeler⁶⁷

Proje	Firma	Tutar(\$)	Yıl
Türk Hastanesi, Kalakla	BETA Mühendislik	3.337.000	1995
Atbara Nehri Karayolu ve Demiryolu Köprüsü	ESER İnşaat	7.500.000	1999
AFRA Shopping Mall (Hartum)	Kombassan Holding	16.000.000	2004

⁶⁶ Resmi Gazete, Milletler Arası Antlaşma, Karar Sayısı, 2007/12311, Sayı, 26572

⁶⁷ www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?vno=751&ano=63 (24.02.2007)

3.10.1.3. Bankacılık

Sudan Merkez Bankası 1959 yılında kurulmuştur. Resmi olarak para ve kredi politikasını yönetmekle sorumludur. Sermaye oluşumu, rezerv temini ve minimum kar oranları – faiz oranları- tespiti de görevleri arasında bulunmaktadır.⁶⁸ Sudan’da 25 ticari banka bulunmaktadır. Bunların 16’sı tamamen ya da çoğunlukla özel mülkiyete aittir. Ayrıca banka olmayan çoğunluğu sigorta şirketi olan mali kuruluşlar da bulunmaktadır. 1989 yılından sonra bankacılık sistemi tamamıyla İslami prensiplere göre çalışmaya başlamıştır. Bugün sistem IMF programının odak noktasını oluşturmaktadır. Sistemi güçlendirmek için özellikle sermaye yeterlilik katsayısı ve minimum ödenmiş sermaye konusunda çeşitli önlemler alınmıştır. IMF programı öncesinde minimum ödenmiş sermaye bulunmamakta idi. Ek olarak Merkez Bankası, yerel interbank sistemini daha aktif hale getirmek ve likidite yönetim araçlarını teşvik etmek amacıyla reformlar yapmaktadır. Sektör liberalize olmuştur. Kredi sistemi öncelikli gelişme alanlarına kaydırılmıştır. Ticari kamu bankalarının kısmi ya da tamamen özelleştirilmesi yönünde çalışmalar sürdürülmektedir. Tarım Bankası, Emlak Bankası, Tasarruflar ve Sosyal Kalkınma Bankası ile İşçi Bankası’nın yeniden yapılanması devam etmektedir. Ticari bankalar kaynaklarını piyasa koşullarına göre tahsis etmektedir. Merkez Bankası parasal ve mali konularda genel yol gösterici pozisyonundadır.

3.10.1.4. Sigortacılık

Yabancı firmalar Takaful- İslami Hayat- Sigortası satabilmektedir. Yabancı sigorta şirketleri Sudan pazarına “joint venture”, şube ya da tam mülkiyetli yan kuruluş şeklinde dahil olabilmekte, Sigortanın Kontrolü ve Denetlenmesi Genel Sekreterliği-GSSCI’nin düzenleyici politikası altında girebilmektedirler. Tüm sigorta şirketleri serbest piyasa ekonomisi şartlarında çalışmaktadır.

3.10.1.5. Turizm

Politik istikrar ve belirli bir altyapı olmaksızın Sudan’ın turizm alanında çok sınırlı bir potansiyeli bulunmaktadır. Hartum dışında uygun barınma imkanı olmadığı, hava, kara ve demiryolları yetersiz olduğu için ülkenin kuzey ve doğusunda bulunan az sayıdaki arkeolojik

⁶⁸ <http://www.bankofsudan.org> (16.04.2007)

alana yine az sayıda turist ulaşabilmektedir. Ülkenin Kızıldeniz kıyısında önemli bir dalış potansiyeli bulunmaktadır. Ancak burada yeterli tesis bulunmamaktadır. Bu nedenle ancak Mısırdan kiralanmış gemilerle denizden dalış yapılabilmektedir. Hartum’da sadece 5 yıldızlı oteller bulunmaktadır. Bunların toplam yatak sayısı 1200 civarındadır. Bu oteller çoğunlukla işadamları ve yardım amaçlı kuruluşların çalışanlarını ağırlamaktadır. Dindar Ulusal Parkı içindeki üç otel özelleştirmeye açılmıştır.

3.11. Madencilik

Sudan’da son yıllarda artan altın ve petrol üretimi ülke ekonomisine önemli bir etkisi olmuştur. Sudan’da üretilen diğer madenler; çimento, kromit, çakıl, alçı, kireçtaşı, mermer, mika, rafine petrol ürünleri, tuz ve inşaat kumudur. Sudan aynı zamanda barit, bakır, demir cevheri, kyanit, kurşun, nikel, gümüş, tungsten, wollastonit ve çinko rezervlerine sahiptir. Sudan’ın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) 2003 yılında % 6,1 oranında büyüyerek 13,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Madencilik ve taşocaklığı sektörünün GSYİH’den aldığı pay % 9’dur. 1996 yılında Birleşmiş Milletler ve 1997 Kasım ayında ABD, Sudan’a ambargo uygulamaya başlamıştır. Bu ambargo aynı zamanda ABD firmalarının Sudan’da yatırımlarını da yasaklamıştır. Şubat 2000’de ABD’nin ambargosu “Greater Nile Petroleum Operating Co.(GNPOC)” ve “Sudapet Ltd.” firmaları için genişletilmiştir.

Tablo 18: 2004 ve 2005 Yılları İtibari ile Üretimi Yapılan Madenler⁶⁹

	Birim	2004	2005
Ham Petrol	1000 varil/gün	230	245
Altın	Ton	5.417	5.238
Gümüş	Ton	1.597	3.256
Alçı	Ton	2.422	4.540
Kromit	Ton	-	15.000
Mermer	M2	15.500	22.000
Tuz	Ton	77.778	83.336

⁶⁹<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SUD/MADENC%C4%B0L%C4%B0K%20ve%20PETROL%20SEKT%C3%96R%C3%9C.doc> (18.04.2007)

3.11.1 Başlıca Maden ve Mineraller

Krom

“Ingessana Hills Mines Corp.” isimli kamu şirketi, Ingessana tepelerinde üç küçük ölçekli kromit madeni işletmektedir. Sudan’da maden insan gücüyle çıkarılmaktadır. Kromit rezervinin 2 milyon ton olduğu tahmin edilmektedir. Kalitesi ise % 54 krom oksittir (Cr₂O₃). Son dönemde kromit üretimindeki düşüş kısmen paslanmaz çelik pazarındaki zayıflıktan kaynaklanmıştır.

Bu alanda krom madeni çıkarın diğer şirketler şunlardır;

- . -Advanced Mining Enterprises Company,
- . -El Nile Enterprises Company for Mining,
- . -Kromoko Mining Company,
- . -Rida Engineering Company,

Altın

2002 yılında “Ariab Mining Co.” (AMC) 6000 kg altın çıkarmıştır. Aynı şirket 2000 yılında 5773 kg ve 2001 yılında 5417 kg altın çıkarmıştır. AMC Baderuk, Hadal, Auatib ve Oeruk’deki yataklardan altın çıkartmaktadır. Şirket ayrıca başka bölgelerde de altın çıkarma ruhsatlarına sahiptir. Sudan hükümeti 2002 yılında, 9 nolu sahayı Shirian Al Shamal Company For Engineering and Mining şirketine, 21 nolu sahayı Advanced Mining Works şirketine, 24 nolu sahayı Uni-Group Holding (Pty) şirketine altın çıkarma izni vermiştir.

Sudan’ın altın ihracatı 2001 yılında 6833 kg iken 2002 yılında 8660 kg’a yükselmiştir. İhracatın üretimden yüksek olmasının nedeni; ihracat istatistikleri AMC firmasının çıkardığı işlenmemiş altınların yanı sıra Sudan’ın işlenmiş altınları ile birlikte Etiyopya’dan gelen işlenmiş altınların da dâhil edilmesinden kaynaklanmaktadır.

IV. BÖLÜM

SİVİL SAVAŞ

4.Güney Sorunu

4.1.İç Karışıklık

Sudan, sivil savaş, kronik siyasî istikrarsızlık, değişken hava şartları, yüksek enflasyon ve kötü ekonomi politikalarıyla iç içe sorunlarla uğraşmak zorunda olan bir ülkedir. Tarıma dayalı ekonomi, ihracat gelirinin yarısını kapsıyor. Dış borç ve eskiden kalan borçlarında bir türlü ödenememesi gibi meselelerle uğraşırken Sudan, 17 yıldır bir dizi askeri darbe ile birlikte sivil savaşla uğraşmak zorunda da kalmıştır. Sudan sivil savaşı dünyada ki devam eden en uzun sivil savaştır.⁷⁰ II. Dünya savaşından beri topluca en çok insan kaybının olduğu savaştır. 4 milyonun üzerinde insan ya başka ülkelere gitmek zorunda kalmıştır ya da ülke içinde evlerinden edilmiştir. Şubat 1997 itibari ile Etiyopya'da 35.500 mülteci vardı. Kenya'daki mülteciler arasında Sudan'lılarda bulunuyordu. Bugün itibari ile yaklaşık 500.000 sudan'lı başka ülkelerde mülteci konumundadır. 1998 yılında savaş bağlantılı kıtlık sebebi ile 700.000 kişi hayatını kaybederken 1.7 milyon fazla insan günümüzde yiyecek sıkıntısı ile yüz yüzedir.

Güney sorunu olarak adlandırılan bu durum sudan İngiliz sömürgesi altındayken başlamıştır. Bu dönemde mısır'dan getirilen Hıristiyanlar Sudan'ın güneyine yerleştirilmiş ve kuzeyle olan ilişkisi kesilmiştir. Ülkenin güney bölgesine giriş izne tabi idi. eğitimin amacı ise halkı Hıristiyanlaştırmak olup sistematik olarak Müslüman çocuklarını da Hıristiyanlaştırma politikaları güdülmüştür. Müslümanların namaz kılması ve Arapça konuşması yasaklanmış, giyimlerine bile müdahale edilmiştir. Sudan bağımsızlığını kazandıktan sonra bu durum saman altından yürütölmeye devam edilmiştir. Batının desteğiyle güneyde başlayan isyan ülkeyi zaman zaman bölünmenin eşiğine getirmiştir. Ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlık güney sorunuyla iç içedir. Güneydeki savaşın başlıca iki sebebi vardır. ***Birincisi bu bölgede zengin petrol rezervlerinin olması, ikincisi ise İslami yönetimin yayılarak bölgeyi etkisi altına alacağı korkusudur.***⁷¹ Güneyde petrol yataklarının bulunması 1978'de iç savaşı başlatan en önemli sebep olarak gösterilebilir. Özellikle İslami yayılma endişelerinden dolayı batılı ülkeler ve ABD isyancılara yaptığı gizli yardımını açıktan yapmaya başladı.

⁷⁰ <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/sudan.htm> (17.12.2006)

⁷¹ Lobban, C., Islamic Law and Society in the Sudan, Great Britain, 1987, s.48.

16 Mayıs 1983'de Kurbino Kwanyn komutasındaki sudan halk kurtuluş partisi(SPLM) güçleri hükümet güçlerine saldırmasıyla çatışmalar resmen başlamış oldu. John Garang ve yardımcısı Savla kiir tarafından sudan ordusuna karşı daha aktif ve daha düzenli saldırılar gerçekleştirerek bölge hâkimiyetini elde etmek amacıyla sudan halk kurtuluş ordusu(SPLA) kuruldu.

1989'da yapılan İslam devrimi güney sorununu çözmek için acilen tedbirler almaya yönelmiştir. Güneye açılan demir ve nehir yolunu restore ederek bağlantının tekrar kurulmasını sağlamıştır. Yönetim daha sonra SPLA ve askeri kanadı olan SPLA'ya uzlaşma çağrısında bulunmuştur. Uzlaşma taleplerini ısrarla reddeden John Garang ve tarafları daha sonra yönetim tarafından vatan haini ilan edilmişlerdir. Garang'ın kabile liderlerinden oluşan SPLA'da tartışmasız liderlik iddiasında bulunması ayrılıklara yol açmıştır. Dört gruba ayrılan SPLA ordusunu toparlayabilmek için Uganda'dan yardım istemiştir. Nisan 96'da spla'dan ayrılan üç liderle sudan hükümeti anlaşarak SPLA'ya karşı birlikte hareket etme kararı almışlardır. Hükümetle işbirliği yapan liderlerden Arok ton Arok, geçmişte Hıristiyan ve Animistlere verilmeyen hakların İslam rejiminde verilmeye başlandığını ifade etti. Devlet kademelerinde Hıristiyanlara Müslümanlarla eşit haklar verildiğini, orduda üst rütbeli Hıristiyanlar olduğunu, parlamentoda çok sayıda Hıristiyan milletvekilinin yer aldığını ve dolayısıyla Hartum'daki yönetimin barış görüşmeleri çağrılarına cevap verme gerekliliğini ve savaşmanın manasızlığını anladığını ifade ediyor.⁷²

Hükümet güçlerinin isyancılara darbe indirip çoğu yerleşim yerlerini ele geçirmesi üzerine batılı devletler, Sudan'ı sivil halkı katletmekle suçlayarak güneydeki ilerleyişini durdurmak için siyasi ve ekonomik baskı uygulamaya başladılar. Sudan tüm baskılara rağmen harekâtını sürdürmeye devam etmiştir. Beşir, yapılan insani yardımların siyasi baskı aracı olarak kullanılması ve bu suretle Sudan'ın içişlerine müdahale edilmesinin devletler hukukuna aykırı olduğunu ve hiçbir baskıya boyun eğmeyeceklerini belirtmiştir. 1992 amerikan hükümet raporunda sudan'ın Lübnan'daki Hizbullah ve Filistinli İslami Cihad Örgütü Hamas ve ayrıca İslam ülkelerinde faaliyet gösteren silahlı İslami örgütleri desteklediği iddiası yer almıştır.

⁷² Pm Holt- Mv Daly, A History Of The Sudan, 2000, s. 166–180.

4.2.Amerika'nın iddiaları

Amerika'nın Sudan konusundaki endişeleri özellikle İran'daki Humeyni devrimiyle gün yüzüne çıktı. Sudan'da devrimin gerçekleşmesi batılı devletleri şaşırtmıştı. Çünkü Sudan İran gibi Şii değil Sünni idi. İslamın yayılmasını önlemek için batılı ülkeler sudan'ın yoksulluğundan yararlanma yolları arıyorlardı. İnsani yardımlar karşılığında Sudan hükümetinden tavizler koparmaya çalışması Sudan yönetiminden tepkiler almıştır. Bundan sonra sudan uluslar arası platformda hep yalnız kaldı.

Amerika'nın sudan için ileri sürdüğü iddialar şöyle sıralanabilir: Sudan uluslar arası terörizmin kaynağıdır. Ulusal İslami cephe(NIP) hükümeti ırk ayrımcılığına dayanarak kendi toplumunun bir kısmı üzerinde soykırım uyguluyor. Ayrıca tarihin kabul edemeyeceği bir dönemde köleliği teşvik ediyor. Bu durumda açığa çıkan raunda tipi meseleyi halletmek ahlaki bir sorumluluktur. İki milyondan fazla insan 17 yıldır devam eden savaşta hayatını kaybetmiştir. Bir milyondan fazla insan yiyecek yardımı beklemektedir. 1,2 milyon insan açlıktan ölme tehlikesiyle yüz yüzedir ve yerlerinden edilmiş birçok insana yardım bile ulaşmamaktadır. Ayrıca sudan hükümeti, komşularının huzurunu aktif olarak bozmaktadır ve kaosu ve yıkımı sınırlarının ötesine taşımaktadır. Eritre ve Etiyopya'daki radikal İslami grupları desteklemektedir. Uganda'da çocukları kaçırıp asker ya da seks malzemesi yapan lordun direniş ordusuna destek vermektedir ki bu isyancılar yüzünden Uganda, kuzeyini "felaket bölgesi" ilan etmiştir. Bütün bunların güçlü Amerikan desteği ile halledilmesini ileri süren Amerika, açıkça yukarıda ifade edilen konularda Sudan'ı tabiri caizse dize getirmek için güneydeki insanların rejime karşı teşvik edilmesini ve rejimle savaşan bu gruplara politik ve ölümcül olmayan (ilaç ve iletişim) yardımların sağlanmasını ve bunların desteklenmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

4.3.Ambargo

Amerika güdümlü BM güvenlik konseyi, 16 ağustos 1996'da Sudan hava yollarına ait uçakların ülkelere inişine ambargo koymuştur. Bu kararın alınmasında BM genel sekreterinin raporu, Etiyopya, Eritre ve Uganda'nın sudan'a ilişkin raporları ve BM'nin sudan hükümetini suçlayan açıklamaları etkili olmuştur. ABD, 8 Kasım 1997'de hava ambargosuna ilaveten ekonomik ambargonun uygulanması kararını aldı. Sudan ise ambargoyu delme konusunda petrol rezervlerini silah olarak kullanma yoluna gitmiştir. Sudan'ın port sudan bölgesinde çıkarılmaya başlanan petrol konsorsiyumunda, Kanada, Çin ve Malezya'ya önemli

paylar verilmiştir. Sudan'ın IMF'den atılmasını Fransa'nın engellemeye çalışması ve BM güvenlik konseyi'nde Sudan aleyhine olan karara karşı çıkması Sudan ve Fransa arasında silah ticareti ve ekonomik işbirliği olduğuna delil gösterilmektedir. Fransa'nın uluslararası arenada Sudan'ın yanında yer almasının sebebi bu ülkenin Afrika'daki çıkarlarını koruması ve özellikle Sudan'ın Cezayir'e yardım etmesini engellemek düşüncesi yatmaktadır.

7 Ağustos 1998'de Kenya ve Tanzania büyükelçiliklerine düzenlenen ve 263 kişinin ölümüyle sonuçlanan bombalı saldırıdan sonra ABD bunu yapan ülkeye misilleme yapacağını açıklamıştır. Açıklamanın ardından SPLA lideri John Garang bu olayın arkasında Sudan'ın olduğunu belirtti ve ardından ABD bu saldırının Usame bin ladin tarafından planlandığı iddialarını ortaya atmıştır. 20 Ağustos 1998'de ise ABD, Afganistan ve Sudan'a hava saldırısı düzenledi. Bu saldırıya her zaman olduğu gibi batılı ülkeler destek verirken Çin ve Rusya çıkarları gereği kınıyor, Türkiye, Mısır gibi ülkeler sessiz kalmaya çalışıyor, Libya, Irak ve Suriye tepki gösteriyordu. Bir süre sonra Clinton'ın yenilerle ortaya çıkan seks skandalını gündemden düşürmek için bu saldırıyı yaptığı haberleri yer almış, en önemlisi kimyasal silah fabrikası olduğu iddiasıyla vurulan fabrikanın, ülkenin ilaç ihtiyacının büyük bölümünü karşılayan ve Ortadoğu'nun en büyük ilaç fabrikası olan şifa ilaç fabrikası olduğu ortaya çıktı. Açılışı Temmuz 1997'de devlet başkanı Ömer el-Beşir tarafından yapılmıştı. Fabrika zaman zaman açlık ve sel felaketleri yaşayan bölgede gerekli ilaç üretimi için son derece önem arz ediyordu. Fabrika faaliyete geçtikten sonra burada her türlü ilaç üretildi.

4.4.Sudan Üzerinde Misyoner Emelleri

Misyonerlik faaliyetleri Hıristiyanlıkla birlikte başlamış olup günümüze kadar devam ede gelmiştir ve halen özellikle Afrika'da devam etmektedir. Misyonerlik faaliyetlerine Kiliselerin yoğun şekilde maddi kaynak ayırdığı bilinmektedir.⁷³ Son yıllarda İsrail Yahudi

⁷³ Misyonerlik; Latince "Missio" kelimesinden türetilen mission (misyon), sözlükte görev, yetki, bir kimseye bir işi yapması için verilen özel görev anlamlarına gelmektedir. Özel bir mana olarak ise bir dinin tebliğini yapmaya denir. Misyoner (missionnaire) ise bu dinin tebliğini yapan kimsedir. Misyoner kelimesi normalde bütün dinlerin mensupları için geçerli olmakla birlikte günümüzde özel olarak Hıristiyanlığı yaymak isteyenlere denilmektedir. Misyonerlik denilince akla Hıristiyanlığın gelmesinin en önemli sebebi "misyon" kelimesinin Yeni Ahid(İncil) diline ait bir kelime olmasıdır. Misyonerlerin nihai hedefi bütün dünyanın Hıristiyanlaşmasıdır. Hıristiyan ülkeler için gayeleri Hıristiyanları birlik içerisinde tutmak ve Batı Emperyalizmi'nin ve kültürünün tüm dünyada hâkimiyetini sağlamaktır. Hıristiyan olmayanlar toplumlar için gayeleri ise onları Hıristiyanlaştırmaktır. Şayet bu mümkün olmazsa onları kendi dinlerinden soğutmak, şüpheye düşürmek ve sonraki nesiller yoluyla da tamamen dinlerinden döndürmektir.(Mehmet Aydın, 1996)

bir devlet olmasına rağmen arz-ı mevut⁷⁴ sınırları içinde olan devletlerin yönetimlerine müdahale etmekte ve ülkelerdeki Misyoner faaliyetleri desteklemektedir. Sudan'da İsrail'in arz-ı mevud sınırları içinde olup özellikle Sudan'ı tehdit etmekte olan bölücü ve ayrılıkçı hareketleri var gücünde desteklemiştir. Zira İsrail, Arapları ve Müslümanları yıpratmak ortamları yaratmak için bitmez tükenmez bir hırsla çalışıp didinmektedir. Çünkü İsrail, Güney Sudan'ı ayrılıkçı hareketlerle meşgul ettiği takdirde bu hedefine ulaşmada sıkıntı çekmeyecektir.⁷⁵ Bunun içinde devlete düşman unsurları desteklemektedir. İsrail'in itiraf etmekte kaçındığı ama herkes tarafından açıkça anlaşılan bir eylemi daha vardır ki bunun, Etopya'yı üst yaparak gerçekleştirmektedir. Böylece Sudan, her taraftan aslan ve kaplanların kuşatmasına maruz kalan bir tavşanın halini andırmaktadır.

Hartum üniversitesi edebiyat fakültesi eski dekanı Yahudi asıllı Prof. Lebon, Sudan üniversitesinin anfisinde vermiş olduğu bir konferansında demişti. Sudan tahminen iki bin yılında gelişmiş bir ülke durumuna gelecektir. O zaman Sudan'da, İsrail'in yönetiminde çok sayıda atom merkezleri bulunacaktır güney Sudan'a gelince o anavatandan kopacak ve Orta Afrika devleti adını alacak olan bir devlete iltihak edecektir⁷⁶. Bütün bu anlattıklarımızdan sonra, Doğu Afrika daki misyonerlik faaliyetlerinin yeryüzünü, siyasal ve gizli yüzünü öğrenmek ve bununla ilgili sayısız deney ve örnek istiyorsak, söz gelimi Sudan'daki olaylar bunu gayet acık bir şekilde açıklamaktadır. Sudan'daki gazetelerin yetkililerinin, uzman ve muhabirlerinin raporlarını takip ederek, bu meselenin boyutlarını kavrayabiliriz.

Sudan'da yayınlanan birçok gazete ve dergide Güney Sudan'daki olaylarla ilgili inceleme yazısında şöyle denilmektedir.⁷⁷ Bizler güneye genç toplulukların eylem merkezi gözüyle bakmaktayız. Bu gençler, hırs ve kin tohumlarını ekmekte; kurulması hayalden ibaret Orta Afrika devletine varmayı amaç edinmektedirler. Bu ayrılıkçı gençleri kilisede var gücüyle desteklenmekte, dolayısıyla da Afrika'nın dört büyük yanındaki Müslüman halkın büyük bir bölümü yalnızlığa terk edilmektedir. Böylece de büyük merkezden yönetilen sömürgecilikle misyonerlik eylemleri, Afrika'nın diğer taraflarını da Etki altına alıyor. İngiliz tarihçisi B.M.Holt. Çağdaş Sudan tarihi adlı kitabının⁷⁸ 149. sayfasında bu konuya işaret eder. Ayrıca Hartum üniversitesi edebiyat fakültesi eski dekanı Yahudi asıllı prof. Lebon, üniversite anfiyesinde verdiği bir konferansta diyor ki: Sudan yaklaşık, 2000 yılında gelişmiş bir ülke olacaktır. Bu sözümüz kuzey Sudan'la ilgilidir.

⁷⁴ Arz-ı Mevud; Büyük İsrail'in kurulmak istendiği topraklar. Fırat ve Nil nehirleri arasındaki tüm yerler.. Burası Yahudilere vaat edilmiş topraklardır. (bkz. muharraf 2/5)

⁷⁵ Kara İ, Kuşatma, Gonca Yayınevi, İstanbul, 2007, s.132-143

⁷⁶ <http://www.guvencetin.com/Felsefe%5CDosyalar%5Cisrail.html> (21.02.2007)

⁷⁷ El Faruk-i, M., Misyoner Oyunları ve Sudan'ın Geleceği, (Çev. Doğru. Adil), El Alem Dergisi, 5 Eylül 1998

⁷⁸ B.M.Holt, Çağdaş Sudan Tarihi (Çev. A.Doğru), İstanbul, 1999, s.149

Güney Sudan'a gelince burası özemen kurulacak olan bir devlete katılacak ve bu yeni devletin adı da Orta Afrika Devleti olacaktır. Uganda'daki muhalefet partisinin siyasi Tanzanya'ya bağlı yeni zengibar Devletin varlığı bu konuda hiç kimsenin şüphelenmesine yer bırakmıyor. Ve bu doğrultuda bir düşüncenin varlığı da artık kesinlik kazanmıştır. Bu noktadan hareketle İngiltere'nin Lodezya ile Niyasland'ın birleşmesi ve Kenya ile Uganda arasında kuvvetli bir irtibatın kurulması için ihtiraslı bir faaliyet yürütülmekte olduğuna tanık olmaktayız. Bunun içinde kendi uşaklarını yönetim kademelerine yerleştirilmekte, bu makamlarda bulunan yurt sever ve bilinçle insanları görevden uzaklaştırmakta ve adeta onlara karşı savaş açmaktadır bu sömürgeciler, elindeki projektörleri Haile Selasiye'nin üstüne doğrultarak onu eşi bulunmaz bir Komutan ve Milli bir kahraman olarak bize takdim ediyorlar. Bütün bunlar sömürgecilerin, yukarıda zözünü ettiğimiz planlarının bir gereğidir. Bu ülkelerde kilisenin rolü,⁷⁹ Afrika'da günümüzde rekabet halinde bulunan Müslümanlarla zenciler arasındaki dini anlaşmazlığı derinleştirmekten ve kölelik düzenin geri gelmesinden korkan güçlü bir zencilik şuurunun yaymaktan ibarettir. Daha da ileri giderek, kölelik düzeninin Müslüman Araplardan kaynaklandığı düşüncesini de zencilerin kafasına sokmaktadırlar. Bu hakların ruhuna yerleşmiş aşağılık kompleksi de bahsini yaptığımız şuuru güçlendirmektedir. Ve de kuruluşu hayalde tasvir edilen bir devletin büyük makamlarının emekçi, kültürlü gençlere verileceğine ilişkin aldatmaca bu şuurun zihinlerde kök salmasına yardımcı olmuştur. Bütün bunların ilkin kilise ve sömürgeci güçler. Sudan'ın güneydeki sürgündeki hükümetin ve emperyalizme boyun egendiler hükümetlerin vasıtasıyla maddi ve manevi destekte bulunmakta, çeşitli kolaylıklar sağlamaktadır. hepsi daha önceden hazırlanan programları aksaksız uyguluyorlar. Güney Sudan'ın ayırıp orta Afrika'da kurulması düşünülen bir devlete katılması planı birkaç merhalede ancak tahakkuk edebilir. Bu planın ilk aşamasında Kuzey Sudan'la Güney Sudan arasında sosyal bir boykot siyaseti uygulanmıştır. Bunda da İngiliz'lerin büyük rol oynadığı bir gerektir. Planın ikinci aşamasında ise sürgündeki güneyliler için günümüzde Uganda'da bir hükümet kurulmuştur; bu hükümet bir süre sonra Etyopya'ya ve Katanga'ya nakledilebilir. Bu tip hükümetler kilisede veya Haile Selasiye gibi kilisenin uşaklarından İngiliz sömürgeci bakanlığından, Sudan'a karşı kin besleyen İsrail'den, Çad'ın eski Cumhurbaşkanı Combi'den ve günümüzdeki Cumhurbaşkanı Tombal Baye'den yardım ve destek görmektedirler. Geçmişte ve gelecekte kilisenin esas görevi, öğrenim görmüş kimseleri kışkırtıp onlara bir üstünlük kompleksi aşılacak ve rollerine eksiksizce oynayacaklarına dair onları inandırmaktan ibaret ve suçsuzlara merhamet

⁷⁹ Arslanoğlu, İ. "Misyonerlik Batı Emperyalizmin Silahıdır", İstanbul, 2005, s.2.

ettiğini ve onları zalimlerin pençesinden, kölelikten kurtarıp himaye etmek istediğini, üstelik bunun Hz. İsa (a.s.)'nın sömürgeler bakanlığı. Kilisenin uşakları ve Sudan'a düşman herkesin görevi Güney Sudan'lılara yapılan maddi yardımlara ek olarak direnişçiler dış yardım ve diplomatik destek sağlamak, dünya kamuoyunu lehlerine çevirmek Uganda'da ikametlerini güvenlik altına almak ve çarpışmalar ülke dışına sıçradığı zamanlarda da onlara gerekli pasaportları temin etmekten ibarettir. Bütün bunlar bazı kiralık uşaklar vasıtasıyla tam bir gizlilik içinde yapılmaktadır; amaç emperyalistçe planları açığa çıkıp ta ortalık skandallarla sarsılmasını. Bunun yanı sıra diplomatik kuruluşlar, Sudan hükümetine baskı yapıp, memleket dahilinde de kalmış olup ta siyasi konjüktörü ve planları kontrol eden pazarları sınır dışına kovmasını istemektedir. Çünkü bu pazarlar sınır dışına sürülecek olurlarsa, harekât başarısız kalır. En son aşamamada askeri planlar geliyor Güney Sudan'ın ayrılıkçı hareketlerinde kilisenin rolü bulunduğunu Sudan hükümetinin 1965 Kasımında resmen yalanladığı bir haber açıkça ortaya koyuyor. Vatikan radyosunun yayınladığı bu habere göre, Sudan askerleri Erinio Dod vabisinde bahrü'l-Gazel müdürlüğünde görevli piskopos vekilini öldürmüşlerdir. Ama Sudan'ın hükümetçe yayınlanan tekzip bildirisinde ise, piskopos vekilinin sağlığının yerinde olduğu ve kendi ölüm haberini duyurduğunda da adeta şok geçirdiği anlatılıyordu! Batı Almanya'da Oster Ooffen'in Abdurrahman Navlo'ya göndermiş olduğu mektupta, Sudan'ın Güneyindeki meselelerle ilgili kilisenin oynadığı role dair izahlar da yer almaktadır. Şöyle ki: Pasava şehrinde yayınlanan mahelli Katolik gazetesi Passan er Bistumsblatt'ion bir sayfada fotoğraflı ve enli kırmızıçizgilerle çerçevenilmiş, Sudan'la ilgili bir makaleye rastladım. Makalede şu başlıklar göze çarpmaktaydı: Sudan'da Hristiyanlığa karşı imha savaşı. Komünist ülkelerin kiliseye karşı verdikleri savaş, Sudan hükümetinin kiliseye karşı giriştiği mücadelenin bir benzeridir. Makale bastan sona sövgülerle Müslüman Sudan hükümetine, halkına ve dinine karşı kullanılmış çirkin cümlelerle doluydu... Aynı gazeteye gerçekleri açıklayıcı, tekzip mahiyetinde bir yazı gönderdi. Ne var ki bu yazı yayınlanmadı. Görüldüğü gibi Avrupa'da ki ülkelerin 1960'dan bu yana Sudan'a karşı planlı bir saldırı için alanın genişletmeye koyulmuşlardır. Bu gazeteler Sudan'ın güneyinde Hristiyan zulmünü büyük puntolu başlıklarla yayınlayıp duruyorlar. Güney Sudan'da yayınlanmakta olan haftalık Daily Telegraph dergisinin 26.4.1968 tarihli 186.sayısında yayınlanan bir araştırma yazısında bu saldırılara dair açıklayıcı bilgilere yer verilmektedir.⁸⁰ Aynı yazının, köleliğin tarihi yan başlığı altında yer alan kısmında şu cümleler yer almaktadır: hemen hemen 70 sene önce Ümmü Derman mevkiinde Kataşnarın zaferinden sonra aralarına resmi sınırlar konmuş

⁸⁰ Doğru, a.g.k.,s.38

olması bir bu yana, Sudan'da bulunan 2 toplumun müşterek bir noktada toplanmasına imkân yoktur. Uzun zamandan beri nüfusun 3.500.000 civarında olan güney Sudan Kahire ve Hartum'daki esir ticareti merkezleri için ham madde (köle) kaynağı durumundadır. Yine uzun zamandan beri Kuzeyliler, Güney Sudan'lıları, ister bilfiil köle olsunlar veya köle gibi kullanmış bulunsunlar. Onları daima değersiz görmüşlerdir. Sudan'da İngiltere'nin hüküm sürdüğü iki senelik süre içinde bu eski sömürgecinin durumu yine olduğu gibi sallantıda kalmıştır. İngiliz idaresi son gününe kadar ülkenin bu iki toplumunu birbirleriyle kaynaştırmak için hiçbir çaba sarf etmemiştir. 1956 yılında İngiltere Sudan'ı bağımsız bir devlet olarak, Arapların hâkimiyetinde bulunan Kuzeyli siyasi partilere teslim ettiğinden, resmi olarak Sudan, İslami havayı içine sindirmiş ve İslam rengini almıştır. Ama yinede kuzeylilerin azında güney Sudan'lılara karşı kullanılan köle kelimesi yaygın bir şekilde varlığını devam ettiriyordu. Güneyliler, 1953 yılında kendilerini yapılan zulme başkaldırdıklarında Hartum buralara derhal asker sevkine başladı.

Sudan, güneyli kabilelerinin, korkutma ve tedhiş saldırılarına dayanamamaları üzerine Kongo'ya, Uganda'ya ve özellikle Etopya'ya kaçıp sığınmalarına yol açtı. Binlercesi öldürüldü. Duvarları kerpiçle tavanları sap yağınlarıyla örtülü yüzlerce köy yakıldı. 200.000 ile 400.000 arasında kişi korkudan kaçtı. Afrika birliği örgütü, üyesi olduğu halde ayrılıkçı hareketlere sahne olan ülkelere sırtını dönmüştür. Güney Sudan bugün adeta savaş arenasına dönmüştür. Bu kargaşa ancak, Kuzey Sudan'la Güney Sudan'ın birbirinden ayrılması halinde sona erecek ve ülke sükûnete kavuşacaktır. Kilise kuruluşlarını ve sömürgeciliğin Sudan topraklarına ekipte, bugün Sudan'a acı çektiren ülkenin hayatını zindan eden ve Sudan'ın her an bölünme korkusuyla tehdit eden tohum, meğer ne zehirli bir tohummuş? Aslında bu, Afrika devletlerinin tümünü deyişmez dramıdır. Aynı tohum. Aynı meyve. Aynı çiftçi: sömürgecilik ve misyonerlik çiftliğinin bekçileri ise bizim yöneticilerimiz: bu yöneticilerde çiftçinin, aç kuşlara karşı, henüz boy vermemiş bitki ve tohumlarını korumak amacıyla tarlasının ortasına diktiği korkuluklarda farksızdır.

Sudan'la ilgili öyküyü ilk satırlarından itibaren okumaya başlayalım: misyonerler, Sudan'a geldiklerinde her yerde ve her zaman yaptıkları gibi sömürgecileri de beraberlerinde getirdiler. Sudan'daki misyonerlik merkezlerinin kurucusu olarak kabul edilen piskopos Coin, sömürgeci yetkililerin koruyuculuğu altında çok sayıda misyonerlik merkezleri tesis etmeyi başarmıştır. Bu yetkililer, Güney Sudan'ı oyun sahasından çıkarıp yalnızlığa itiyorlardı. Böylece de Güney Sudan Kuzeyde yaşayanlara kapalı bir mıntıka haline getirilmiş oluyordu...

Kuzeyli bir şahıs ancak özel izin aldıktan sonra Güneye yolculuk yapabiliyordu. Müslümanların, putperest kabileler arasında İslami davet vazifesini yapmalarına kesinlikle müsamaha gösterilmiyordu bırakalım bunu kendi kendini vecibelerini putperestlerini kendilerine tabii olmalarından korkulduğu gerekçesiyle bile açıkça yerine getirmelerine engeller konulmamıştı. Oysaki hükümet, Hıristiyan misyonerlerine bütün imkânları seferber ederek yardım ve destek sağlıyordu. Bu nedenle de misyonerler, büyük bir şevk ve coşkuyla faaliyete başlayıp 3.000.000 kadar Güneyliyi Hıristiyanlaştırdılar.⁸¹ Bunlar sömürgeciliğin koruyucu kanadı altında, geniş yetkili ve bu imkânlarla gerçekleştirilmiştir. Misyonerlerin parası her zaman çok olmuştur ve istekleri zamanında karşılanmıştır.

Devletin tüm imkânları, onların yapacakları hizmetler için seferber edilmiş durumdadır. İngiliz'ler, eğitim ve öğretim faaliyetlerini ve bunların kontrolüne bırakmışlardır. Bu işi hükümetin yapması gerekirken misyonerlerin yapması herhalde çok anlamlı olsa gerek. Aynı olay Güneydeki misyoner okullarında da cereyan ettiğine göre misyonerler, bu okullarda öğrenim gören herkesin Hıristiyanlık saflarına geçireceklerini iyiden iyiye garantilediklerini hesaplıyordu. Bunlar, çocukları henüz anaokulu çağında iken okullarına alıp ortaokul seviyesine gelinceye kadar yanlarında eğitiyorlardı. Tuhafır ki iki Milli Eğitim Bakanlığı bu okulların giderlerinin %98'ini karşılamasını rağmen kontrol ve denetimine hiç karışmamaktadır. Bu da kuzeyli Müslümanların paralarını güneyli Müslümanların çocukların Hıristiyanlaştırılması uğruna harcandığı anlamına gelmektedir. Kuzeye gelince, burada durum az çok farklılık gösteriyor. Burada misyoner okullarının yanı sıra devletin resmi okulları da yer almaktadır. Resmi okullar din dersini okutmakla yükümlüdürler. Sebebi çok basit tüm öğrencileri Müslüman dır. Ama din dersini okuma fırsatını bulamamaktadırlar. Çünkü misyoner okulları buna müsaade etmezler. Tehlike bu noktada durup kalsa yine zararı yok.

Durum, bilinenden daha vahim olup Müslüman öğrenciler İncili okumayı ve Hıristiyanlık derslerine katılmayı zorlanmaktadırlar. Bu okullardan mezun olanlar. En basit İslami bilgilerde habersiz olup, İslamiyet'e karşı tam bir cehalet içindedirler. Bunlar Hıristiyan olmamışlar ama. İslami bilgilerden de sistemli bir şekilde uzak tutulmuşlardır. Misyonerler. 1956 yılında Sudan'ı bağımsızlığa kavuşmasını kendilerinin oradaki imtiyazlı durumlarını sona ereceğini eğitim hizmetlerini tekellerine alma imtiyazına kavuştukları İngiliz himayesini biteceğini anlayıp korkuya kapıldılar. Bu durumda Müslümanlarda kendilerinkine benzer imtiyazlar elde edecek, aralarında fırsat eşitliği doğacaktır. Buda haliyle onlar için büyük bir korku ve tedirginlik konusuydu. Sudan'daki huzursuzlukları beklide baş

⁸¹ Doğru, a.g.k.,s.43

kaynağı budur nihayet bağımsızlık kazanıldı. Ve birçok misyonerin daha önceleri emperyalistmin desteğinde yapmış olduğu siyasal eylemlerinden vazgeçmek istemedikleri açıda anlaşıldı. Ama bu başıboşluğa bir son vermek gerekiyordu.

Misyonerlikle siyasal eylem arasına ayırıcı hat çekmek kaçınılmazdı. Bunu temin etmek için de 1962 yılında misyoner heyetlerine dair kanun, Sudan parlamentosunca kabul edilip yürürlüğe girdi. Milli Eğitim Bakanlığı genel eğitim programına uygun bir şekilde ülkedeki tüm misyonerlik okullarını kontrol etmeye ilişkin yetkisini kullanmaya teşebbüs etti. Bunun üzerine misyoner heyetler, galeyana gelip bu uygulamanın, misyonerlik hürriyetini ihlal ettiğini emperyalizmin hüküm ferman olduğu dönemlerde sahip oldukları haklarını gasp ettiğini iddia ettiler.⁸² Güney Sudan'lılar bu yeni duruma tahammül edemeyip isyan ettiler.

Sudan hükümeti de Sudan'ı Milli birlik içinde bütünleştirmek Müslümanlaştırmak diyemiyorsak da Araplaştırmayı hedef edinerek bu isyanı bastırdı. Bunun içinde Arapçayı okullarda ve devlet dairelerinde resmi dil olarak ilan etti. Bu nedenle de çoğu misyoner, bırakın faaliyetlerini sürdürmeyi, mevcut durumlarını bile muhafaza etmekte güçlük çektiler şu anda misyonerler güç şartlar altında çalışmaktadırlar. Ama yine de güneyde açılmaya başladıklarından bu yana Hıristiyanlaştırılmış Güneyli çocukların misyonerlik yapmaya alıştırmışlardır. Bu nedenle de güneydeki misyonerlik faaliyetlerinin doğuşu çok eskilere dayanmamasına yani, tarihinin 60 yıl öncesinin geçmemesine rağmen Anglikan Kilisesi Güney Sudan'da 32 papaz ve Afrikalı altı misyoner görevlendirmiştir. İleride karşılaşacakları zorlu günleri beklemekte olan kilise adamlarını biri birleriyle iş birliği halinde Güney Sudan'da tespit ettikleri faaliyet programları bundan ibarettir. Bundan bir süre önce Sudan'da misyonerlerin durumu hakkında onlara göre bir iyileşme göze çarpmaktadır. Hükümetin 100 misyoneri sınır dışı etmesine rağmen, bir İngiliz misyoner, Sudan'da misyonerlik görevini ifa etmek üzere daimi ikamet vizesi almayı başarmıştır.

4.5. Petrol

2000 yılından günümüze petrol sanayi Sudan'ın yeniden yapılanması sürecine öncülük etmiştir. Yeni gelişmeler karşısında Tarım Sektörü'nün ekonomideki payı 1996 yılında %42 iken 2002 yılında %32'ye düşmüştür. Buna karşılık madencilik, petrol üretiminin başlaması ile %7'den fazla büyüme göstermiştir. Diğer taraftan ekonomideki büyüyen bir diğer sektör imalat ve ulaştırmadır. Bunlardaki ilerlemenin petrol çıkarımı ile yakından ilişkili olduğu

⁸² Varol, A., Bilinmeyen İslam Dünyasında Kesintiler, İstanbul, 2001, s.13

düşünülmektedir. Ülkede hayat standartları düşük olmakla birlikte ekonominin gelişmesine paralel bir iyileşme görülmektedir. 2004 yılı Ocak ayında imzalanan Refah Paylaşımı Anlaşması ve 2002 yılında imzalanmış olan Machakos protokolü bulunmaktadır. Bu protokole göre Sudan'da 6 yıllık bir sürecin sonunda güney kısmı bir referandum yapmak suretiyle bağımsızlığını ilan edebilecektir.

4.5.1.Refah paylaşımı anlaşmasına göre

- ◆ Sudan'ın refahında herkes eşit pay almalıdır. Ancak Güneyin ihtiyaçları acildir. Güneyin en kısa zamanda Kuzeydeki temel hayat koşulları seviyesine gelmesi gerekmektedir.
- ◆ Sudan petrolü milli bir komisyon tarafından yönetilmelidir. Komisyon yabancı şirketlerle şu ana kadar olan anlaşmaları kabul edecektir.
- ◆ Petrol gelirin %3'ü çıkarıldığı bölgeye tahsis edilecektir. Kalan kısmı eşit olarak iki tarafça bölüşülecektir.

Petrol dışı diğer gelirler merkezi olarak kontrol edilen milli bir hesapta toplanmalıdır. Güney hükümeti petrol dışı gelirin %50'sini alacaktır. Hükümetin bütün harcamaları direkt olarak milli hesaptan yapılacaktır.⁸³

- ◆ Güney hükümeti kendi gelirlerini edinmeye bunun için vergi koymaya yetkilidir.
- ◆ Ülkede tek bir para ve para politikası olacaktır. Kuzey İslami prensiplerde Güney faiz esaslı bir para sistemi yürütecektir. Tek bir Merkez bankası olacaktır. Ancak bir şubesi güneyde açılacaktır.
- ◆ Yardım ve imtiyazlı borçların yönetimi için iki fon kurulacaktır. Biri Güney Sudan yeniden yapılanma ve kalkınma fonu ikincisi Milli Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Fonu olacaktır. İkinci Fon, milli hükümet tarafından yönetilecek ve Güney dışındaki savaştan etkilenen alanlarda etkin olacaktır.

⁸³ www.sifirforum.com/dis_politika/sudan_petrol_savasin_devami-t18164.0.html;msg273368 (30.03.2007)

Tüm bu gelişmeler Barış Anlaşması ile birlikte rekabetin giderek artacağını ve batılı şirketlerin de Sudan’da yatırım yapmak üzere geleceğini göstermektedir. Bugüne kadar ABD ambargosu batılı şirketleri ülkeden uzak tutmuş böylelikle Asyalı devlet şirketlerinin pazara girmesine sebep olunmuştur.

Tablo 19: 2002–2005 Petrol Üretimi ve İhracatı⁸⁴

Yıllar	2002	2003	2004	2005
GSYİH (%)	5,5	5,9	6,3	6,9
Petrol üretimi v/g	245.0	280.0	315.0	390.0
Ham petrol ihr. (\$)	1 510,9	2 036,9	2 243,3	2 390,2
Döviz kuru SD:\$	263,3	261,1	259,5	262,0

Petrol kaynaklarının olduğu güney bölgesi Hartum, isyancılar arasında barış konusundaki en önemli engeldir. Bu tartışmalı bölgeden Sudan’ın ilk petrol ihracatı Ağustos 1999’da başlamıştır ve bunun çatışmayı şiddetlendirdiği ve onunla beraber gelen kıtlık ve hastalık sonucu 1.5 milyon insanın hayatını kaybetmesine sebep olduğu ileri sürülmektedir.

Gerçekte sudan’ın petrol ihracatı yapması ülkenin ekonomisini olumlu yönde etkileyecektir. Petrol ihracatı Ocak 2000’den Nisan 2000’e kadar devletin %25’lik gelirini oluşturmuştur.⁸⁵ 1999’un ilk üç aya nispeten (142,1 milyon dolar ticaret açığının olduğu), 57,4 milyon dolarlık ticari artış petrol ihracatı ile sağlanmıştır ki ülkenin **hem siyasi hem de ekonomik kaderini petrolün belirleyeceği açıktır**. 2005 ve 2006 yılları arasında petrolün çıkarılmasına daha da önem verilmesinin ardından Sudan önce Afrika’da sonra tüm dünyada hatırı sayılır ülke durumuna gelecektir; ABD ve AB müdahil olmasa ve Sudan’ın Güneyine açıktan ya da gizli olarak müdahale etmese bu süreç daha da hızlanacaktır.

SONUÇ

⁸⁴ [www.musavirlikler.gov.tr/upload/SUD/Ekonomi%20Politikas%20ve%20Ekonomik%](http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SUD/Ekonomi%20Politikas%20ve%20Ekonomik%20) (22.05.2007)

⁸⁵ Eserlioğlu, A., Petrol Savaşın Devamı, Konya 1999, s.26

Bu çalışmada Bağımsızlığından günümüze Sudan Cumhuriyetinin Siyasi ve Ekonomik yapısı incelenmeye çalışıldı. Çalışmada da görüldüğü gibi Sudan Cumhuriyeti kronik siyasi istikrarsızlıklarla yönetilmeye çalışılmıştır. Bu durumun kökenine indiğimizde karşımıza çıkan Sudan'ın İngiliz işgalinde ve sömürsünde kalmasıdır. Sudan Halkı, Halka dayatma ve baskı yapan İngiliz sömürgeci anlayışının karşısına çıkan Mehdi güçlerinin etrafında toplanmış olup 1956 Ocağında İngilizlerin bölgeden çıkmasıyla bundan sonra oluşacak siyasi konjüktörün nasıl oluşacağını o yıllarda sinyalini vermiştir. İngilizlerin bölgeden çıkması siyasi istikrarı sağlamamakla birlikte bugün "*Siyasi ve Ekonomik istikrarsızlığın*" nedeni olarak da ifade edilen ve Güney sorunu olarak adlandırılan bu durum Sudan İngiliz sömürgesi altında iken başlamıştır. Bu dönemde Mısır'dan getirilen Hristiyanlar Sudan'ın güneyine yerleştirilmiş ve kuzeyle olan ilişkisi kesilmiştir. Ülkenin güneye girişi izne tabi idi. Eğitimin amacı ise halkı Hristiyanlaştırmak olup sistematik olarak Müslüman çocuklarını da Hristiyanlaştırma politikaları güdülmüştür. Müslümanların namaz kılması ve Arapça konuşması yasaklanmış, giyimlerine bile müdahale edilmiştir. Sudan bağımsızlığını kazandıktan sonra bu durum misyonerlerin çalışmalarıyla devam ede gelmiştir. Batının desteğiyle güneyde başlayan isyan ülkeyi zaman zaman bölünmenin eşiğine getirmiştir. Ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlık güney sorunuyla iç içedir. Güneydeki savaşın başlıca iki sebebi var. Birincisi bu bölgede zengin petrol rezervlerinin olması, ikincisi de İslami yönetimin yayılarak bölgeyi etkisi altına alacağı korkusu. Güneyde petrol yataklarının bulunması 1978'de savaşı başlatan en önemli sebep olarak gösterilebilir. Özellikle İslami yayılma endişelerinden dolayı batılı ülkeler ve ABD isyancılara yaptığı gizli yardımı açıktan yapmaya başladı. Özellikle ABD'nin 1997 yılında Sudan'ın ve Afrika'nın en büyük İlaç fabrikasını vurması (Şifa İlaç fab.) ülkenin can damarlarından birini kesmesi olarak vurgulanmaktadır.

Sudan, demokratik bir cumhuriyet olmasına rağmen bağımsızlığından bu yana genelde darbe neticesinde başa geçen askeri idareler tarafından yönetilmiştir. Devlet Başkanı aynı zamanda hükümet başkanıdır. İdari olarak 15 ile ayrılmıştır. Ayrıca güneyde yer alan üç ilin ortaklaşa mahalli bir hükümeti vardır. Ülke yönetiminde Yüksek İhtilal Konseyi, başkana yardım eder. Sudan BM'e ve Afrika Birliği Teşkilatı (OAU)na üyedir.

Bugünkü Sudan ekonomisi esasen iki büyük ekonomiye ayrılır. Bunlardan birincisi temel olarak pamuk üretimine ve ihracatına dayanan modern sektör, ikincisiyse geçim veya

nafaka sektörü diye adlandırılabilen tarım ve çobanlığa dayalı sektördür. Sudanlıların % 90'ı bu ikinci sektöre dahildir. Cezire Projesinin uygulanmasıyla Sudan'ın pamuk üretimi bir hayli artmış durumdadır. Yapılması düşünülen birçok baraj, kanal ve sulama sistemi, bayındırlık ve ulaşım sistemlerinin ihtiyacını bu projeden sağlamak yoluna gidilmektedir.

Sudan arazisinin sadece % 3'lük bölümü ekilidir. Hâlbuki daha bunun altı misli arazi ekime müsaittir. Sudan bereketli tarım arazilerine sahiptir. “BM gıda raporuna göre tüm dünyada kıtlık olsa Sudan Cumhuriyetinden çıkacak ürün tüm dünyaya yetecek ve artacaktır.”Görüldüğü gibi iç savaş Sudan’a yatırım yapılmasını engellemekte ve arazinin kullanılmasına bile bütçe ayrılmasına izin vermemektedir. Ülkede hayvancılık daha çok deve, keçi, koyun ve sığır üzerinedir. Nüfusun % 95'i pamuk üretimi, tarım ve hayvancılık üzerinde istihdam edildiği için, endüstri ve sanayinin ekonomi üzerine tesiri çok azdır. Endüstri daha çok tarım ve hayvan ürünlerine dayandırılmıştır. Ülkenin en önemli endüstri kolları tekstil ve gıda maddeleridir.

Yeraltı zenginlikleri bakımından daha çok krom, altın, bakır, beyaz mika, asbestos ve demir elde edilir. Ülkenin diğer önemli gelir kaynakları orman ürünleri, özellikle mahun, balıkçılık ve turizmdir. İthalatı ihracatının hemen hemen üç mislidir. Dışarıdan daha çok makine, petrol ürünleri, motorlu taşıtlar, gıda maddeleri, metaller ve çeşitli tüketim malları alır. İthalatın % 13'ünü İngiltere ile yapar. Diğer ithalat yaptığı ülkelerse ABD ve Birleşik Almanya'dır. Sudan dışarıya genellikle pamuk, pamuk tohumu, sakız, yarfıstığı, susam, orman ürünleri ve çeşitli hayvan ürünleri satar. İhracatının % 22'sini Suudi Arabistan'a % 13'ünü İtalya'ya ve % 10'unu Çin'e yapar.Sudan hükümeti ülkenin ithalat, ihracat, kamu faaliyetleri, ulaştırma ve haberleşme alanlarını kendi tekelinde tutmaktadır.

Kaynakça

- Ataöv, T., Afrika Ulusal Kurtuluş Cephesi, Ankara, 1994.
- Baş, S., Sudan İç Savaşı, Anafor Dergisi, Sayı.1, İstanbul, 2003.
- B.M.Holt, Çağdaş Sudan Tarihi (Çev. A.Doğru), İstanbul, 1999.
- Bolat, M., “Afrika’da Eğitim” Sefine Dergisi, İstanbul, 2007.
- Davutoğlu A.,Stratejik Derinlik,İstanbul, 2001
- Doğru, A., Sudan Dosyası, İstanbul, 2006.
- DTM, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Dairesi, Ankara, 10 Mayıs 2007.
- El Affendi, A., Turabi’s Revolution Islam and Power in Sudan, London 1991.
- El Faruk-i, M., Misyoner Oyunları ve Sudan’ın Geleceği, (Çev. Doğru. Adil), El Alem Dergisi, 5 Eylül 1998.
- Gibrell Mohammed, H., Sudan Energy Resources, Hartum, 1985
- Gorani, Mohamed Ahmed, Design of database for multi-purpose cadastre at rain fed mechanized agriculture in the Sudan, Khartoum U. of K. 1988
- Hasan El Turabi, El hareketül-İslamiyye fi’s-Sudan (Çev. Seven. A), Kahire, 1991,
- Kara İ, Kuşatma, Gonca Yayınevi, İstanbul, 2007
- Kavas, A., “İslam Dünyası” Diyanet Süreli Yayınları, sayı.152
- Kösebalaban,H., Turabi Devrimi, İstanbul, 1993.
- Kritzeck. L, The legal tradition in Islam in Afrika, Newyork, 1969.
- Küçükkağa, A., Türkiye’de ve İslam Ülkelerinde Demokrasi oyunları, İstanbul, 1999.
- Koçak, M., Mehdi Hareketinden İslam Devrimine Sudan, İstanbul 1986
- Lobban, C.,Islamic Law and Society in the Sudan, Great Britain, 1987,
- Pm Holt- Mv Daly, A History Of The Sudan, 2000,
- Resmi Gazete, Milletler Arası Antlaşma, Karar Sayısı, 2007/12311, Sayı, 26572

Turabi, H., Sudan İslami Hareketi (Çev.Kösebalaban. H), İstanbul, 2000.

Varol, A., Vahdet Dergisi, Sayı.1, İstanbul, 2003.

www.ansar.de/sudan.htm. (22.10.2005)

www.bankofsudan.org (16.04.2007)

www.bankofsudan.org/english/id_e/BOSAct.htm (11.07.2007)

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/su (23.12.2006)

www.diyenet.gov.tr/turkish/sureliyayinoku.asp?sayfa=9&sayi=152 (02.12.2006)

www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1052&icerikID=1163&dil=
(07.06.2007)

www.globalsecurity.org/military/world/war/sudan.htm (17.12.2006)

www.ihh.org.tr (02.07.2005)

www.imf.org/external/country/SDN/index.htm (12.2.2007)

www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk=490.0 (07.06.2007)

www.iskenderalimihir-hakiki.com/sayfa.asp?s=42&devam=2 (21.12.2006)

www.islamdevleti.org/kitaplar/Siyasi_Meseleler/006.htm (02.03.2007)

www.itiraz.virtualave.net/yazilar/4/ates4.htm (04.07.2003)

www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/4FA4E186-6A26-4386-BB0E-0E77552341ED/6953/Sudan.pdf (08.03.2007)

www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?yno=751&ano=63 (24.02.2007)

www.libcat.uofk.edu/index.php?fetch_detailed=1&Keywords=sudan%20energy&Media=&Heading=2&OperatorAND&offset=0&total=8&limit=10 (05.05.2006)

www.mit.gov.jo/Default.aspx?tabid=732 (15.07.2007)

www.mindbranch.com/Export-Guide-Sudan-R430-852/ (10.08.2005)

www.secure.alacra.com/cgi-bin/alacraswitchISAPI.dll (07.06.2007)

www.mof-sudan.com/English/sudanese_economy.htm (07.06.2007)

www.musavirlikler.gov.tr/upload/SUD/MADENC%C4%B0L%C4%B0K%20ve%20PETROL%20SEKT%C3%96R%C3%9C.doc (18.04.2007)

www.rahle.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=221&sorgu (13.10.2006)

www.tasam.org/index.php?altid=23 (16.12.2006)

www.tpsudan.org/promotion/doingbusiness.htm (07.12.2006)

www.tr.wikipedia.org/wiki/Sudan_ (21.12.2006)

www.vahdet.com.tr/isdunya/dosya4/1096.html_ (23.12.2006)

www.vergi.tc/FrameChild.aspx?ID=8542&Sort=0&Internal=true (17.02.2007)

ÖZGEÇMİŞ

30 Ocak 1978 tarihi, İstanbul İli Bakırköy ilçesi doğumlu. İlkokulu Bağcılar Orta Okulu ve Liseyi Bakırköy ilçesinde tamamladıktan sonra, Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslar arası İlişkiler Bölümüne (Burslu) kaydoldu. Bu bölümden 2004 yılında mezun oldu. Beykent Üniversitesi Öğrenci Konsey Başkanlığı ve Uluslar arası İlişkiler Kulübü Başkanlığı görevlerinde bulundu. 2004 yılından beri, özel bir şirkette genel koordinatör olarak çalışmaktadır.2004 yılında da, Beykent Üniversitesi, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Uluslar arası Ekonomi Politik ve İşletmecilik Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı.

Özel ilgi alanları; Uluslararası İlişkiler Teorileri, Dinler Tarihi ve Turizmdir.

Yabancı dili İngilizcedir.

Aday: Selçuk BAŞ